

NYMPHÆVM

BEATISSI-MÆ VIRG: MARIÆ FABARIENSIS.

Siue

TRACTATVS DE CELEBERRIMIS FABARIANIS THERMIS,

VULGO PFEFERS BAD, IN SV-periore Heluetia, Medelâ, Situ & Naturâ planè admirandis:

DEQVE EARVNDEM THERMARVM EX PROFVNDISSIMA, PERICVLOSSIMAQVE ſpecu in apricum atque amœnum locum nupera, eaque feliciſſimâ Deriuatione.

AVCTORE

REVERENDO P. F. AVGVSTINO Stöcklin Cœnobita in Mure, SS. Theologiæ Baccalaureo.

DILINGÆ,

TYPIS ERHARDI LOCHNER.

ANNO *M. DC. XXXI.*



Beatissima Virgo Maria Fabariensis.
Salus Infirmorum
Consolatrix Afflictorum.

Censura & Approbatio.

INTER mirabilia præpotentis DEI opera & munera in primis mirandæ & Celebrandæ Thermæ Fabarienſes, vulgò Piperinæ, ſitæ in ſuperiore Heluetia ad perantiquum Ordinis S. Benedicti cœnobium, DEO in memoriam Beatiſſimæ Virginum Virginis MARIÆ in cœlos aſſumtæ ſacrum. Quarum Thermarum Inuentio, Origo, Situs, recens ex horribili & periculoſo antro in tutam apricamque planitiem Deriuatio, Medica vis, Vſus, Effecta, Leges accuratè, fideliter ac piè à Reuerendo in Chriſto Patre & religioſo viro F. Auguſtino Stöcklin eiuſdem Sanctiſſimi Ordinis Cœnobita Murenſi, SS. Theologiæ Baccalaureo Biblico & Formato deſcripta & explicata, volente iubente earundem Thermarum Domino Reuerendiſſimo in Chriſto Abbate Fabarienſi Illuſtriſſimo S. R. I. Principe IODOCO, magna cum infirmorum vtilitate in publicam lucẽ per typos noſtros emittuntur. Dilingæ die 31. Iulij Sancto Patri noſtro Ignatio Feſta, Anno Redemptionis 1631.

Chriſtophorus Steborius Societatis Ieſu, SS. Theologiæ Profeſſor Ordinarius & Uniuerſitatis Dilinganæ Cancellarius.



LAVS DEI EVCHARISTICA ET EIVSDEM INVOcatio, Pro Fabarianis Thermis.

BENIGNISSIME DEVS, Tibi omnium bonorum Liberalissimo fonti ac Largitori, ego vilissimum atque indignissimum plasma, quantas maximas possum & valeo, ex toto corde, tota anima, menteq; & omnibus meis viribus ago gratias pro omnibus beneficijs, quæ hucusq; immerito & ingrato hominum generi clementissimè indulsisti: nunc autem præcipue; quod adeò amanter, ad Fabariensem tuum Fontem ex formidabili & ruinoso barathro pro omnium ægrorum salute commodius deducendum, bonas nonnemini nuper cogitationes inspiraueris, opusq; ipsum Sanctissimi Nominis tui diuino auspicio captum tam spectabili gratia atq; auxilio perfeceris.

Spiritus

Spiritus tuus Sanctus, qui iam à Mundi exortu super aquas ferebatur, tantas huic Fabarinæ Scatebræ & tam mirificas impertijt Virtutes, vt propè nullus mortalium reperiatur, quin ex illius vsu optatam curationem sanitatemq; sit consecutus. Tu Domine sanasti has calidas aquas. Tua inibi sunt semitæ & mirabilia magna nimis. Tu purissimas reddidisti & flummina quasi oleum adduxisti, nimirum vt hoc salutis oleo inuncti, ab infirmitatibus citius simul ac suauius curaremur; & hac aqua lauaremur in salutem. Posuisti illic piscinam in qua & hactenus iam sæpenumero iacuit, ac etiamnum iacet maxima multitudo languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, &c. qui ad motum Angeli tui quem huic fonti assignasti sani efficiuntur à quacunq; detinentur infirmitate. Effudisti ibi aquam mundam, vt lauentur & mundentur homines restituta carne sicut pueri paruuli.

Gen. 1. 4. Reg. 2. Ezech. 32. Ezech. 16. Ioan. 5. Ezech. 36. 4. Reg. 5.

Hæc stupescenda tua magnalia Ter Optime, Ter Maxime DEUS; multo maximus ægrotantium numerus sæpe quidem inaudijt, sed enim plurimi ob loci horrorem, quem tu tamen ex immensa bonitate, sine Conuenarum damno ad hæc vsq; tempora potenter sustentasti atq; conseruasti, introgredi non ausi, experiri ac sentire nequiuerunt, humano hoc timore infælices. Hinc multorum ad Te in Cælum ibant vota, vt tantus Thesaurus commodiore loco, vsui esse posset. Au- Num. 20.

disti Piissime DEUS, clamorem huius populi, &
Iudic. 5. aperuisti eis Thesaurum tuum Fontem aquæ viuæ: immo aquam petenti, lac (consolationis) dedisti. Ditasti profectò ingenti nos beneficentiâ dum his ipsis nostris diebus, saluberrimam vndam à Scaturigine, medicè calidam extra horri-
Psal. 17. bile antrum Clementissimè deriuasti: Iam Fon-
Psalm 77. tes aquarum apparuerunt. Adaquasti nos anteà in Abysso, at modo petram interrupisti &
Psal. 103. eduxisti tanquam flumina aquas, emittens Fontes in conuallibus, vt inter medium vastissimorum Montium prosperrimè aquæ pertranseant. Nunc tandem isti tui Fabarini Fontes deriuantur foras, & in plateis diuiduntur. Flauit e-
Prou. 5. nim Spiritus tuus, & fluxerunt aquæ. Ecce
Psalm. 147. ego sto propè Fontem aquæ, & laudabo nomen
Gen. 24. tuum Domine. Domine labia mea aperies &
Psal. 50. os meum annunciabit laudem tuam. Clama-
Psal. 56. bo ad Te qui benefecisti nobis, ideoq; labia mea
Psal. 62. laudabunt Te. Ego sum, ego sum qui Domi-
Iudic. 5. no canam & psallam. Exaltabo Te DEVS
Psal. 144. meus Rex, & benedicam nomini tuo in sæculum,
Tob. 12. & in sæculum sæculi. Quid enim dignum poterit
Psal. 33. esse beneficijs tuis, tam magnis, tam nouis? Ea propter benedicam Dominum in omni tempore,
Psal. 145. semper laus eius in ore meo. Lauda anima mea Dominum, laudabo DEVM meum in vita mea. Benedic anima mea Domino, & omnia
Psal. 102. quæ intra me sunt nomini sancto eius. Benedic

anima

anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius, qui replet in bonis desiderium tuum. Eya benedicite mecum, omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in sæcula. Benedicite Maria, flumina & fontes, Montes & colles Domino, laudate eum omnes Virtutes eius, laudate eum Cæli Cælorum, & Aquæ omnes quæ super Cælos sunt, laudent nomen Domini. Quia ipse dixit, & facta sunt. Quid autem dixit DEUS noster? Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Hoc dixit Magnus Dominus & laudabilis nimis; & factum est ita.

Dan. 3. Psal. 148. Gen. 1.

Laudate, Laudate mecum Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi: quoniam confirmata est super nos misericordia eius. Benedicite DEUM Cæli & coram omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit nobiscum misericordiam suam.

Psal. 116. Tob. 12.

Adorate eum qui fecit Cælum & terram, Mare & fontes aquarum. Date gloriam laudi eius, & auditam facite vocem laudis eius, narrantes laudem Domini, qui est maior omni laude, laudabilis & gloriosus & superexaltatus in sæcula. Laudate Dominum Deum nostrum qui non deserit sperantes in se, & in seruis suis adimpleuit misericordiam suam? Confitemini illi quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. Laudate Dominum de Cælis, laudate

Apoc. 14. Psa. 65. & 77. Eccles. 43. Psal. 55. & 56. Iudith. 13. Psal. 148.

date eum in excelsis, laudate eum omnes Angeli eius. Iuuenes & Virgines, senes cum Iunioribus laudent nomen Domini, laudent nomen eius in choro, in Tympano & psalterio psallant ei.
Tob. 8. *Benedicant Te, ô DEUS, Benedicant Te, sæpius ingemino, Cœli & terra, Mareq; & fontes & flumina, & omnes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt: sed ij potissimũ homines, qui tuo gratiosissimo munere, hoc nouo, noui Fontis Nymphæo vtuntur,*
Luc. 17. *grati illius Samaritani instar, qui se mundatum videns, rediit cum magnâ voce Te Domine magnificans.*
Psal. 105. *Nemo Te irritet ad has Aquas sceleribus, flagitijs, vllisúe offensionibus: omnes ti-*
Psal. 76. *meant, quando & ipsæ aquæ Te viderunt & ti-*
Prou. 14. *muerunt. Timor namq; tuus Fons vitæ est, vt declinet à ruina mortis. Sonet vox tua super*
Psal. 28. *istas aquas, vt cuncti intelligant, apud calidam hanc scatebram reperiri aquam sapientiæ saluta-*
Ecclef. 15. *ris, pro corpore pariter atq; animo: ne quis dum in carne sanatur, animo desipiens languescat, aut grauiori noxâ penitus enecetur; sicq; pro honore ac beneficio isto, tali, tanto, Tibi reddat contume-*
Ecclef. 29. *liam: potius vero ibidem factus sanus non am-*
Ioan. 5. *plius peccet, ne deterius sibi contingat.*

Longè absit, ô Domine à nobis eiusmodi ingratitudo, quam in leprosis adeo tulisti ægrè, vt dixeris: Nonne decem mundati sunt, & nouem
Luc. 17. *vbi sunt? Non est qui rediret & daret Gloriam DEO.*



Gratias immortales, & sempiternam Tibi laudem debemus: at quantillum eheu! immò quam nihil possumus! Cælum animo saltem conscendere oportet, omnesq; beatos illius Cives, præsertim autẽ Te Beatissima DEI genitrix MARIA Virgo, Augustissima Domina & mea Clementissima Mater, ob, & post IESVM Christum æterni Patris, tuumq; Filium maximè laudabilis, humillimè & ardentissimè compellare ac precari vt cum illis superûm Choris Tu (cuius in suauissimam dignissimamq; memoriam isthoc ego nouum Fabariense Nymphæum per Te vniuersi Domino, Ipsi debitum, demisissimè supplex quà possum, dico, consecro, atq; offero) Eundem, meâ & Mortaliũ omnium vice, laudare, benedicere atq; magnificare velis, tantò in laudum præconio futura acceptior, quãtò dignior inter omnes puras emines Creaturas. Tu porrò ô DEVS Cælorum, & Creator Aquarum, exaudi me miserum deprecantem, & de tuâ misericordiâ præsumentem: conserua hunc fontem, in illa, quam ei indidisti, virtute ad humanæ necessitatis atq; infirmitatis efficacem medelam, ægrotorum solatium & salutem; Concede, obsecro, vt domus & habitatio noui Fabariensis Balnei in sanctificatione tua permaneat, & omnes gentes cognoscant, quia Tu es DEVS: Erit enim hoc memoriale Nominis Tui & Clementiæ Tuæ. **Iudith. 9.**

Nunc igitur Domine, Sermo quem locutus **1. Paralip. 17.**

es famulo tuo, & super domum eius, confirmetur in perpetuum, permaneatq́, & magnificetur nomen tuum usque in sempiternum. Tu Domine DEVS meus reuelasti auriculam serui tui, vt ædificares ei Domũ, & idcirco inuenit seruus tuus fiduciam, vt oret coram Te. Nunc ergo Domine, Tu es DEVS, & locutus es ad seruum tuum tanta beneficia. Et cæpisti benedicere domui serui tui, vt sit semper coram te; Te enim Domine benedicente, benedicta erit in æternum.

Visita, protege, tuere & benedic habitationem istam, cum omnibus habitantibus in ea, & omnes omnium inimicorum insidias procul auerte. Angeli tui Sancti habitent in ea qui nos in pace custodiant & vnà incolumes vt sani, ægri, viuentes morientes ac tandem clementissimâ
Isai. 6. *Tuâ misericordia in Cælesti Paradiso Beati, diuinum illud Trisagion, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth, Tibi cum ipsis æternùm fælicissimè concinamus. Amen.*

Apoc. 7. Benedictio & claritas & sapientia & gratiarum actio, Honor & Virtus & Fortitudo DEO nostro in sæcula sæculorum. Amen.

Ita orat, ita vouet Abbas Fabariensis. F. JODOCVS.



IN FABARINAS NYMPHAS.

FElices Nymphæ, tenebris quæ nuper abactis
Nunc lucem *gemini munere Solis habent*:
Has, ipso Plutonis enim IODOCVS, ab antro
In claram, Fabri transtulit arte, domum:
Sed magis inde auidæ totum cursare per Orbem,
Isto etiam claudi non voluêre loco,
Ergò AVGVSTINVS latum quò erumpere possent;
Hocce, libri docto flumine, fecit iter.
Munera sic Nymphæ terris noua fonte ministrant:
Posse tamen, *gemini munere Solis habent*.

P. Dominicus Tschudi,
SS. Canon. Licentiatus Ord. S. Bened. in Mure Presbyter.

AD R.^{mum} FABARIÆ ANTISTITEM JODOCVM.

ESSE tuas Alpes tantũ qui dixerit, errat;
Deq; tuo, Præsul, fallitur imperio.
Diues, nam quod habet Tellus, tibi contulit, & se
Præbuit eruptis prodiga visceribus.
Hîc dat Crystallum, fert illic pondera ferri,
Euomit hîc Thermas Lympida vena suas.
Hîc salebrosa parit lapides salis vndiq; plenos,
Monstrat & hîc rubeum rufea Petra cuprum.
Quid loquar? hæc terris multos latuere per annos
Abdita sed tandem, Te dominante, patent.
Felix IODOCO, nimiumq; Fabariâ felix!
Prô nimium Tellus pignore fausta suo!
Da quod habes reliquũ, Tellus, salis, æris & auri,
Ne rea sis furti, da quod habes reliquum.

P. Martinus Stöcklin, Ord. S. Benedicti Disertinæ apud Rhetos Sacerdos, Auctoris Germanus allusit.

IO-



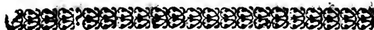
IODOCVS
PRINCEPS COENOBII FAVARIENSIS.

Αναγραμμ.

O prifco fauens ioco! an fis ibi penu? ride ioco.

SEu te prifca iuuat per feria ludere Princeps,
Prudenter prifcis fiue fauere iocis;.
Se ftupet in vitam, per Te, veneranda vetuftas
Reftitui, & tales iactitat ore fonos.
Balnea Romanis felix, mirum! æmula prifcis
Heroâ nouiter fedulitate ftruis:
Quales Mæcenas, & Aggrippa, alijue Quiritū
Gnari inter lætos, feria ferre iocos,
Et præftare iocos alijs per feria gnari,
Queîs fuerat fontes ædificaffe iocus.
Hos ridente ioco fuperas, tua Balneą quando
Munificus dotas fertiliore penu.
Sic qui Delicium, Te dixerit effe, probatur;
Deliciæ es Prifcis, Deliciæque nouis.

Presbyter Adrianus Bachman Glaronenfis.



AD R.^dum ET EXIMIUM P. AUGUSTINUM STÖCKLIN AUCTOREM.

ODE.

IAm prisca Fabulositas
Miracla iactitare
Didisce, quæ silentio
Sunt tecta sempiterno.

Babylonis alta mœnia,
Latoidisq; Tempe,
Eburnus ipse Iupiter,
Memphyticaq; moles,

Phœbi Colossus Lyndij,
Et Caricum sepulchrum,
Gemmata Cyri Regia,
Ostenta vanitatis,

Euersa sunt, ac diruta
Suis iacent ruinis.
Et somniorum somnia
Fuisse nunc videntur:

Miranda quisquis suspicis,
Stupescis & stupenda,
Adesto; pleno Copiæ
Cornu hic liber Ministrat.

Spectamus hic spectacula
Naturæ, & Artis ampla,
Miramur hic miracula
Miranda Mirones,

At vera, non vmbratica
Mansura, perstitura,
Celebriora cæteris
Nymphæa Fabarina.

Durationem contulit
Et æuiternitatem,
Pecuniosis Balneis,
Non architectus audax,

Non

Non sumptuosa scrinia
Non prouidus repertor,
Sed vna penna Nobilis,
Durabilis nec ipsa.

O mi caput charissimum
Augustine! fide Theseû,
Penna tua, magis tua
Hac auiterna laus est.

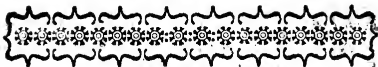
O viue longa secula!
Et Nestoris senectam!
Post fata mox Olympicis
In sedibus futurus.

Si quid vouere possumus,
Optare & adprecari,
Hec vota pro te fundimus
Ardente amoris astu!

P. Willhelmus Ionas á Buoch, Ord. S. Benedicti, Fabariç Cœnobita Presbyter.



R E.



REVEREN-
DISSIMO ET ILLV-
STRISSIMO DOMINO, DOMINO IODOCO S.R.I. PRINcipi, Monasterij B. MARIÆ Virg. apud Fabarias Abbati Dignissimo, Dño suo Obseruandissimo A DEO DEIPARA'QVE æternos Annos.

Reuerendissime Præsul, Illustrissime Princeps.



VPER ET Olim Complures Thermarum Fabariensium gloriose meminerunt. Qui accuratiùs

ratiùs ſingula ſcriptitârit, nemo apparet vſpiam. Auſus ſum ego poſtremùm enarrare ſuper huiſce ſuapte naturâ calidi Fontis, Dominio, Inuētione, Situ, Vi medica, Miraculis, Vſu, Legibus, & (quod caput nullusque retrò nos mortalium præſagijt) ſtupenda eiuſdem ad commodiora loca foras Antrum Traductione, tuo magnifico auſpicatu, facta. Ea cùm ægris hominibus, tum curioſis illic balneantium animis, vti ſpero minimè erunt ingrata.

Superiori ſeptennio quo vobiſcum Fabariæ eram, auidè & ſolerter eiuſmodi Thermarum ingenium, & quasli-

libet Fontis & loci conditiones inter & præter alia perueſtigaui vt neque mirum ſi minuſcula cum grauioribus, obuia cum abſtruſis in lucem à me proferri videant. Auditionum fui minimè facilis, examinis porrò & veri diligens. Sed de induſtriâ meâ, dexteritate & Fide penes R.^{mam} V.^{ram} Amplitudinem cenſura & iudicium ſunto. Conatum & laborem pauci forſan reprobabunt, quidam admittent, commendabunt, tuebuntur. Id quod operæ meæ pretium fuerit.

Opuſculum autem vt R.^{mæ} Tuæ P.^{ti} demiſsè inſcribam, cuius & hortatu illud potiſſimum

mum Fabariæ elaboraui, præterquam quod Fontis & Thermarum Dominus ſis, & te attineat, multa me impellunt. Sanè beneficia tua; reliqua tranſilio, immò & tuorum expertus ſum plurifariàm ex quo pedem primum intuli & poſui in Fabarienſi Veſtro Cœnobio. Quicquid dici, fierique poteſt à vobis, mihi dictum & factum. Tu me inprimis, ante & poſtquam ſolium gloriæ adeptus, cum Principibus collocabaris, velut germanum fratrem, adminiſtrũ tuæ functionis, & quaſi alterum Teipſum tractitabas, patiebaris, ne dicam maiora, vt Maiorem coluiſti. Quoties illò ad

te redeo! quoties ſermones, & adfectus ruminor! tuam autem pręcipuè eruditam comitatem, oris facundiam, acrimoniam ſenſus exuberantem! quam nuper etiam reguſtaui, bonâ Fortunâ Fabariam reuiſens. Iſtammet ego lucubrationem qualem qualem obſequij mei erga te & gratæ mentis argumẽtum Celſitud. Tuæ deuotus adſtituo ad ipſius quoque tui Venerabilis Conuentus cultum & honorem ſempiternum pono & dedico. DEVS & DEIpara (quos ſupplex alloquor) te in laudabili illa Virtutum operumque tuorum memorabilium fama diu conſeruent incolumem:

Vene-

Venerabilem itidem Cœtum tuum, & numero, & merito, omnique bonorum genere magis ac magis augeant, & æternùm ſoſpitent in Cœlo. Die 26. Maij. Anno Gratiæ M. DC. XXXI.

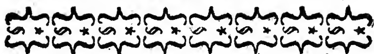
Ex Mure Ord. S. Benedicti Monaſterio, apud Argoios in Heluetia, Scripſi & Voui.

R.mæ P.tis & Amplitud. Tuæ

PP.mus in Chriſto Seruus

F. AVGVSTINVS MVrenſis Monachus.





DE CELEBERRIMIS FABARIÆ THERMIS Proloquium.



VONIAM INFINITÆ ægritudinum species, humanam labefactant conditionem, quæ sui tum pluralitate, tum nouitate & contumacia Medicorum eludunt ingenia, cæleste Numen, à quo omnis medela, ex Thesauris terræ salubres aquarum fontes, tum acidos, tum feruidos scaturit insolitis morborum generibus medicabundos. Inter eos fons Fabariensis, cui Europæo sub Sole vix quidpiam par apud gnaros Medicos, vt plurimum vniuersis antehabetur. Nobile illud & magnificum DEI donum, vastissima de rupe, in horrenda, & formidabili specu, ad multiplicem mortalium, pauperum & locupletum publicam salutem, adeò stupendo erumpit atq; operatur modo, vt illud peridoneè accommodes: Gen. 1. v. 2. *SPIRITVS DOMINI FEREBATVR SVPER AQVAS*

QVAS Veteres Romanorum Balnea in provinciarum & urbium speciem fabrefactæ laudantur, à marmorum pretio, ædificiorum magnificentia, luminis immissione, argenteis epistomijs, unguentorum sparsu, gemmarum apparatu, balneantium chyliadum frequentia, Fabarienses Thermæ admiranda & inscrutabilia DEI opera, non solùm quoad situm, verùm etiam & inprimis respectu facultatum gloriosiùs celebrantur, ità ut meritò MIRACVLVM NATVRÆ propter situm, donum verò immensum ac maximum DEI, ob admirandas earum facultates, secretas & absconditas operationes censeantur: Marmorum, luminis ædiumq; defectum decuplo compensat Thermarum salubritas. Ex ijs cùm ægrorum sint asylum, & magnale DEI obstupescendum, cùm infirmis valetudo, tùm gloria Fabario promanat.

Sed inter tot miranda, subijt illud mirari, nondum fuisse, qui ad amussim scripto complecteretur, cum locus noster cæteroqui in multa apud domesticos & exteros sit fama, & inclytus prodigys, quæ fons Thermarum à multis seculis hic patrat.

Scriptores & Scripturæ.
Hoc opusculo Citt:

ABb: Fabarien. modernus Chriâ manu scripta, &c.

Ægidius Tschudi descript. Rhæt. c. 20.

Andreas Baccius l. 6. de Thermis.
Carolus Paschalius Gallicus ad Rhætos Orator apud Gul: l. 6.
Caspar Brusch: Chronolog: Monast: de Fabaria.
Felix Malleolus Canonicus Thuricens. l. de Therm. Naturalibus.
Fridericus Fornerus Suffragan: Bambergæ in Psal. 50.
Gabriel Humelberger ad Rulandum notis.
Gallus Eschenreuter Argentoraten. Med. Anno (1571.
Guler. li. 6. de Rhætia fol. 81. apud me.
Gulielm. Fabritius Hildanus Medico-Chyrurg: Bernæ Epistola ad Paul. Croquer: polonum de Therm. piperinis Anno 1629. Impress.
Hippolytus Guarinonius Halæ Med. Epist. M.S.
Io: Bayer Notarius Fabariæ Epistola de translat. (Therm.
Leonardus Fuchsius Medic.
Martinus Rulandus Hydriatices verbo piperinæ.
Mēbranæ & chartæ Fabarien. Archiui, Scrinio.
Pfefers, Ragatz, Freyheitsbrieff.
Pantaleon in Birchtilone Abb: Fabarien:
Paulus VVickhard Medic. Tugiens: Epistola ad me. Anno 1631.
Stumpf Annalium Heluet. l. 10. de Fabaria.
Sprecher l. 3. Pallad: Rhætica.
Theophrastus Paracelsus ab Hohenheim, aliâs Philippus Bombast, Heluetius, l. 6. de Therm. Fabar.
Zacharias Belli à Bellfort Fabariæ & Curiæ Medicus.

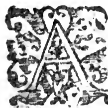


PARS PRIOR.

DE ANTIQVIS FABARIÆ THERMIS.

Caput I.

DE DOMINIO ET INVENtione Thermarum.



ABBAS Fabariæ, vniuersorum suæ ditionis fundorum, Imperij Romani Auctoritate iam olim ab multis sæculis absolutus Dominus & Princeps fuit: attinent enim ad eum territorij sui homines seu In-

colæ, iura Foreſti, aucupium, piſcatio, ius decimandi, lignandi iura, alpes, Syluæ, luci, paſcua; inſuper eiuſdem fuêre & ſunt

Argenti riui, æriſque metalla, & vniuerſæ venæ metallicæ, omneſque Fontes, frigidi atq; calidi, & mineralia omnia, quæ inter fructus terræ, apud iuris conſul: Regalibus adnumerata ſunt; immò quicquid atteſtante libro Aureo, olim Dominij nominibus comprehendi potuit: quodquāplurimis Pōtificū, Imperatorū, aliorúmue teſtimonijs, exemplis & Diplomatibus, necnon ex alijs Monaſterij incorruptis monumentis doceri poſſet, niſi iam ſatis ferè ad omnes palam eſſet.

Quare cum metallicæ venæ, maximæ ſint æſtimationis, difficilis ac rariſſimæ inuentionis, quibuscum Fontes etiam medici connumerantur, quæ omnia & alia quoq; his ſimilia ab ipſa Natura, non priuatis vſibus,

vſibus, ſed in Ius publicum inſtituta cognoſcuntur, ideò & Thermarum harum nemo niſi Fabarienſis Abbatiæ Antiſtes, Dominium ſibi vendicare poteſt. Hunc talem à prima ſui Inuentione attinuerunt; de qua quidem Auctores multifariàm opinantur.

E cæteris quidam grauior, mihi in calamum ita dictauit mentem ſuam Præpoſitus S. Geroldi, Anno 1627. in Monaſterio Frieſe in Valle Druſianâ ad S. Geroldum P. Chriſtophorus Hartmannus Einſidlenſis Cænobyta, hyſtoriarum peritiâ clarus ſenex: Aquæ Fabariæ Thermæ ſuapte naturâ calidæ ſunt, non procul Fabario in valle, in loco horrido, qui vix deſcribi poteſt, frequentiâ Nobilium & ignobilium celebres circa annum 1038. ab Abbatis venatore, genere, der Vogler, repertæ, qui eo in loco ex præruptis ſaxis coruorum pullos abduxit, animaduertitq; **Thermarum Fabarienſiũ inuentio.**

titq; magnas fumi &vaporum exhalationes, funibus se dimisit reperitq; Thermas esse. Fabariæ loci nemo hactenus satis pro dignitate meminit, meritisq; celebrauit laudibus quãdo cùm Antistites, tum reliquos, quos habuit denso agmine, summo splendore, prudentiâ, pietate & religione viros feliciter produxit. Vnde ex eo tanquam seminario non pauci postea ad Reipub: clauum assumpti. Totidem Venerabilis Præpositus.

Monasteriolog. c. de Fabaria.

Caspar Bruschius in Fabariensium Abbatum syllabo: Hugo de Villingen, inquit, præfuit anno Christi circiter 1240. de quo nihil in fastos relatum quam quòd sub eius gubernatione inuentæ sint Thermæ ab Abbatis aucupe. Consentaneè ferè Bruschio scribunt Ægidius Tschudi Glaronẽsis, Heluetiorumq; ac Rhætorum Annales vt videre est apud Stumpf. Guler. & Sprecher. & porro

In descript. Rhæt. C. Fabium. Lib. 10. Lib. 6. Pallade Rhætica.

rò vniuersi regionis & gentis antiquitatum periti Scriptores in eam modo conspirant sententiam, idque ex Fabariæ veteribus documentis, quæ nobis interciderunt haustum apparet. Et nostra hodie mens ea est, vt Thermas sub Annum Christi 1240. nõ tam primò inuentas, quàm casu quodam antea irascente Numine hominum vsui subtractas, tum demum miserante DEO denuò repertas fuisse existimemus. Felix Malleolus æuo suo pretiosus, nobis amplissimè attestatur Anno 1440. luculenter scribens hisce verbis: Quæ quidem Aqua calida quondam (haud dubiè dudum supra auorum suorum memoriam) secundũ Chronicas scaturizabat in sinu Montis excelsissimi & per annos ducentos nunquam comparuerat, & demum casualiter reperta fuit prope ibidem in profundissima valle &c. Cum autem Archiuum Fabariense ex alio

in

in aliud seculum non obscurè continēter ab Anno Domini 1300. & fortè supra ad nostram vsque ætatem cōmemoret celebres retro fuisse & frequentatas Thermas, necessum est aliquando easdē, ante Annum 1240. per duo sæcula amissas ac deniq; rursum eo Anno detectas esse: ante annum verò Saluatoris Millesimum euanuisse. S. Geroldi Præpositus parum diffidet, ratus primo inuentas Anno circiter 1038. cæterùm mihi, vt liberè efferam, omnium primus Thermarum Inuentor aut inuentionis Annus hactenus irrepertus est. Abbatis verò Aucupes & venatores fuisse Thermarum Repertores hinc autumamus, quod illic Iura Foresti, vt vocant, ad Loci Abbates liquidò tum spectarint, alijsque in illo saltu ferarum feraci seu venatum seu aucupatum ire nefas fuerit; Erat id temporis vastissima sylua, & stabula alta ferarum.

Carolum

Carolum ab alto Balcono Thermarum inuentioni interfuisse nec quod affirmem, neq; quod abnuam habeo. Huius familię Nobiles penultimo seculo, in Thermis hospitia possedisse, notum est, & vicum Valenz Thermis vicinum diutius incoluisse, atque illic postremum eius stirpis, Bartholomæum Carlet Anno Christi 1617. die 12. Iunij defunctũ, sæpeq; per suos Thermas inuentas, gloriatum esse, incolæ cum Rhæticis scriptoribus testantur.

Inuentores, quicunq; sint, laude, & gloria immortali dignos celebro. Itum deinceps à pluribus in viscera petrarum detecta scaturigine, quasque recondiderat, stygijsq; vmbris, natura admouerat, aperiuntur opes, medicamenta morbormu, suscepit atri specoris horror deinde paulatim cateruas tremebundorum hospitum.

Serioribus verò demum seculis Thermas

Thermas noſtras rurſum detectas eſſe, eas ob cauſas exiſtimo, quas cordati mecum ſitu & genio loci, tum intra tum ſupra fauces, ritè contemplati, vix reprobabunt.

Ea omnis petrarum ſuperficies & ſciſſura, quam hodie ex antro, viſu aſſequimur, & quà Thermis Sol & Luna immittuntur, ante quadringẽtos annos ſaxea & terrea mole continens, & contigua extitit, imminẽteſq; balneo ſummas rupes ita agger quidam coniunxerat, vt cauernam ipſam occultaret. Porrò aquarum alluuies, fontium & riuorum glacialium decurſus, temporum lapſu paulatim, gutta enim cauat lapidem, eam molem terræ ſaxorumque perrodendo exedit, diſcuſſit, diſſipauitque vnde decidentibus ijs obſtaculis, Thermarum vapor, commodiùs foras proſpirauit, itemq; calentium aquarum Fons nebuloſa ſua perenni exhalatiõne adiumento fuit, quo citius

Lapides excauant aquæ & alluuione paulatim Terra conſumitur. Iob 14.

tius iniecta ſaxorum, terrarum, ſyluarumq; moles irrueret, fluore continuo putrefacta, & proinde Thermæ facilius iam tum deprehendi valuerunt.

Opinioni noſtræ exertim conſentit Felix Malleolus cantor Thuricenſis cuius verba alio loco appono. Conſentit & liber de Thermis Galli Eſchenreüter Medici, Argentorati. 1571. impreſſus, qui planitiem quandam Thermarum antro in rupium ſupremitate incubuiſſe ſcripſit, Lympharum illuuie & glacialium riuorum allapſu tandem coroſam indeq; Thermarum fauces mũdo patuiſſe docuit. Roborat opinionem noſtram præcipuè illud. Ab Thermarum hoſpitijs, ſi quis ſecundo amne ſeptentrionem verſus rectà intra ipſas fauces & anguſtias proceſſerit, ſuperficiem proximam petrarum, ingenti ſaxorum, ceſpitum arborumúe mole pluribus lo-

cis, velut ponte adeò coopertam re-
perit; vt Cæli conſpectum omnem
auferat, & tutum vltrò citroq; tran-
ſitum in ſummitate præbeat. Ali-
cubi verò aggerem impoſitum tor-
rentium affluxus, & glacialis aquæ
morſus ita perforat, vt paulatim
moles transpareat, diminuaturque,
& forſitan ipſa vetuſtas omnia abo-
lebit. Sin autem rurſus ſupra fau-
ces è villula Valenz recta per con-
uexam vallē, veteri viâ, quæ ante 88.
annos periculoſo itinere ad Ther-
mas vehebat, orientem verſus Faba-
riam tranſeamus, quod ab indigenis
& à me ipſo aliquando fit, petrarum
mole ſtratum in faſtigio Torrentem
offendimus, idque compluribus lo-
cis, eos tamen aggeres, ex eminenti-
oribus petris allapſos etiam ſilueſ-
centes, ſenium paulatim corrumpit,
& in alueum torrentis deponit.
Modò eadem de cauſa Thermarum
antrum, olim lapidum compage te-
ctum

Valenz pagus ab Occidente Thermis imminens.

ctum delituisse existimamus, temporum successu attritâ saxorum mole, fauces patuisse, & speluncam fōris detectam. Descensu præterea Thermarum reperto, hominum arte, industria & casu ipso antrum omne, latum amplumque magis effectum certò liquet: quoniam perpetua saxorum, arborumque ruinâ, hyeme potissimùm Os Laci magis magisque annuatim aperiri cæpit, vt nostrâ, auorumq; memoriâ, insigniter sese dilatârit cauerna: Torrens Taminna itidem altius quondam vt præter famam, vestigia rupium & riparum indigitant, per alueum suum effluxit, ac deinceps singulis ferè seculis profundius in petram desedit, sicque sublimori fluxu impedimento fuit, quò minus maturè, calidus fons torrente inferior, aut immixtus reperiretur. Quemadmodum hodie aqua illa Thermalis, nullo vnquam anni tempore euanescens, di-

Taminnæ fluxus olim supra rupium supremitates.

ſta (der Gumpen) torrenti proxima, & æſtate eidem innatans, & frigidæ permixta concurrit. Quoniam verò Taminna rapido curſu ſubiecta ſaxa identidem profundius excauat ideò & altius calidi fontes eleuabuntur. Solent quidem à Terræmotibus mutari ac ſubinde etiam omnino abſorberi aquæ: At vtrum iſthic illud acciderit, & qua de cauſa Thermarum fons ſeriùs mortalibus patuerit, nouit ille, qui omnia in tempore, pondere, numero & menſura diſponit, apud quem noſtra demonſtratio, diuinatio eſt; Aquarum aliàs frigidarum notæ ſunt harundo, iuncus, aut herba lilij, multumque alicui loco, pectore incubans rana; Nebuloſa autem exhalatio certior multò eſt, ante Solis ortum longius intuentibus: Quod ex edito quidam ſpeculantur, proni terram mento attingentes. Fons autem Fabarienſis halitu, fumoq; maximè proditus,

Plin:

ditus, & quod multarum aliarum rerum nominibus, etiam huic Fonti ac Thermis accidiſſe videtur. Etenim à perantiquo Monaſterio, cui Fabaria nomen, ipſæ etiam eiuſdem Fons & Thermæ Fabariæ ſeu Fauariæ primùm cognominatæ; dein' à vulgo Fabars ſeu Fauars; poſtea per protheſin Phauars & Pfeuers ſeu Pfefers indeque paſſim à Germanis Pfefers Bad; quã mutationem promouiſſe cenſetur trium iſtarum litterarum b. u. f. apud multos Germanos prope idem ſonus. Proinde iſtius nomenclaturæ ignari nonnulli à pipere Germanicè Pfeffer dictas arbitrati piperinas thermas appellitarunt, quas alij denique maiore ex errore à Fabarianis ſeu Fabarienſibus omnino diuerſas eſſe ſcripſerunt.

Caput II.

THERMARVM SITVS. *Antrumq́; deſcribitur.*

NOn longè pone Monaſterium Fabarieſe ferè vnius horæ Helueticæ ſpatio, in Abbatis territorio inter Meridiem & Occidentem, in conualle & ſpelunca profundiſſima, ſeſqui hora à Rheno flumine, ſub terribili ſaxo, Fabarinæ Thermę ſuaptè natura calidæ profluunt. Curiâ oppido ac Rhætiæ Metropoli, duobus milliaribus Germanicis disjacent. Mirabilis adeò totius ſpeluncæ, & petræ facies eſt, vt qui eam nunquam viderit, animo ſuo effingere non poſſit, & qui eam, licèt crebrò viderit, memoria retinere nequeat; Multiformis quippe difformitas imaginatiuā ſpeciem velut inobſeruabilis labyrinthus turbat cōfunditque. Quâ ſpectat Meridiem ingre-

ingreditur antrum torrens quidam, præruptis & inaccessibilibus ripis & rupibus coarctatus[r]. Ab occidente & ab ortu, velut de industria natura rupes altissimas admolita est. Cauerna & vorago præceps, longa vetustate in altum cavata, medio jacet, & profundissimè, per quam horrendo strepitu, trãscurrit fluuialis ille Torrens Taminna dictus[s]. Antrum oualem fere habet formam, ac nauim veluti rostratam repræsentat. Versus enim septentrionem, latum est circiter passus sedecim, desinitque versus Meridiem in acutum, totumque antrũ quadraginta circiter passus longum est. In Medio antri, vbi Thermæ & hospitia sunt, plurimùm & quodammodo in rotundum excauata sunt saxa, quæ deorsum paulatim ita coniunguntur, vt veluti carinam nauis repræsentent. E medio preterea speluncę rursum recuruantur saxa & paulatim ad se ita incli-

nantur, vt in cacumine montis, aliquibus in locis, Meridiem & Septentrionem verſus, hominem ab vna parte rupis, vnico ſaltu alteram pertingere poſſe diceres. Præcipitia in Occidentali & Orientali pariete occurrunt vaſtiſſima; Vt ſi aliqua oculorum intentione deſpectes, indoleſcat caput. Vndique abruptæ rupes, non vt pleræq; modicis ac mollibus cliuis in ſublime faſtigium creſcunt, ſed in fornicis lacunaris & arcus modũ erectæ ſunt, quarum media ſpacioſiora in ſe horrendùm diſcedunt, altiora in arctius coëunt, ſumma in arquatum laqueare curuantur. Affines illic nubibus rupes, & cælo proximæ.

Hic ſpelunca cubat, vaſto ſubmota receſſu,
Solis inacceſſa radiis, altiſſima viſu,
Cuius in extremo ſcopulis pendentibus antrũ
Arte laboratum nullâ: ſimulauerat artem
Ingenio natura ſuo: nam pumice viuo
Et ſaxis validis natiuum duxerat arcum.

Circa ſupraque antri Fiſſuram & ſuper-

ſuperficiẽ pini, fagi, & dumeta propendent, & ab occaſu latiſſimus imminet lucus. Cortex, vt ſic dicam & tegumentum vniuerſi Montis, è terrâ eſt: viſcera dein' è lapide, ideoque non gramine ſolùm, ſed arboribus crebris quoque veſtitur. Meridiem verſus ſcopulos vnius atque alterius lateris ſpeluncæ pene conjunctos, ſeptentrionem verſus, omnino clauſos, in medio non multum patentes videmus: Idcirco anguſtia illa atque coniunctio mõtium in cauſa eſt, quo ipſimet radij Solares ad hoſpitia, neque vix per horam integram peruenire poſſint. Id autem fit circa ipſam Meridiem. Fiſſura enim montis, linea recta reſpicit Meridiem: Quod ſi tamen poſt ortum vſque ad Meridiem, vti quoque poſt Meridiem, vſque ad occaſum Solis, lumen aliquod, à Sole in antrum ad hoſpitia vſque peruenerit, (peruenit autem quotidie, niſi aër valde fuerit turbi-

Solis aſpectus in antro breuis.

dus & nebuloſus.) & in ſchiaterico vmbram dederit ſemper, hoc eſt, tam ante, quàm poſt Meridiem, tibi horam circiter Meridianam indicabit vmbra; itaque ſiue ſecundum curſum Solis fuerit Septima, Octaua, Nona, aut Decima matutina, ſiue Secunda, tertia, quarta, quinta aut ſexta pomeridiana, vmbra tamē in Horologio tuo Solari vlterius, quam à Media vndecima, vſque ad Mediam primam vix progredietur. Id autem propter reflexionem radiorum Solarium accidit: Radij enim Solares, cum ab ortu Solis vſque ad Meridiem ad ſuperficiem, & veluti marginem antri verſus Occidentem tantummodo reuerberent, reflectuntur radij in ſuperficie montis per anguſtam illam rimam vſque ad fundum antri, non minus ac ſi Sol eſſet in ipſo Meridie. Idem quoque accidit poſt Meridiem, cum Sol ad occaſum vergit; Tunc enim radij Solares

lares à parte illa antri orientem versus, simili modo, ac si Sol esset in Meridie deorsum reflectuntur. Angustia porrò illa Mõtis in superficie sæpissimè impedit, quò vapores Thermarum minimè in aërem liberi exhalari queant, sed in antro ipso contineantur: Idque inprimis splendẽte Sole, aut flante superius vento, vel qualitercunque indignante cœlo. Tunc enim radij Solares, venti ac pluuiæ, Vapores Thermarum repellunt, & in antro retinent: Quemadmodum videmus fumum retineri in culina, si radij Solares Caminum è directo pertingant, aut Venti adspirent. Retentio porrò illa vaporum efficit, vt sæpissimè in ipso Meridie tanta sit obscuritas, vt Lumina accendere necesse sit. Hyemante cælo obscura Solis verius vmbra quàm lux, nocti similis Thermas premit, vix vt quæ prope sint ad aliquot passus conspicias. Aditus Antri obscuritas. speco-

ſpecoris copioſum excipit lumen, at interiora, niſi ſereniſſimum fuerit cælum, obſcura ſunt, vt vehementiſſimum etiam fulgur nunquam prope aduertatur. Etſi autem antrum excauatum ſit & ruinoſum, & ſcopuli mirando quodam DEI artificio conſtructi propendeant, nonnunquam quoque ingentia ſaxa, annoſæ arbores & niuium labinæ ac terrea moles, ex cacumine montis deciderint, memoriâ tamen auorum, nullum vnquam hominem, ab ipſis grauiter læſum, aut obrutum fuiſſe, & Incolæ, & omnes, qui Thermas haſce frequentarunt, fidem faciunt. Ex quibus ſingularis & admirabilis Dei prouidentia conſpicitur, cuius mira potentia veluti firmo quodam ſtatumine immenſum illud pondus montium ſuſtentatum conſeruatur. Timeri tamen hic vult DEVS ne liberè & ſine metu offendatur ſceleribus, vti in alijs Thermis frequenter contingit.

tingit. Rorant petrarum immensa corpora, vt lachrimare videantur, nisi aliquādiu cælum fauentissimum fuerit, & maximè sudum. Quod autem introrsum hæc montium vastitas, illacrymetur & exsudet, caussam probè diuinauerim. Est ipsa perplurium balneantium illic misera ingratitudo qui non modo nihil gratiarum ob tam magnificum munus, Numini meminerunt, quin & sceleribus illud potenter lacessunt, vt adeo flagitiosorum vice, duræ Rupes vbertim flere, & præ diuinæ vltionis impendente vindictâ sudare cogantur. Naturalis dein' in promptu causa; etenim tum ex Thermali Scatebra calor, tum ex raptim perrumpente fluuio vapor perpetim ambo sursum commeant, & præfrigidæ Rupi adglutinati in aquas rursum stillatim eliquantur, velut in lebete feruido ad operculi faciem intrò euaporans in aquæ guttas itera-

to

tò destillat, aut sicuti in hyppocaustis vapor subcalidus muro adhærescens guttatim, colliquefit, vt à rudioribus sudare ipsimet lapides existimentur: ac deniq; quemadmodum in cubiculis per hyemem incolarum halitus ad fenestrarum rotulas congelascit & deinceps iterum in aquas resoluitur.

Paries petræ occidentalis balneũm obtegens, circa vmbilicum rubris, subnigris, cæruleis & strijs candicantibus maculosus est, & foraminibus velut ferarum spælæis, Vulpiũ latibulis, coruorum nidis distinctus apparet. Petræ submarcidæ, putres & Scabiosæ circa Thermas sunt, propter continuos Thermarum halitus & vapores spissos; qui eas resoluunt, atterunt comminuuntque. Tempori, ingenio, labori nihil à Veteribus & modernis parsum, vt charta Geographica vel calamo exciperetur antri forma, loci omnis figu-

ra,

tà, viæ inuiæ, præcipitia prærupta, montis occurſus, circuitus, ſeceſſus, torrentis ripæ, flexus, foſſa ſpeluncæ, obſcuritas & nox, petrarum ſuſpendia, receſſus, fornices, latibula, hiatus altitudo, ſcopulorum fraus, & minæ, infiniti rupium errores, ſylua lucuſque imminens, anguſtiarum aditus, cauernæ horror, ſed maximū & potentiſſimū naturæ opus omnes ingenij vires fefellit; Laborioſius enim quàm felicius ſpeluncæ ſtructuram argillâ, chartâ, ſcandalis, & huiuſmodi rebus quidam in Thermis fabricatam ſecum abſtulêre à Calcographis adumbrandam, cum nemo omnium Iudicio, qui præſentem locum contemplantur, hactenus veritatem rei aſſecutus fuerit, qua in re veritatem Naturæ admirari conuenit: Nonnulli malè locum initio ingreſsûs imaginati inferni veſtibulū, S. Patricij expiatorium ignem, defunctorum piacularem lacum, ſi inflamma-

flammaretur, appellitare voluerunt. Vesaniæ memet damnabit posteritas, si minutissima quæque persequar.

Caput III.

LONGITVDO, LATITVDO, Altitudo, profunditas Antri.

FABARIA altissimus omnium descensus est ad Thermas; Constat enim vlnis, seu septempedis quā plurimis. Septempedam, siue vlnam voco, mensuram tantum longitudinis continentem, quantum complectuntur duo brachia procerioris Viri vtrinque extensa, seu quæ cōmensuretur longitudini Septem pedum artificialium, germanicè (ein Klaffter) aut quæ tantæ perticæ habeat longitudinem, quam Vir procerior eleuatâ dexterâ primoribus digitis, pedi suo dextero insistentem stans attingere in summo possit. Sunt

Septempéda.

verò

verò ſeptempedæ ab publicâ viâ, & initio deſcenſus Fabariâ vſque ad ſcamnum quietis (Ruhbanck) appellatum ducentæ viginti tres; Inde vſque ad pendulam ſcalã, vbi via Vallencenſis & Fabarienſis ad Thermas coëunt nonaginta & vna; Ad Sacellum poſtea quinquaginta duæ, ad Thermarum fontem denique viginti ſex. Et ſic vniuerſim deſcenſus Fabarienſis conficit quadringentas ſeptempedas. Diſtant petræ apud fontem, quinquaginta paſſus circiter. Dominorum Thermæ (Herrn Bad) longæ ſunt Octodecim pedes, & quatuordecim latæ ſupereminent Thermis maioribus duabus Septempedis. Thermæ inferiores ſiue maiores longæ ſunt, quatuor Septempedas, & duos pedes, latæ tres vlnas & duos pedes. Vtraque natabula, ſeu lauacra capiunt trecentos ſimul. Ab Thermis inferioribus in torrentem ſunt ſeptempedæ tres & pedes

tres: Diuersoria siue hospitia distãt inter se septem Septempedas & dimidiâ. In harum domuum mediò paululũ ad orientẽ interiacet Thermarum gurgustium, quod abest à superiori hospitio quatuor vlnis. Ex domo superiori, eiusq; infima trabe in torrentem sunt quinque & dimidia Septempeda. Ab inferiori domo septentrionem versus, sità, vsque in torrentem sunt quinq; vlnæ. Ex Thermis Valentziam vsq; sunt vniuersim quadringentæ, nonaginta duæ septempedæ. Ragatzio absunt Thermæ, prope sesquihora. Ab Gurgustio rotæ calcatilis, quę ligneam materiam ædificandis domibus necessariam fune in antrum deponit, sunt septempedæ octoginta: Atque à ponte summo distat torrens octoginta vlnis. Funis quo ligna è trusatili rota in pontem demittuntur, Cannabis sexcenta pondo continet, longaque dicitur vltra Octoginta vlnas.

Tam

Tam Valentziâ quam Fabariâ per altiſſima montium deuexa & accliuia vſq; ad ſpeluncæ oſtium deſcendimus, vbi biutum coit, ac ſuapte naturâ, ingenio, lapideo ponte riuum, fauceſq; horrendas texit, ſtrauitque. Cæterùm eam lapidum molem ad quã vtrinque ſcalis affixis & dependẽtibus, peruenimus ex altiori loco caſus aliquando, eòdẽ detulit & pontem molita eſt. Auorum memoria tandem illic ſaxorum aream fuiſſe aiunt, vt vniuerſis lignis, quibus ad focum & fornaces vtebantur hoſpites, findendis locus ſufficeret; Lignatore autem forſan pileo thorace, ac ſecuribus ibidem relictis, & ad prandium egreſſo maximam ſaxi molem in profundiſſimum torrentem, ſua ſponte præcipitatum eſſe, ſpargunt Incolæ, indeq; extare pontem bipertitum.

Vt viarum menſuras præcellens Geometer Guarinonius deſcripſit,

etiam adſcribo. Eadem non infitebor etſi in nonnullis ſubambigam. Fides Auctorem reſpice. Nos à vulgari, & ruſtica regula, ſecundum itineris decliuitatem, omnem ferè deſumpſimus commenſurationem. Ille ità lineà rectà dimenſus eſt.

Ab deſcenſûs initio, inquit, via Fabario ducente vſque ad Scamnum quietis quod ampliori & plurimum procetæ arbori Fago accubat, dimenſæ fuere ſeptẽpedæ 42. Ab quietis ſcamno per ligneos & ſcanſilis vię gradus ad id locorum deſcendendo, vbi re vndequaque accuratè perueſtigata, ab condito terrarum orbe, indubiè primum Riuus Taminna defluxit, priuſquam temporum ſucceſſu, Vallem ipſam & petras magis & profundius ad hodiernam vſq; abyſſum perforãdo corroſiſſet, ſunt ad 36. ſeptempedæ. Illinc (quod ſex ſeptempedas ſcalæ penſili ſupereminet, quà Riuus per montes primitus

mitus cucurrit) vſque ad ſcalarum altiſſimè Fabario vehentium finem & graduum Pontis in fauceſipſas deportãtis initium, circa transuerſum latiſſimum ſaxum ſunt decem ſeptẽpedæ. A capite põtis ad Capellã vſq; ſimiles ſeptẽpedæ duodecim. Indidem à Sacello per omnes ſcalas vſq; ad inferius Nymphæũ ſex ſeptempedæ. Ab inferioris balnei profluxu in ipſam Riui alueique profunditatem propemodum quinque ſeptempedæ cum dimidia. Vniuerſim ergò deſcenſus ab ſummitate Fabario in ipſam Torrentis modernam abyſſum continet 112 ſeptempedas. At indidem vbi ſub mundi exordio fluuius per medium montium ſuperius in excelſiori valle pertranſijt continet 34 ſeptempedas. Vnamquamq; ſeptempedam pro pedibus ſeptem artificialibus computando. Pedem vero pro duabus ſpitamis.

Mensura Pedis.

Ante oculos ergo tali Montis corroſione præhabita, menſurâ item

D 3 motus

motus à Mūndi cunabulis, per annos 5592 rite obſeruata, Ratio monſtrabit ab Orbe condito ſub annū 1656 vſque ad catachlyſmum montis pauimentum inter conuallem vtramq; Riui cōtinuo attritu decem ſeptempedas, duos pedes & ſeptem pollices profundè exceſum atque excauatum eſſe, nimirum à principio deorſum ad ſaxeam plenamque molem illam ad Pontis Thermalis caput iacētem, vbi viæ è Valens & Fabaria congrediuntur.

Verum ab Orbis Diluuio ad Chriſtum vſque ſpatio 2306 annorum, circiter ad 13. ſeptempedas, pedes quatuor, illorſùm ſcilicet infra Sacelli petram ſemiſeptempeda ferè Rupes profundiùs exceſas eſſe arbitrari placet. E Cælis tum proximè labenti vnigenito, quodāmodo Riuus lapicidarum officium anteoccupās, Sacrificij ſtationem illic præparare videbatur, quo loci ſæculo-

rum

rum tandem fluxu Numen vastissima in hac solitudine hostijs coli & placari posset.

Modo inter Seruatoris natalem & mundi Cataclysmum tanto annorum decursu, videlicet bis mille trecentorum & sex, tam vastam euasisse montis Cauernam facile captu fuerit. Quando equidem ex præcelsis desuper specubus saxa, congesta humus, ligna, niuium labinæ, etiamnum hodie persæpe irruunt & Impetu Torrentis tempestuosiori crebrò importantur, vt adeo meatus fluuij talium illapsu & iniectu rerum ad quinque aut sex septempedas in durissimo monte occidentem versus alicubi tamen magis minusque pro varianre Rupium mollitie aut duritie, excauando perforauerit. Interdum & ipse Torrens vi quadam subitanea, in Rupium cauo nolens detentus impeditur, donec perrumpat. Quamobrem tam prolixo annorum

interuallo Torrens in ſupernis ſeſe continuerit faucibus neceſſum eſt.

Ex iſtis modò propè elicias, quo Chriſti anno prima balnei Scatebra in Dominorum Nymphæo primitus patuerit. Cum enim à ſalutari Chriſti aduentu aduſque modernum annum 1631. inde infra Sacelli Rupem in ipſum intimum Torrētis fundum 10. Septempedæ & ſex pollices, collato temporis curſu, atque ab eodem Sacello ad primā Dominorum Scatebram quinq; ſeptempedæ cum dimidia rurſum metiendæ ſint, illud omne ſpatum intra 917. annos, rapido Torrentis curſu vſque ad Dominorum Scatebram perroſum & diſcuſſum fuit. Et quoniam ab illa Dominorum Scatebrâ ad alteram inferiorem & vberiorem, quam & Caldarium aiunt, iuſta ſeptempeda diſtat & temporis fluxum 204. annorum correquirit, liquet Caldarij magnam Scatebram Anno Incarnati DEI

ti DEI, 1127. ante videlicet sui inuentionem (quæ in Annum salutis 1240. incidisse creditur) annis 113. (ita tamen vt incognita foret) Dominorum porro Scatebram Annis 223. prius contigisse Cæterum adhuc profundior Calens Scatebra (**der Gumpen**) hodie iuxta Torrentem profluens vnà cum reliquis calentibus fonticulis ab inde rupibus altius erosis etiamnum serius detecta patuit, & insuper ducentorum lapsu annorum, Torrente tam profundius sua vi magis subsidente (namq; tantum ducentis annis videlicet septẽpeda profundius Rupes suo arrosu cauabit) plures Scatebræ calentium aquarum vsui humano idoneæ fortassis ebullient.

Quod deinde ab remotissimo Mũdi exortu durissima isthæc Montis machina deorsum ex sublimi in modernam Cauitatem ingentis, rapidi & impetuosi Torrentis transcursu

ſenſim miraculoſo ſtupore perforata, diffiſſa & excauata fuerit, vtrinq; in montium lateribus diuerſimoda excauationis & perroſionis à ſummo in imum relicta ſigna conteſtantur, quæ paſſim, aquarum & impetus etiamnum manifeſtè repræſentant, vt neque tantum id oculis ſpectari, ſed enim manibus contrectare liceat, quodque adeò nemo niſi ſenſuum impos, in dubium vocare, ne dum abnuere, perpoterit.

Inferas hinc demum non ſolum DEI & naturæ obſtupeſcendũ Magnale in vera & primordiali Orbis creatione ex nihilo productum intimis animi ſenſibus admiratione ſumma ſuſpiciendum, ſed & multò efficacius inde impiã & hodie, Eheu! plurimùm degraſſantem Atheorum horribilem ſectam confundi, confutari, euertique, qui in adiutorium voluptuariæ ſuæ vitę DEVM Cæli & terræ factorem perfrictiſſima diffitentur

Diſcite hic Athei eſſe DEVM mundi.

tentur fronte, (ò Inſpector omnium Ocule cur conniues? nec ſtatim inmittis ignes & tonitru, & fulmina, ſed vindictam ſuperſedens differs? Imperueſtigabile tuum judicium & humanis ratiocinijs inacceſſum.) & contrà, mundi æuiternitatem adfirmare nequaquam cohorreſcunt, vnâque inſaniam Orbi ſuam faciunt teſtatam: Quaſi verò æternitas non infinities aptiùs viuenti DEO, quàm emortuæ, limoſæ & quotidiè corruptum eunti terrarum moli conueniat.

Sin vbilibet præ oculis remanentes in rupibus notæ, Taminnæ impetu à Mundi partu, faſcjiſque impreſſæ, abforent, affatim ſufficiat illa admiranda rotunditate & capacitate multum ſpectabilis B. M. Magdalenæ dicta & dicanda ſpelunca apud Aquæductum translati Balnei viſenda, quam inferius deſcribo. Totidem attulit & intulit ille Geometer.

Id

Id certum, temporũ perlapsu Thermarum Speluncam vi fluminis profundius quotannis excauatam.

Caput IV.

PONS THERMARVM.

FABARIA & Valentziâ ad calcem riui intrãtibus, pons ligneus ad Thermas vsque descendens à Meridie occurrit mirabili artificio, rupibus ex parte Orientali infixus & annexus. Anno 1543. Maij 12. tractatum primo de ligneo hoc Ponte construendo, cum Fabro quodam lignario Magistro Valẽtino Schmidt ex Sylua Brigantina, Nobili imprimis Architecto, alijs itemque operibus Senatoria domo Curiæ, & Ilano ponte ad Velcuriam claro & famoso. Pepigit ædificium Pontis, Reuerendissimus Abbas Ioãnes Iacobus Russinger certis quibusdam articulis. Videlicet Valentinus re ipsa & no-

mine

mine Faber, Valenziâ talem viam sterneret, quæ citra periculũ & formidinem clitellatis equis tutum descensum præberet &c. Trabes Monti præaltas & validas, octo pedes prominentes & aliquot pedes intro rupibus immersas infigeret. Ex latere torrentem versus cancellatim lignis obmuniret pontem, quæ cuilibet Viatori pectore tenus pertingerent pellendæ formidinis causâ, & ne quis deruerét in barathrum. Rectas & transuersas arbores ex quercu prævalidas ponti substerneret. Ad principium põtis ex lariceis columnis, si querceæ deforent portam firmam, ritè contectam, clausam munitamque collocaret; Prædes operis & impensarum daret. Parieti montis bina semper junctim profundiora foramina incideret, quibus vno juxtim semper vacuo relicto, postes lignei, pontisque fulcra immitterentur, alijs verò atq; alijs putre-

trefactis, temporum spatio, postes noui immotis veteribus, commodè imponi possent. Ad caput pontis, quem à Thermis primo Meridiē versus ascendendo auspicatus est, fulcra humi quindecim pedes longiora nunquam supponeret, sed deinceps montis parieti, ordine trabes immitteret. Operis verò pretium constitutum est, quingentorum nonaginta octo florenorum; Vestimenta item, videlicet caligæ, thorax, tunica; Quin si damnum ex ædificio sentiret faber, & nummaria summa impensa toleratâ minor esset, judicio Prætoris & Præfecti Saruncetensis, Abbas defectum suppleret. Cæterùm commeatum omnem & alimoniam tempore structuræ in vino, frumento, caseo, sale, butyro, carnibus alijsque vniuersis, quę Abbas dare posset, currente pretio ex Monasterio emeret, & tandem sibi de sua mercede, quantum accepisset

ſet, decederet. Mirabile Pontis opus vna æſtate fæliciter ab eximio hoc Magiſtro, effectum eſt. Occurrebant homini inuiæ cautes, præruptæque rupes inter ædificandum. Irritus labor videbatur obſtante natura. Ille vt erat animi ſempet obluctantis difficultatibus, cum & progredi arduum, & deſinere inglorium eſſet, verſabat ſe ad omnes cogitationes, aliud atque aliud (vt ſolet, vbi prima quæq; damnamus) ſubijciente animo hæſitanti, quod ratio, fortuna, conſilium ſubmiſtrabat: Incumbit ligneis iugis & trabibus vaſtiſſimis, ſuntque vniuerſim iuga ſeu fulcra & primariæ trabes vndecim, eoque plures. Innititur pons alicubi prope Thermas humo: Mox deinde parieti vnius ſolum petræ annexus hæret, pendetque, in ſublime ſub montium curuatura, ad finem vtrique monti affixis trabibus portatur. Amplitudo pontis binos vix

armatos

armatos iuxtim ambulantes capiat. Dum architectarentur eandem fabricam, supra montem Raggolensem è loco Girgillus dicto, longissimis funibus demissis fabri, lapicidæ; tum tabulata ipsa quibus operæ insistebant, horribile visu, inter fabricãdũ dependebant. Ante cõditũ hunc põtẽ, vti Auctor est post alios Munsterus, itineris vestigia docent, & cõmunis fama habet, citra adminiculum longissimi funis, aut scalæ dependentis, nemo ad Thermas venire vnquam potuit, idque haud sine periculo. Erat enim ille primus descensus & ingressus in subiectum barathrum longe difficilior prope sacram sacelli ædiculam, ex conuexo montis iugo (am Reußle) admodum præruptus & formidabilis, vt quam plurimi peregrinorum, è longinquis locis lauandi studio illuc peruenientes, conspecto Thermarum aditu, vertigine & formidine correpti, protinus

tinus illoti abire mallent, quàm ita periculoſo & irremeabili deſcenſui ſe committere. Alij ſellis alligati, obvelatis oculis famulorum humeris deportabantur. Ego illic nuper ex dorſo veteris viæ, vbi riuulus corriuatur supernè proſpiciens, caligine, nebulis & horrore loci etiamnum turbabar. In profundiſſima voragine horribilis antri facies, velut lacuna cinere plena, interdū quaſi aterrino atramento ſtagnabunda è ſublimi deſpicientibus apparet. Illic (am Keußle) quà ſe montis iugū paulatim ad planiora demittit, in profundum vſq, altius eſt quam longiſſima quæuis turris: Ac per eam conuexitatem defluit riuulus, pauperum potus, & coquinæ aqua neceſſaria. In veteri hac via Fabario, prope montis ſummitatem, ad radices Raggolenſis prati, ante centum annos, S. Chriſtophori ſtatua, in deſcenſu, ſub immani ſaxo ſtetit, cum

 trunco,

trunco, pro ſtipe & pecunijs, per itinerantes, inijciendis, viæ conſeruandæ gratia. Deſcenſus è ſummitate terræ ad ipſas Thermas, per partim pendentes & monti adplicatas, partim verò ſaxo inciſas ſcalas difficilis & inacceſſibilis fermè ac terribilis, quibuſdam etiam audacioribus horrorem incutit: Aſcenſus verò multò facilior eſt, etſi operoſior, & mille & quadringentos vulgares & communes paſſus in ſummam vſque planiciem habet. Pontis deſcenſus hodiernus, etiamſi minimè ſit iam periculoſus, tamen horribilis eſt; alpium & montium potiſſimum inſuetis, vt multi præ timore, initio deſcendere vix audeant abſque ingenti præcordiorum palpitatione & genuum tremore. Pons enim alicubi ob incedentium greſſus vacillat nonnihil, ac tremit, quamquam ingentia onera & grauiſſimas arbores & ligna ſupernè pro reficiendis do-

mibus

mibus demissâ, cumulatimq; imposita tutò & constantèr ferat, ac robustissimis trabibus rupi profundè infixus sit, vt maximam hominum multitudinẽ sustinere queat. Octoginta Septempedas, supra torrentem pendet: Longus verò pons est, vltra quinquaginta passus. Cæterum neque plaustris, neque equis aut asinis datur ad Thermas accessus; Quapropter omnia siue ad ædificanda siue reparanda ædificia, tum quæcunque reliqua vt humeris inferant famuli, trahant, trudant, aut funibus demittant necesse est.

Valentziâ equites ad triginta vlnas, Fabariâ, vltra centum septempedas; supra pontem Thermarum sistere cõpelluntur, nec vlterior equis aditus patet. Qui pedibus propter aduersam valetudinem vel pusillanimitatem descendere nequeunt, tectis vel apertis oculis sellâ gestatoriâ à famulis vel rusticis ad Thermas de-

portantur, vel etiam humeris subinde è summo monte in imum vsque antri scaphium & indidem rursum in supremam montis planiciem bajulantur. Ante viginti septem annos Maiæ Villæ Patricius, equo in Thermas vsque ad Superioris hospitij culinam descendit, rem planè ausus incredibilem & inauditam, is cum ob facti temeritatem objurgaretur ab Abbate ac de persoluenda mulctâ verba iam volarent, præ impetratâ loquendi veniâ: En Princeps ait, cum isthoc audere ausus fui, nōne proprio periculo, multum horroris huic loco dempsi? Quando enim loquax fama famabit, equitari per pontem posse, imo fuisse equitatum, numerosiores vtique, quàm hactenus, conuenient huc populi, abiecto accessus metu; Adrisit jocanti Abbas & pepercit. Idem ipse cum socijs Rhætis quatuor, ludibundus quandoque Valentzia descendit, atque

Temerarium factum.

que alternatim omnes à tergo ſeſe Ordine trāſiliendo ad Thermas, ſtupefactis omnibus decurrerunt. Hyeme ligneum latus & Cancellos pontis, ne glacie, niuibus, alijſuè incommodis frangantur auferre, moris abhinc fuit. At Incolæ nihilo ſeciùs interriti, totâ hyeme hebdomodatim lauatum ingrediuntur. Ineunte Majo, pons denuò carceribus includitur: Trabes ſi quæ hyemis moleſtiâ deturbatæ vel læſæ fuerint, reſtaurātur à Monaſterio ſat graui impēdio & periculo. Portā pōtis ſingulis noctibus Thermarū Inſpector occludit, ne hoſpites inſoluto & inſalutato hoſpite auolent aut latrones ingrediantur. Circa pontis medium infra portam riuus quidam in monte Raggolenſi ex profundis Rupium faucibus à petræ cacumine in ſubiectum pontem & petram inferiorem perenniter depluit. Idque in eo mirabile tum hyeme, tum æſtate

aduertimus; Interdum vento ita dissipatur, vt in subtilissimum puluerē & spumam euanescat. Quum Meridie Sol antrum illuminare consueuit, ipsum Riuum, bina Iris porraceo, purpureo, & pumiceo curuamine pulcherrimâ semicirculi formâ semper depingit, quæque quamdiu Sol allucet nunquam euanescit. Eam Viator superne ex ponte, & inferne ex Thermis cominus & eminus curiosis oculis cōtemplari tam diu poterit. Hyeme pluuius ille Riuulus altissimam & crassissimam glacialem turrim, ex ripa torrentis vsque ad montis supercilium architectatur: Et Christallina demum velut vitra cubito longiora, quum verno tempore colliquescit glacies, circa pontem intuentibus proponit, donec tota demum moles, horrendo impetu, in torrentem præcipitatur.

Ordinaria Iris in Fabariensi antro.

Arcum meum ponam in nubibus. Gen. 9.

Gelauit Chrystallus ab aqua. Eccles. 43.

***

Caput

Caput V.

TORRENS THERMA-rum.

PRofundissimâ totius antri cauitatē Taminā glacialis fluuius horrēdo fragore, rapidissimo cursu permeat, vt ipsemet torrēs casum suum queri lamentarique; Echo autem sonos conduplicare videatur. Terror & rumor eius quàm longissimè exaudiuntur, vt suam ipsius ibi vocem quisquam benè vix percipiat. In Thermis veluti in molēdino colloquentibus, altiori voce opus; Nec enim quassam mutuò audiunt. Fulmina, ventos, tonitrua vix vnquam illic percipimus. Amnis totus per præruptos scopulos & confragosa crebris flexibus curuatur, sæpeque impeditus & reuerberatus secum ipse discordat, tanto taliq; sonantium aquarum collisione & murmure præteruoluitur, vt qui illuc valetudinem

curaturi conueniunt, si primo Thermarum ingressu certum Symphoniæ genus & Instrumenta Musica se audire imaginentur, tum assiduo fragore aures illis obtundantur, vt Musica initio, suauissima, imaginatione diuturna, in fastidium & cruciatum abeat; ij verò qui tympanum sibi, aut sonorum magis Instrumentum, vel molendini strepitum, aut Choreales pulsus imaginati sunt, demum propè insaniant, ob molestum & assiduè obturbantem strepitum. Verum hoc rarius, idque debilioris solum Cerebri hominibus euenire solet. Porrò illud obseruatione dignum est, tantum abesse, vt aliqui torrentis, aquæ Thermalis, aliorumq; Riuuorum, qui ex alto, maximo cum impetu in amnem cadunt, strepitu offendātur, quin potius recreentur; Occultam enim quandam Musicam ex fluuij Susurro capiunt; Videlicet si quis noctu, cum propter insuetum stre-

Mirabilis Musica.

ſtrepitum aquæ ſtatim obdormire non poteſt, aliquam cantilenam, ſeu Catholicum Pſalmum, mente vel etiam prolata ſubmiſſiori & quaſsâ voce muſſitabundus ſecum canit aut fiſtulatur, is ex ſtrepitu aquarum, velut muſicam, aut potius Harmoniam atque concentum cum cantilena illa quam mente aut voce cantillat, vndique aliqualem ſaltem voluptatem percipit minuſque ille ſtrepitus Aquę, quoad fragori adſueuerit moleſtus erit. Hæc talia D. Fabritius & in aliquibus obſeruauit, & prodiderunt pariter alij non pauci; haud tamen omnibus idem accidit.

Quiſquis me auctore, conſummato die, præ Taminnæ fremitu Riuorumq́; inſolentiori queſtu forſan obdormire neſcis, coram te animum tuum ob interdiu aduerſus DEVM hominemq́ue perperam commiſſa, rationem redditurum, ceu ad Tribunal ſtatuito, deprehenſa labe lugubrem pœnitentis Nœniam in ſilen-

tio tecum, velut columba meditare, ſicut pullus hirundinis ſic clamita; vel & amabiliſſimis oculorum riuulis, è pectorum memoria excuſſis, teipſum ſtratumque tuum prolue, ex eo quippe animi planctu, ſimulque riuorum ab alto deſilientium, concordi ſonitu mirè ſuauem conficies melodiam, vnde, non modò dulciter condormiſces, verum & Cælorum Numen ad veniam & vniuerſas Angelorum Phalangas ad choreas commouebis. Hanc ego muſicam, ideſt cordis & oculorum, ſuper malefactis, gemebundum luctum, rugitum & dulciſonam quiritationem permaximi facio. Sic, ſic Pij cum noctu ſublatum è conſpectu lumen, dormituri quotidie factitant, totum ſecum diem excutiunt, dicta facta remetiuntur. Qua conſuetudine quid pulchrius? quàm tranquillus altus & liber, hanc ſui obſeruationem, ſequitur ſomnus! cum laudatus eſt

Conſcientiæ examen.

animus

animus aut correctus & ad meliora obfirmatus! sunt ij, qui in suaui cõcentu musico fuêre sonores & harmoniam in auribus diu circũferunt, ita hi secum ipsi suauissimam pacem ad somnum deferre solent. Spatium id omne altimetræ beneficio forsitan, quod à Mundi exordio ad nostrã vsque ætatem Taminna excauauit, Experientissimus Geometer Hyppolitus Guarinonius, nuper ab summo ad imum deorsum peruestigauit & dimetiens 34. iustas reperit septẽpedas exesas esse: Additque extra Thermarum Cauernam in loco spectabili & peramæno propè nouum Nymphæum vbi Taminna momento velut ex ferociente effreniq; Vro-Tauro repente in mansuetissimum euadit agnum, & quasi ex immani carcere euinculatus luctuum & querelarum obliuiscitur clarissima superesse tantæ perrosionis signa videlicet 34. septempedarum. Subijcit idem,

idem, Torrentis impetu ex rupibus quotannis semipollicem erodi: hominum oculos id ægrè assequi; ab mundi primordio vsque ad Catachlysmum Torrentem de sublimi diffidendo eo loci peruenisse, vbi via è Valens & Fabario sub pendula scala ad Ostium Thermalis Barathri conueniunt: A Diluuio aliquantum diutius illic, quoad petras perrupisset inuitum substitisse: excauationem intra quadriennium luculenter notari, si hyeme cum Torrens æquabiliter effluit, rupibus quædam signa adprimantur. Angustioribus alicubi ripis velut cista, cohibitus Torrens subit, & visui aliquamdiu subtractus, inde rursum alibi improuisus existit: Tandem infra Ragazium, Rhenum petit, à quo postremo ebibitur. Verno vel etiam æstiuo tempore ac hyeme, interdum niuium labinis, terrarũ adlapsu, aut lignorum mole impeditur aliquot horis, magno

gno

gno tractu, aquis caput suum repe-
tentibus. Retro fluxisse commemi-
ni, nec quicquam aquarum Ragaziū
aliquandiu deportasse: Idcirco iu-
re cautum fuit, ne Rustici sex pedum
longiora ligna Ragazium deferenda
ex syluis in amnem deturbarent.
Turbidus hic amnis Meridiem ver-
sus quinq; horis à Thermarum An-
tro, in ipsis niuosarum alpium iugis,
Calueisen appellatis, oritur vbi gla-
ciales montes, perpetua glacie, Gles-
sum, vulgo Gletscher vocant, constri-
cti & instar crystalli candicantes,
prope Monasterij pascua visuntur.
Verum ea montium glacies, nec mi-
nera nec vera glacies creditur, sed à
duobus tribusúe annorum millibus
in lapidem quodammodo degene-
rauit: Indurati illi montes nullo so-
lis æstu vnquam colliquefiunt: ex-
coquunt autem se ipsos nec arenæ
lapidum, aliarumúe rerum mixtu-
ram compatiuntur, horrendumque
æstate

æſtate quandoq; dehiſcunt, ac foſſas trecentarũ aut quadringentarum vlnarũ terribili ſonitu, velut fractus illabaſceret orbis, rumpunt. Videntur ſane impedentia tum ſaxa cõuelli, rapidoque tonare fragore ruinas. Perfluit Pagum Vattis, ac inde maximo ſtrepitu, per aſpera ac terribilia loca erumpit decurrit & profundiſſimas videlicet etiam ſub ipſis, Thermis poſitas anguſtias; in quas Thermæ ipſæ ad pedem & radices ferè montis, qui lunari iugo, quà ſeptentrionis axem ſpectat, contiguus eſt, Scaturientes ſeſe exonerãt. Tanto impetu interdum deuoluitur, vt lacteæ ſpumæ ſimilitudinem alicubi exhibeat, præſertim ſicubi frequenti circuitu anguſtiorem & profundiorem conficit alueum.

Vehit aquas plurimum turbidas griſei coloris, quaſi cineribus mixtas quoue maior veris, æſtatiſq; feruor, eò turbidior gelidiorque effluit:

Verum

Verum etsi ita turbulentus sit Taminna & glacialis ad ęgritudines tamen accomodatas vomit aquas, oppidò salubres & gratas. Ragazij & in Vättis nullo alio fonte aut vtuntur, aut vti vnquam voluerunt: Illam aquam ad potandum laudatissimam censent Medici, quæ clara pellucida, tenuis, pura frustillorum & saporum omnium expers, leuisque reperitur nec non quæ igni admota, cito calefit, remota verò citissimè frigescit, gustu iucundo, quæ deniq; celeriter præcordia pertransit & sine vllo ventriculi molestia labitur & secedit. Talis, autem esse solet, cuius fons ad orientem Solem erumpit, curritque super lapides aut arenam, aut purissimam terram, quæq; æstate frigida, hyeme autem calida manat: At ea æstimandæ aquæ omnium certissima ratio est: Incolarum scilicet Regionis illius longæua salubritas; Si enim sani Incolæ degant

gant faucibus bibentiū liberis, capite, pulmonibus, ac thorace inſontib⁹ ſi Venter indolens, nulla aut rara in præcordijs, Renibus, Veſica, torſio, ſignum certum de ſalubritate aquarum habetur; Quæ omnia, quamuis aqua crebrius impura fluat, in Vättenſibus & Raguſianis Incolis, hunc torrentem perpetuò bibentibus aduertere hactenus licuit. Robuſti ſiquidem longæui & Incolumes diu ſuperſunt florido & vegetò corpore. Thermis verò præcipuè commodus eſt & ſalubris, cum plurimum verberatu correptum aërem, & auram frigidiorem in antrum deferat, peſtilitatem languentium Vaporum auferat, fætorem diſſipet, ſordes ac fęces propellat, ſaluberrimè aëra incluſum, iactatu ſuo crebriori euentilet. Et niſi afflueret intolerandus illic ſemper horror reſideret; Sanè ſub annos Chriſti 1611. & 1629. grauiſſima mortalitate vicinos pagos, & Mò-

Taminnæ Vtilitas.

Monasterium exhauriente, in Thermis, quamquam more solito Heluetij, Rhæti, alijque populi ad fluerent, nemo peste moriebatur, quin inibi sat numerosi homines in multam vsque hyemem commorati, à lue nunquam fuerunt infecti; Tanta illic aëris acrimonia perspirat; Piscosus deniq; & salubrium piscium feracissimus est Taminna, trutarum videlicet, quæ certis aluei vorticibus frequentes stare cernuntur ; Non vlla prorsus alia natatilia tulit aut alit vnquam testibus Incolis.

Caput VI.

FONS THERMARVM.

POSTQVAM Seruator in Iordane lauit, vim Medicam & innocuam diuinitùs aquis impressam, experientiâ ipsa & Viri graues docuerunt; Tanta enim salubrium aquarum copia & maximè inter Christianos

Thomas Bozius de signis Eccl. l. 1. c. 6. Tom. 5.

ſtianos abundat, aduerſus omnem morbi vim, vt ferè nullæ Orbis Vrbes, quæ non habeant aliquem Medicum fontem aut riuum: In multis regionibus etiam flumina ampliſſima. Medici fontes in Germania antiquitùs penè nulli ſciebãtur, hodie vt ex Munſteri, Mercatoris; Stumpfij, aliorumq; Geo-Topographijs, & Medicorum lucubrationibus liquet, omnis generis abundat; longè melioribus & ſalubrioribus; quam vllæ Nationes. Fons Fabarienſis ſaluberrimorũ fontium gloria, vel aduenis teſtibus, calidis aquis vniuerſis cenſetur præferendus, ſuperant illius prodigia omnem calamum omnemque linguam. Ab Torrentis Taminnæ dextera orientem verſus, per fiſſuras petrarum, in loco præcipuè, qui Caldarium (der Keſſel) à fovea in ſpeciem aheni efformata dicitur, ſub obſcuro & cõcauo lapide, adeo copioſè is euomit,

vt molæ frumentariæ si afforet, atq; eodem tempore bis millibus hominum ex eo haurientum sufficere existimetur. Tanta est aquarum copia, abundantia, vbertas, & semiduplo pluribus satis essent, si calidi fontes vniuersi coalescerent, qui in toto antro ebulliunt. Fouea siue Caldarium, altitudine sua quemlibet Vitum exæquat. Hinc cratem ligneam, ne quis illic suffocetur, eidem imponunt, cui insidentes pedibus innitantur. Erumpit aqua naturâ calida, pellucida, humano gustui maxime commendabilis, ex subterraneis rupium cuniculis, & labro siue natabulo excipitur in quadrum circumducto vt nescias illámne peripheriam natura dederit, an ars exquisitum istud excauati saxi spatium elaborauerit? Balneæ per omne labrum fere vndiq; saxeum, & in quadri speciem petræ incisum, diffunduntur, tria natatoriæ latera mero Lauacrum maius.

ſaxo, vltima pars torrenti imminens ac vicina tabulis ſtrata eſt, & aquam lauantibus neceſſariam, ne effluat, ex Caldario & Scaturigine diffuſam cohibet. Illic quandoque pro commoditate & neceſſitate ſubducto ligneo & pertuſo Vaſe, quod continuo ſupereffluentem aquam lambit, emitti conſueuit. Hoc lauacrum centum hominum, imo plurium capax eſt. Scaturit præterea ſuperius, in altiori petræ receſſu, alius aquæ calentis fons, dictus dominorum balneum (das Herrn Bädtlin) partim ex longiori montis fiſſura, partim ex ſpecu proſilit; & inferioris balnei modo omne natabulum ſaxo ſternitur; ac ſimili ligneo trunco circa effluxum coercetur & colligitur. In his verò duobus fontibus ſolis lauantur hoſpites. Alibi deinde in eodem Orientali ſaxo, circa torrentis alueum, in laqueato petræ ſpecu, ex profundo perenniter calida profluit, ap-

Balneolum Dominorum.

pella-

pellaturque Gurges, (der Gumpen) anfractus petræ qui gurgitis fontem euomit virum solidæ staturæ in ostio suo capit. Hoc in gurgite aliquando, Anno videlicet 1596. Superiori balneo, maiori, & Dominorum vsq; ad D. Ioannis Baptistæ Natalem emanente, quinquaginta circiter hospites asseribus aptè conclusi lotionem absoluerunt. Tandem Vltimi illic lauantes, vix impetum improuisò exundantis Taminnæ fluuij, nocte quadam per scalam ascendẽtes euaserunt, quo etiam momento Thermæ inopinato in ascendentium capita, tam diu exoptatæ, & expectatæ, proruperunt. Ab occidente vltra torrentem itidem ex petra propè alueum continuo fluit aqua calida, quæ copia sua communem tubum impleat. Nec non indidem alibi ex eodem Occidentis monte, hyeme ipsa calentes aquæ rorant. Orientem versus supra tectum Balneorum

Gurges calidæ.

tepidæ aquæ, quibusdam tantum annis effunduntur. Tandem in hospitio Superiori circa alteram contignationem dom⁹ Orientalis mons maximum fontem interceptis annis calidum effundit, sufficientem balneo plurimorum hominum, si excauatâ rupe à lacunâ exciperetur; Crystallo clarior est, aqua hæc lympidissima & perspicax adeo, vt vel obolum in fundo nisi cauernæ obscuritas impediret, cerneres.

Claritas nostri fontis.

Purior argento per saxa arentia bullit,
In liquidis translucet aquis, vt eburnea si quis
Signa tegat, claro vel candida lilia Vitro.

Sapor aut odor nullus aquæ, neq; etiam in fine potus intelligitur. Nec præter modum calida est, sed tanta temperie constat, vt Pueri quamuis delicatuli adhuc, ipsius tamen calorem vel circa scaturigines facilè sufferre possint; Et contra Rustici, & qui cutem ac carnes durissimas habent, non nimis frigidam, sed quàm tem-

temperatissimam ipsam quoque reperiant. Hinc fit, vt intemperiem calidam sicut reliquę Thermæ visceribus non imprimant; Immo quod obseruatione dignum, si quis siticulosus eisdem aliquantum insederit, extinguitur atque depellitur sitis. Sunt itaq; adeo temperatæ Thermæ istæ, vt omnes cuiuscunque ætatis, aut constitutionis fuerint, homines earum calorem etiam in ipsa scatu-rigine, facilè tolerent; Inde & illud succedit vt earum vires facultatesq; integrę ad omnes ægros perueniant, continuo semper nouo assiliente affluxu. Secus in alijs Thermis euenit, quarum insignem maximumque calorem, aut frigidâ frangimus, aut in Vasis ac labris per se refrigescere sinimus: Interim earum Vis ac facultas euanescit, dissipanturque spiritus, qui sunt animi Thermarum; Et ita quidem vt nihil ferè præterquam excellens ille calor in eis re-

maneat. In alijs Thermis ſordes ægrorum in labris & Natabulis remanent; At hic continuo per affluxionem nouæ aquæ abluuntur, defluuntq́ue. Nihilominus inſuper ferè quotidie & ſæpius, vti quoque in alijs Thermis fit, per quàm diligenter eluuntur, & per imbrices in ſubterfluentem Taminnam exonerantur, ſcopis vtraque natatoria verruntur, moxq́ue iterum breuiſſimo ſpatio in vſum lauantium repleri ſolent. Vere nouò, aut hyeme quandò gurgitem maiorum balnearum, plurimis bullis ſtellantē conſpiciūt, jamiam redeuntis aquæ Indicium eſſe autumant, ſi fortè ex Caldario adusta fagorum folia, glandium fagearum folliculos, poma ſylueſtria, Ranunculos ſpumamq́; gracilem protrudi viderint, fontem continuo affore pronunciant. Copioſo impetu & interdum magno ſtrepitu fons reuertitur, ſi Incolis credamus.

Indicia redeuntium Thermarum.

Aiunt

Aiunt alij longinque Thermas adfluere, & in ſummis Alpibus enaſci, ac tandem per innumerabiles montium anfractus in præcipiti hac ſpecu ſcaturire, longioris affluxus ſuſpicionem prębet temperatus calor, ac Thermarum tepela, tum profluentia fagorum folia & folliculi, qui vicino in monte incidere non poſſe exiſtimantur. Fontem Thermarum in Alpibus remotis ortum habere magis credunt quam ſciunt Incolæ, aiuntque anates quondam binas cum aqua calida prorupiſſe, eaſque extra Thermas repentè expiraſſe. Poſſet nonnemo veluti in lacu & ſtagno vicino quodam ſeu propinquo ſeu longinquo profundiore & ſubterraneo hanc aquam percoqui, augeri, tandemque ebullire & varios montis meatus percolatam effluere ſubarbitrari. Etſi alius aliter malit, nimirum longiſſimo tractu admeare, & in ipſo itinere linctu at-

tactuque cuiuſdam materiæ & calorem & reliquas ſibi proprias virtutes, attrahere. Scribunt Leonardus Fuchſius, Martinus Rulandus & alij Medicorum, hanc aquam è ſulphure, nitro, ære, auro ac ferro ſcatere: Tuniſer verò ex Magnete, auro, ære, ſulphure, & aqua communi. Bruſchius ex auri & cupri venis defluere animaduerſum dicit. Horum verò nullum neque ſapore neq; odore percipitur, nec excrementum vllum in illa reperitur, minimeq; ſpiſſa, Cryſtallo pellucidior eſt aqua. Wilhelmus Fabritius Hildanus Reipublicæ Bernenſis Medico-Chyrurgus Anno 1610. cùm Sereniſſimo Principi Raziuilio in graui morbo operam ſuam nauaret, & aliquot ſeptimanis cũ ſua Serenitate in Thermis Fabariæ moram traheret, atq; ad libras Viginti circiter quatuor huius aquæ euaporare, ſineret, vix Semidrachmam ſedimēti in fundo alembici

Mineræ Thermarum.

bici remansisse tradit. Heluetiæ Annales aurum in rupibus ex quibus hæc aqua profluit inueniri volunt; Quod ipsum verum esse, idem Fabritius affirmat. In superiori enim Balneo Dominorum fissuram inter rupes detexit, ex qua limum pinguem, rubrum & ponderosum extraxit, qui ablutus & ab arena expurgatus, Terræsigillatæ non multum absimilis fuerat, quo in externis affectibus, cum successu vsus fuit, estque valde exficcans: verùm in internis morbis periculum facere, nũquam ausus erat: arenam deinde quę in lotione luti remansit cum Ensisheimij in Alsatia probandam dedisset, aurum in ipsa, sed pauxillum repererunt: Propter grauitatem enim suam aurum per fissuram semper deorsum tendit. Existimat tamen idem Fabritius, si quis hyeme cum Thermæ exarescunt, fissuram illam ad ipsius fundum vsque detegeret, atq; aperi-

aperiret, illum laboris ſui fructum minimè perditurum. Cum itaque Thermæ neque Saporem, neq; odorem ferrugineum, nitroſum, ſulphureum, æreum ſeu alium vllum contineant, aut quidquam excrementorum eijciant, viſum fuit Paracelſo, Thermas Fabarienſes ipſas per ſe eſſe puras, adeoque elementum ſimplex, neque Sulphur aut quidquam aliud ex Mineralibus in ſe cōplecti. Hæc ita ſeſe habere, non tantum inde apparet, quod ipſa aqua cum per euaporationem examinaretur, nihil in fundo alembici remanſerit: Verum etiam adeo ſpirituoſam eſſe cōſtat, vt ſi quis ouum aut lapillum ei imponat, nō rectâ protinus ſed ſenſim & obliquè immergatur, fundum petat, demumq; ſubſideat, qua propter corpora in his Thermis ita ſubleuantur, & tam leuia fiunt, vt ægri puluinaribus opus non habeant etſi aſpero ſaxo diu noctuque inſideant.

Quam-

Quamquam aquæ Thermales nullũ vnquam odorem per se referant, Caldarij tamen reliquiæ, jamiam redeunte calido fonte transitâ hyeme Accolarum Testimonio, sulphur referunt. Vestimenta insuper & homines qui aliquot hebdomadibus Thermarum antro nunquam exierunt, incognitum quendam spirant redolentque odorem. Quoniam Sulphur bitumem aliaque subterraneorum ignium pabula Fabariensibus Thermis deesse complures scribunt Medici, difficulter causam caloris illarum inuestigant. Patitur quidem Fons Fabarij omnium Iudicio, neque enim aqua suapte natura calefit, interna quædam incendia, sed quo alente pabulo subterraneus calor nutriatur? magis quidam diuinant, quàm assequantur. Alij quàm plures præsentem quæstiunculam subterfugerunt, cum nec ex aquarum sedimento, nec odore, vel

sapo-

ſapore ſimiles materias feruoris liquidè deprehenderent. Quippe tales ſunt aquæ qualis terra ac Mineralia per quæ fluunt, qualesque petrarum, quas lauant ſucci. Paulus Wichard Medicus Tugij in ea verſatur opinione, Thermas Fabarienſes: Non omnino eſſe abſque Sulphure, quod terræ illæ, quæ huiuſmodi ignes ſubterraneos (à quibus videlicet calorem ſuum & à terra qualitates mutuantur aquæ illæ) vix vnquam exiſtant abſque ſulphure, ſicuti fermè omnes Thermæ, quæ per ſe calent, ſulphuris quid in ſe continent: Quod etiam ex aquarum Fabarienſium operatione videtur detegi, licèt odore & ſapore nullum ſulphur ob eius paucitatem prodant. Philoſophorum ſchola intra terræ Viſcera ocultos ignes ali docet, tum ex ignivomis montium iugis, tum ex calore Thermalium aquarum, quæ pluribus locis feruentes & quaſi bullientes

Elogiũ de fonte Pipetino.

lientes erumpunt. Cum autem de illorum nutrimento agitur in bitumen & sulphur pleriq; consentiunt. Vtrumq; enim horum & cito ignem concipit, & tenacius retinet & facilius generatur, vt tam diuturnis ignibus, vix vsquam possit pabulum deesse. Etiamsi in agro Mutinensi (Valopio teste) ait P. Laurentius Forer perpetuo colligatur bitumen, nunquam tamen aliquid deest, tantundem enim ferè succrescit, quantum inde absumitur. Fortassis aquarum Fabariensium venæ lapidũ ac Mineralium ardentium linctu cõtinuò calefiunt, tepidæque promanant. Quod autem ex inde nullus seu sapor seu odor percipiatur, gustu vel olfactu, neq; feces & excrementa Mineralium appareant; æstimare possumus tantumdem subterraneorum meatuum transitu attrituque ipso percolari, cursu & percussu extenuari ac perfici; quo nihil absolutius

P. Laurentius Forer Soc. Iesv disput. de igne, Thes. 23. quem, olim Dilingæ Præceptorem suum modernus Fabariensis Abbas, vt discipulus gratus constanti adhuc amore colit.

tius

tius puriuſque cernatur. Ita enim & Marinæ aquæ in ſummos montes per totum Orbem terreſtrem occulto naturali ſuctu dulceſcunt, & à ſalſedine liberantur. Videmus poſtea ſæpè aquam alijs locis turbidam apparere, breui autem terræ interuallo abſorptam rurſus puram, & pellucidam exiſtere. Ego nouorum Academicorum more hic deſino in Epochin, ſuſpendamq; ſententiam; vt canant Cygni, ſicut eſt in prouerbio, tacentibus Graculis: excitabuntur ſeriò docta ingenia ad ſcrutanda ſummi rerum Opificis, naturæque Miracula, & ad eruendas eorum cauſas ex Philoſophorum Theſauris.

Caput VII.

HOSPITIA THERMArum.

HOSPITIA Fabarij in Thermis habentur duo, neque enim loci

loci commoditas plura patitur, quãquam olim tria ibidem extitiſſe meminerimus*. Diſtant hæc duo domicilia inter ſe ſeptem & dimidia Septempeda haud multò ſupra rapidum Torrentem, trabibus lariceis, fulcrisq́; rupibus ex vna alteraque parte impoſitis ſuſtentata ſunt; tamen pro loci ſitu admodum commoda & ampla. Inferior & minor domus Septempedis quatuor & dimidiâ ſupra torrentem eminet, alta quatuor contignationes, hypocauſta quinque, cubicula vndecim, macellum vnum, pœnu vnum, culinam vnam continet. Superior verò & maior domus, â torrente edita eſt quinq; Septempedis & dimidia: Ab anteriori parte in tres, à poſteriori in quinq; contignationes exſurgit, cubicula habet vndecim, hypocauſta ſeptem, culinam vnam, cum pœnu & macello.

Ædificia Thermarum ante ſexta-

ginta annos, cauerna in summo; arctiori existente singulis fere duodecim annis, ex fundamentis reparanda fuere; Hodie duplo diutius conseruantur, quot annis tamen plurima in ipsis reparantur. Cæterum ex mero ligno ædificia constructa sunt tumultuariâ operâ, respuente naturâ loci alterius Materiæ ædes. Qui domos tegunt, funibus sese plerunque alligant, ne miserabili casu ex prærupto delapsi, ab preter fluente amne hauriantur. Fenestris hodie quàm plurimis, idq; rotularibus vitris illustrantur, cum olim angustissimis aperturis ligneis & Vitreis crassioribus quadratis instruerētur quæ vix obscuriorē qualē qualē antri lucem admisere; Hodie siquidem in ijsdem Cubiculis & hypocaustis horarias preces legere & epistolas exarare possis. Diuersoria hæc lignea, tametsi extra Thermas longissimam ferrent ætatem, ac plurium

rium feculorum fenectam, illic tamen propter Thermarum Vapores (qui plerunque tam spissi sunt, mutante præsertim cælo, vt in ipso etiã Meridie, propè candelâ opus sit) in antro retentos præhumida sudant, ac intra Viginti annos propemodum putrefacta absumuntur. Quot annis graui sanè impendio reparantur; Vix enim tantam hyemis vnquam persentimus clemẽtiam, quæ omnino illæsa ædificia siuerit. Cum enim niue paululum discussâ aperiri humus cæperit, grandæuæ arbores, saxa, & terræ moles, niuiumque volumina in ipsa ædificia præcipitantur. Sæpe vna annosa fagus, aut pinus, domum integram strauit. Ante sexennium crudelior bruma superius hospitium omne, vno impetu in torrentem, ne vestigio quidem relicto disjecit. Superior domus potissimum, quando calidus fons in ipsa ebullit, yberrimo sudo-

re madeſit, fumatque. Nunquam pænè ambo hoſpitia exſiccantur niſi cælum longiſſimo tempore fauerit. Quia magno periculo ædificiorum materia in Thermas deponitur, de maiori diſcrimine domus eriguntur, magno conſtant ſumptu vniuerſa ædificia. Ante centum annos domus vna conſtitit, tantummodo centum florenis, ante quinquaginta verò Octingentis, ante ſexennium ſuperior domus vnica & ex fundamentis educta, vltra mille & ſexcentos florenos ſtetit. Precium ſeu merces ædificantium in Thermis ex periculo æſtimatur, & altero tanto major eſt quam foris Thermas. Tecta ipſa non ſolum ſcandalis ligneis, aliarum domuum more, ſed & arboribus ſolidis per medium diffiſſis, iiſq; robuſtis & validis intra tegulas, ne minus grauium lapidum ruina conquaſſentur, vndique obteguntur. Parietes quoque & commiſſuræ aſſerum

ſcrum virente Muſco, cum ſiccior tempeſtas incidit, claudere moris eſt. Ex ſingulis contubernijs cubiculis ſeu hypocauſtis, hoſpes Thermarum certum pretium Abbati Fabarienſii perſoluit, & ab peregrinis balneo vtentibus in fine lotionis & abitus certam pecuniæ portionem exigere conſueuit. Calendis Maij ſingulis annis hoſpitia Thermarum primum denuo habitantur à Cauponibus, S. Michaelis Archangeli autẽ feſto rurſum Thermarũ domibus, cum Vniuerſa ſuppellectili excedunt: Sin autem pauculi quidam ex conſenſu Abbatis maturius vel ſerius eo tempore lauẽt in Thermis, ab extero hoſpite Valenzenſi, hactenus refici cõſueuerunt. Hyberno autem tempore à nemine vnquam hactenus incoluntur. Euenit porrò vt Anno Christi 1629. cum è peſtilitatis metu, nonnulli homines, illic habitarent, tribus præſertim puellis negli-

gentius focum curantibus nocte in tempeſtâ, in ædibus inferioribus, horribile incendium erumperet, dictaſque ædes omnino conſumeret: Incidit inflammatio in diem 4. Decembris. Vanè diſcurrunt plerique balneantium, naturæ locorum ignari, dum Reuerēdiſſimum Dominum Abbatem de anguſtijs & vilitate Domiciliorum traducunt: Antri quippe ingenium, ſplendorem, magnificentiam & amplitudinem ædificiorum omninò auerſatur, vnoq; hyemis momento, ſubuertit, quod multis æſtatibus ædificamus. Ædes ipſæ, nunquam caſus ſui, hyeme præſertim ſunt ſecuræ.

Caput VIII.

SACELLVM THERMARUM.

AD pontis lignei calcem, paulo ſupra hoſpitum diuerſoria propeque

peque fonticulum in similitudinem Sacelli cuiusdam, saxum excauatum, duodecim forte hominum capax, quamquam deforis magna satis frequentia assistere possit, Orientem versus cernitur. Rupi illi in ædiculæ modum conformatę lignei postes annexi æream campanulam sustinent, quam Thermarum Inspector, mane, vesperi &'Meridie pro Angelicæ salutationis memoria sonare consueuit: Ad quem pulsum tum Catholici, tum Heterodoxi honoris ergò caput aperire, Christum Deiparamq; salutare, sub mulctâ compelluntur. Initiatâ ad rem diuinam illic visitur, Viatoria Arula, supra qua frequenter cum festis, tum profestis diebus aduenæ Sacerdotes Thermarum Præsidi & Auctori DEO sacrificium faciunt. Quoties autem homines Religiosiores Catholici prætereunt nudato capite, & modicè flexis genibus sal-

tem breui precatiuncula Christum appellant. Nonnulli statas ibidem horas pie legendo vel orando agunt. Erat ea specus aliquando esculentorum penu, & Vinaria cella, hodie non nisi sacris mysterijs ac deprecationi dicata est. Quotquot autem hinc è Thermis abeunt campanulam illam in ædicula suspensam, velut lætitiæ & grati erga Deum animi signum fune concutiunt, hospitesque vnâ saluère & valere jubent. Hanc omnem antri Thermarũ rationem, miranda fontis opera, loci habitum, ægrorum mores, Heroo pede Carolus Paschalius Christianissimi Galliarum Regis Orator nuper descripsit, cui⁹ illustre Carmen libet subijcere, quod ea quæ longiori calamo attigi, ille summatim roridâ Vena exequatur, Poësin, si fastidiat Lector, transuolitare per me concessum.

EST locus in Rhætis vasto mirabilis antro. Carolus Paschalius.
Antrum muscosis introrsum rupibus horret:
Vmbrarũ & noctis facies hic plurima sese
Densat, & in tenebris volitant errantia spectra.
Mugitu horrifico properat, similisq; frementi
Præcipitat flauas altis è montibus vndas
Præcelsæ rupis corrodens infima torrens,
Perrumpitq; specum, simul & prorumpit ab ipso:
Nullos hic Panas, Faunos, Satyrosue salaces
Lasciuire iuuat. Quin quisq; oblitus amorum,
Nugarum oblitus, simul atq; è limine diras
Aspexit formas, quibus hoc circumdatur antrũ.
Contremit, inq; pedes dat se velocior Euro.
Scilicet hic sedes immania Numina ditis
Elegisse suas terrorq; horrorq; videntur.
Antrum consurgens prætexit saxea moles,
Cuius vtrumq; iugum concurrens flectitur in se
Vergens, at nusquam coiens. Nam celsa dehiscens
In summo cautes diffinditur ordine longo,
Admittens Solem, medio quum constitit axe.

Hàc datur ex antro cœli conuexa tueri.
Enatæ quercus in margine rupis vtraq;
Illic exceptos quadam dulcedine mulcent
Spectantes viridem nitida cum luce colorem;
Et sperare iubent suppressaq; gaudia tentant.
Æthereis Vapor hinc surgens vanescit in auris
Index humentis, naturalisq; teporis,
Atq; facultatis, quam concipit vnda per errans
Viscera terrarum, cæcos ditesq; meatus.

Nempe metalliferis regionibus optima limans
Labitur: hic illic occultos colligit ignes,
Colligit occultas per saxa latentia Vires.
Denique per ternos erumpit plurima fontes.
Editior binis locus est. Hi quatuor haud plus
Inter se distant vlnas. Vicinia puros
Et vitreos miscet latices in gurgite magno.
Continuus labris distinguitur ille salubris
Gurges, in hunc ægri languentia corpora mergũt.
Noctes atque dies. Vincit constantia morbos.
Hæc domus, hæc mensa est, hoc gratũ cuique cubile.
Illic expletis non multis hercle diebus,
Ægris summa cutis p̃rim alba nitensque ruborem
Induit, ac maculis sensim conspergitur, vt si
Rubrica totum pingas variesque tapetem.
Paulo post etiam laniatur, scabraque turget.
Eiectis humeris multa putredine fœta,
Nonnullosque facit lenesque breuesque dolores:
Post quos scabritie posita, scabieque perempta,
Pristinus ille nitor corpus conuestit & omni
Confecta macie, vigor in præcordia rursus
Commeat, ac redaces vires vegetatque fouetque.
Cui torpent artus, quibus instat sæua podagra,
Cuique rigent nerui, cui rubra vetusque cicatrix
Æstuat vt vulnus tabo sanieque tumescens,
Cui caput aut Renes morbo tentantur acuto,
Si reminiscendi cœpit labare facultas,
Siue retundi acies oculo, si lippit hebetque.
Si quoque Vesicæ lapidescens humor adhæret,

Vlcera

Vlcera si quis habet, si quod contractius ulli
Forsitan est membrum, quod suetos impedit usus,
E cerebro stillat subiectos si quid in artus,
Indita si marcens stomachus fastidit & odit:
Huc eat, hac sese medicata merset in unda.
Hic etiam Nymphis uberrima pocula libet,
Najadas inuitet potuq; haustuq; frequente:
Sentiet ecquid opis sit in ista deniq; lympha.
Quamlibet abstrusa densis imiuq; tenebris:
Cui non contulerim Bajas, nec amanius ipsis
Bais terrarum si quid memoratur in orbe.

Tantum ibi fundit opum rerum natura creatrix:
Sed quas ingeminant venerabilis hospita tecta
Præsulis. Huius etiam sunt in ditione manuq;
Ista per celebres & fausto nomine Thermæ,
Sic quasi fautrices dictæ; quibus addere pagum
Fas est, qui sese Lymphas adeuntibus offert
Vltimus, estq; VALENT haud nomine & omine vano;
Quod vix ullus in hac mersatur inaniter unda,
Quæ potis est vires sæui expugnare doloris,
Et surrepentes membris dispellere morbos:
Deniq; non paucos atro prope funere mersos
Ereptos Erebo jucundæ reddere vitæ.

At D. Colonelli Ioan: Guleri, egregium Poëma sic habet.

FAbrinis auium nidos dū faucibus auceps
Rimatur, calidas fortè videbat aquas:

Quas

Quas hominū nulli per secla priora notatas,
Primus Vicinis detegit ille suis:
Quorum pars vsu paulatim comperit, illas
Mortales varijs posse leuare malis.
Vnde cateruatim morbus quibus occupat artus,
Et notat informi pallida membra color,
Per rigidas timidè cautas, ponteśq; tremēdos,
Inuenti latices dona benigna petunt,
Et quamuis subeat vitæ discrimen in altum
Sese demittens pallida turba locum:
Non tamen absistit: tanti facit illa salubre
Corpus, & infesto posse carere malo.
Ergo quæ valido lædunt in corpore vires,
Hæc mala ne subeas, sunt fugienda tibi.
Est liquor hic Phœbi vasto demersus hyatu
Noueris vt quanti sit facienda salus.

Gaspar Bruschius verò hoc sequens Ænigma posuit.

Dic quib: in terris, & sacra ornabere lauro,
Octipedem Phœbo, cancrum repetente Coloni
Efficiant calidas accensis ignibus ædes.
Sole alibi populis nigrum inducente colorem,
Aut vbi candela ad lucentis lampada cernant?
Rursus ab Hyberno sub frigore nullius ignis
Planè vtantur ope, perq; vnam splendeat horam
Sol vbi vix, licet ipse dies longissimus extet:
Hanc terram si dixeris aut monstraueris ipsius
Tu mihi Phœbus eris, tu Phyllida solus habeto.

Solu-

Solutio.

FAbarianarum domus hac est infima nempe
Thermarum in Rhætis, veteris super ardua Maia
Mœnia non procul à Germani flumine Rheni
Luna inter sublime iugum, niuibusq́ Galandam
Perpetuis tectam, peregrina vbi turba lauare
Se solet aduersus scabiem morbosq́ futuros,
Æstiuo sub sole, locis sub Tartara penè
Detrusis Acherontia, sole carentibus omnis;
Hyberno redeunte gelu, discedit & Vnda,
Disceditq́ suam quisq́ aduena rursus ad Vrbem.

Magnis his Vatibus non inferiorem,
Religiosum etiam Poëtam associare lubet,

F. Bonauenturam Honegger Murensem Cœnobitam.

QVidquid habes vel habere cupis, Fabarina ministrat,
Vnda; Sitis? nouit pellere Vena sitim.
Æger es? insano cruciaris amore? fatigat,
Siue Podagra pedes, siue Chiragra manus,
I celer, & corpus Fabarinâ prolue Lymphâ,
Prolue, pestiferam diluit vnda luem.
Mirum! iam veteres seruent sibi flumina lymphas,
Et latices serua Fons Tyberine tuos.

Cedite;

Cedite; nobilior fluit hoc, fluit vnda per Antrum,

Cedite, nam donis nobilitata fluit.

Non alias Natura magis dotauerat vndas;

Nempe tot inter aquas, sanior vna fuit.

Vin autem scire, humanissime Lector, quid Poëta medicus de nostro Fonte sentiat, amabo te, de optimo liquore, quem in huiusce capitis finem, sciens volens reseruaui, nullo modo detrectes bibere. Nectar hoc est.

Inter aues Phœnix, gemmas carbunculus inter,

Pulchra metalla aurū, quadrupedesq; Leo,

Noctiuago stellas inter ceu Luna minores

Incedens curru, lumine plena suo

Sic calidos inter latices queis arte fugantur

Morbi, Fabarij gloria prima loci.

Ennumerem vires? Numera mihi sydera cæli.

Consilio Medici his vtere; certus eris.

De salutari & hactenus nunquam satis laudata Fabariensi Scatebra, cui in hoc genere aquarum mineralium medi-

medicatarum, nihil par, nihil secundum, ex tempore cecinit Sebastianus Scobinger Sangallẽsis Art. Med. Doctor. Et sub hisce formalibus verbis, Epistolam ad Dominum Abbatem finijt. die 26. Martij, Anno 1631.

Caput IX.

VIS MEDICA THERMARUM.

PERSÆPE mecũ existimo, quod quidquid vspiam, Medicarum virium sparsum est, ad hæc Balnea turmatim commigrasse. Tam varia, multiplex & admirabilis aquarum virtus, vt pene diuina. Negant Vllas esse in orbe terrarum balneas ad sanitatem magis accommodatas, Virtutem verò istam altissimis montium & Vallium Claustris, vt timeretur & amaretur, de industria DEVS, circumseptam abdidit. Cæterum ne

ex domeſtica voluntate os abundare videatur; Medicos aliosque viros graues & experientiam ipſam hic loqui faciam.

Felix Malleolus.

Chorum ducet ob Antiquitatis memoriam Felix Malleolus Solodorenſis, Præpoſitus & Cantor olim Turicenſis, Decretorum Doctor, vir temporis ſui venerandus, qui floruit Anno gratiæ 1424. is Fontis noſtri ita commeminit.

Sunt in Diœceſi Curienſi per vnam dietam ab ortu fluminis famoſiſſimi Rheni apud Monaſterium Fabarienſe Ord. S. Bened. Nobiliſſimæ Thermæ; in acceſſu tamen rigidiſſimæ: quarum ſitus & diſpoſitio tam mirabilis quod vix eſt deſcribenda. Quæ quidem aqua calida Quondã Secundum Chronicas Scaturizabat in Sinu Montis excelſiſſimi & per Annos ducentos nunquam comparuerat: & demum caſua-

ſualiter reperta fuit prope ibidem in profundiſſimâ valle & cum Torrente: vbi circa ſolſtitium æſtiuale ſol vix videtur, in meridie; per maiorem Anni ergo partem Aquæ deficiunt & æſtiuali tempore per duos vel tres menſes comparent. Et tunc Aqua copioſiſſimam nimis per cauernas terræ diffunditur & monſtruoſe humanis vſibus applicatur.

Hæc præ cæteris Thermis Mundi, auro, indicatur approbata, cum ſit aqua puriſſima & validiſſima, ſiue frigida ſiue calida ſit, humano guſtui delectabilis & aptiſſima & ad quamlibet ſuperuenientis & balneantis complexionem compaſſibilis & omni ætati poſt pueritiam, quam anno decimo vel quaſi ponimus terminatam, compaſſibilis ac delectabilis. Et licet de auri minera potiſſimum ipſam nobilitatam diximus, oportet tamen vt habeat de igne perpetuo ardente ſuſtenta-

tationem, quam de aluminis & Nitri inferioribus tertæ putamus percadentem.

Nihilominus tamen auri venas tangat prout multa ſunt flumina. Et videtur in Rheni littoribus qui etiam ibidem eſt contiguus: vbi per Artifices arena certis colligitur temporibus,& de aqua ſubtili modificatione Aurum finaliter purum conficitur. Et licet hæc Thermarum Aqua ſit in horrido loco profundiſſimæ ſolitudinis,ac ſi eſſet Acharon, vel ſtygia palus,& nō omnibus, præſertim vertiginem patientibus ſit acceſſibilis, eſt tamē propter aquarum calidarum ſuperabundantiam delectabilis & moram facientibus in ea non inducit torporem laſſitudinis. Conuenit autem ibidē morantī continuo per ſex vel ſeptem dierum reuolutiones balneari. Et in hoc medio per vnam noctem ab extra ſolet fieri plena quies. Solent etiam, ſi placeat,

placeat, contra naturam aliorum balneorũ, & in hac aqua fieri omnes refectiones. Et talis mansio fit ibidem præsertim propter ascensus in altum, & descensus discrimina, & viæ pericula propter scalarum impendentiũ machinamenta. Etsi talis fons Thermarum in terra plana manaret, duobus hominum millibus simul balneantibus, abundantiam aquæ donaret: & virtutem Thermarum totius Germaniæ superaret.

Nunc autem de eius profectu dicemus. Nam Podagram, chiragram & omnem Arteticam passionem, saltem calidam, repellit. Capitis neruos obstrictos resoluit. Visum mirabiliter reficit. Et in multis hominibus, præsertim frigidis, stimulos carnis restringit. Et licet ibidem sit vinum sapore fortissimum, nisi homo nimium bibendo propter malam stomachi complexionem violenter excedat, securus est, quod immodera-

tam ſitim non incurrit, & quod faſtidium comedendi penitus euadit. Item ſcabiem & omnem carnis pruritum cutisq; radicitus repellit. Item cicatrices vulnerum tollit. Et è vulneribus contractas rugas, & membrorum curuaturas, & læſas iuncturas reficit.

Membra laſſata, laboribuſq; cõquaſſata, confracta, ſeu fatigata reſtaurare conſueuit. Et ſummariè cunctos in ſe ſperantes fortaſſis propter fidem populi: qualeſcunq; corporum angores patientes, ſine refocillationis conſolatione non relinquit. Hæc ille.

Vltimam verò periodum cum ſalis grano capi, cupimus, ſapit enim me Iudice, ſuperſtitionem, cuius hic auctor ab alijs alibi inſimulatur. Cætera, quia antiqua, ſolida, peculiaria & iucunda, ſingulari amore & reuerentia amplectimur dilectæ poſteritati noſtræ eadem tranſmittentes.

Mar-

Martinus Rulandus Hydriatice sua hæc de Fabariensibus Thermis attulit: Non longè, inquit, à **Pfeffers** Monasterio Ord. S. Bened. in agro Curiensi calidæ scaturiũt Aquæ. E sulphure, nitro, ære auro ac ferro; valent potæ, & in balneo ad Capitis dolorem, memoriam perditam, visum obtusum, auditus grauitatem; articulorum resolutionem, tremorem artuum, lassitudinem membrorum, Phtysin, febres inueteratas, paralysin, spasmum, podagram, chiragram, artuum dolores, membra fracta, luxata, contracta, conuulsa ac sugillata, vlcera maligna & malè curata, calculos renum & vesicæ, vteri affectus varios & inueteratos, renum vitia diuturna, vesicæ mala vetera, cancrum, fistulam, mammillarum vlcera, sanguinem congelatum, perfrigerata membra, obstructionem cerebri & neruorum, Epilepsiam, cholicam, mensium intemperiem, Rulandus.

hos enim ſiſtit, prouocat & temperat, conſumptos à morbo, obſtructiones Iecoris & lienis, regiũ morbum, quartanam febrem, hydropen, affectus præterea tam calidos quàm frigidos. Aſſerunt ſcriptores fide

Baccius. digni, inquit Baccius, vix quemquã Fabariâ abſque ſperato ſucceſſu diſceſſiſſe. Obſtructiones omnes inflationes etiam hydropicis extenuant. Neruis, iuncturis, & capiti præcipuè medentur, oculis ſunt admodum vtiles, itemque cæteris ſenſorijs, quæ corroborant, auditum reuocant, memoriam firmant, animalium functionum torporem remouent, Vulneribus medentur, & antiquis Vlceribus, ſubter cutem omnia vitia ſanant, fracturas oſſium inſtaurant, neruorum contractiones reducunt & callos exterunt: Vti-

Paracelſus. les ſunt tota æſtate; Paracelſus Fabarienſium balnearum virtute emẽdari ſcribit, contracturam quamuis, debi-

debilitudinem membrorum ex ira, vino, vel Colica passione ortam, tremorem manuum pedumúe ex Medullarum defectu, ira, neruorum frigore, aut inordinatione. Quamlibet podagram, & Artethicam, dorsi dolores & coxendicum, lassitudinem membrorum seu natura seu labore natam, membrorum tabem, ex congelatione, vbicumque tandem corpori inexistit. Febres quartanas, præsertim quæ annum edurarunt, Pharmaca respuerunt, & contumaces factæ sunt. Morbos omnes ad morbum regium declinantes aut ex bile genitos, paralysin & Diabæticam, si Thermæ tertio frequententur. Maniam capitis, omnes Mulierum affectus, calculos, renum, & Vesicæ dolores, omnes morborum affectus inter cutem & carnem, vel palam apparentes. Maciem, pustulas, scabies, impetiginem, furfures, herpetes, omnia Vlcera infra genua,

ſanie & ſanguine purulēta, fiſtulam, cancrum, pectoris Vlcera, exſiccata corporis foramina, & tumeſcentia, vulnera immaturè obducta, malè curata, oſſifragia perperam curata vel coniuncta, luxata, rupta, dimota & frigefacta membra, vel à curatis Vulneribus tabeſcentia. Præterea idem Paracelſus tradidit, pũcturas & ictus ſagittis & glandibus factos, Fabarienſi fonte curari, glandes & ſagittarũ fruſtilla extrahi, aut ad extractionem pręparari ex omnibus membris frigus educi, natiuum calorem reuocari, deſperatos morbos & febres diſcuti, arcano & incomprehenſibili modo humorem foras pelli. Parili prope deſcriptione vim huius aquæ Medicam prodit Gulerus. Vapore ipſo quoque proſunt Fabarienſes Thermæ, inquit Fabritius Hildanus Medico-Chirurgus. Etſi enim aër ſpiſſus & humidus ſit, eſt tamen ſaluberrimus. Vapor enim iſte Ther-

lib. 6. Rætiæ.

Fabritius Hildanus.

Thermarum, simul Viscera tam interna, quam externa humectat, & quæ in ipsis sunt obstructiones & oppillationes aperit, materiamque eis infartam mollit, aluum ducit, & ne in duritiem quis incidat, occurrit. Bonitas quin etiam aëris Thermarum quorundam iudicio, & si alij aliter malint inde cognoscitur, quod Muscas perpaucas, serpentes vero, araneas, mures, cimices, scaraboeos nullos, ranas autem nonnisi ex mōte rarissimè delapsas sustineat; Aues illic nullæ præterquam par Moticillarum quot annis illic visitur. Vespertiliones petrarum cauernas solummodo remotiores nidulantur. Jn Maio, Iunio, Iulio, Augusto, & Septembri potissimum salubres censentur, quamquam etiam alio tempore, earum Vires vix aliquid remittant, quamdiu profluunt, præcipuè si æstas, Autumnus & Ver sicca fuerint. Humida enim tempestate, a-

barienſibus, intemperiem illam, obſtructiones & ſcirrhoſitates lienis ablatas fuiſſe penitus. De his Nobilis iſte æger teſtis eſt, etiamnum Friburgi Heluetiorum incolumis & in Matrimonio feliciter ſuperſtes. Mirum præterea in modum affectibus neruorum, neruosarumq; partium conuenire idem Fabritius tum in Sereniſſimo Principe Raziuilio, Domino Walliero, tum etiam in quibuſdam Podagricis, Nobilibus alijſque Ciuibus obſeruauit. Solodurenſis quidam Aurifaber M. Ioſeph cum doloribus Articulorum aliquoties correptus fuiſſet, & conſilium ab Fabritio expetijſſet, Medicus ipſum per interualla, extracto ſuo Phlegmagogo purgauit, Venam incidit, Vino generoſo interdixit, tandemque ad Thermas Fabarienſes miſit, iu quibus ita reualuit, vt in hunc vſq; diem à doloribus iſtis deinceps non fuerit vexatus. Eſt itaq;

ſum-

ſummum remedium in Arthritide, quemadmodum aſſerunt, quotquot ipſis fuerunt vſi. Inter quos Ioannes à Dieſsbach Nobilis Eques de Berna, qui eaſdem ter non ſine magno fructu inuiſit, vti & Antonius Vezerinus de Norimbergâ qui nouies illas frequentauit. Hic enim etſi à multis annis Arthritidi fuerit obnoxius & nunc ætatis ſuæ ſeptuageſimum exceſſerit, nondum tamen facta eſt nodoſa, ita vt etiamnum in hac decrepita ætâte, ſine magno incommodo pedes per Vrbem ambulare poſſit. Bibitur quoque non inutiliter ad purganda corpora, bilemque atram, aut ſanguinem concretum alterutra parte reddendum.

Vtiliter bibitur hæc aqua.

Non quidem pro potu communi, quamquã guſtui gratiſſima ſit aqua, ſed Medicinali. Quidam jeiuno Ventriculo, magnos hauſtus abſque vlla ſtomachi iniuria quotidie faciunt, aquâ deinde copioſiore de pedibus

fuſâ.

fusâ. Arbitratur Fabritius Thermalem aquam solummodo eis Ventriculum in primis subuertere, qui prauis humoribus scatent, & ante ingressum ad Thermas corpora secundum humoris peccantis naturam non expurgarunt. Maximo cum successu his Thermis vsi sciuntur, qui potu vel etiā balneo huius Aquæ stomachum bis terue exonerauerūt. Quid de Piperianis in Heluetia Thermis proferā, inquit, Fridericus Fornerus Episcopus Hebronensis, & Bambergēsis Antistitis Suffraganeus SS. Theologię Doctor, vir de quo dubites, meliorne sit an verò doctior ac prudentior, concione 39. in Psalmū quinquagesimum Dauidicum, latent eæ in formidolosa spelunca, inferno potius quàm terrestri hominum habitationi simili, in qua Sol radijs suis non plus quam quarta horæ parte, idq; in meridie penetret, & ità temperato sunt calore, vt infantulus etiā debi-

Fridericus Fornerus.

debiliſſimus quiſque, aut quouis morbo affectus, valetudinarius ferre eas poſſit; & inſuper adeò ſalubres, vt dempta lepra (ſi iam inualuit) & lue Venereâ aliјs omnibus morbis, quibus natura nec dum ſuccubuit medeantur.

Et infra. Thermæ Piperinæ tot naturæ prodigijs inclareſcunt, vt captum cuiuſcunque Philoſophi etiam acutiſſimi ſuperent, tot inſuper morbis medentur, vt vbi Medica manus deficit, inde Thermarum illarum virtus exoriatur. Generatim autem Neruis proſunt, pedibus luxatis fractiſue membris, ſanant vlcera, inaniunt corpus, priuatim capiti & auribus medentur, quin & bibentium ſubtiliores ſenſus reddunt, ſi per gutturnium Caluariæ guttatim inſtillentur; Cerebri obſtructiones aperiunt, lendes quoque & tetra capitis corporiſque animalcula hac aquâ curantur. Ferruminant Thermæ

mæ fracturas vniuersas ossaque contusa, ad ictus præterea venenales, salutares, luxata hominum corpora facilè in artus reducunt, viros fœcundos faciunt.

Istis subiungemus etiam Elogium Pauli Wickard Patricij Tugiensis Helueti Medicinæ Doctoris quod ita habet. Paulus VVickard.

Inter celebriores Germaniç Thermas haud dubie locum habet Fons Fabariensis, qui ob eximias suas vires non Incolis solum, verum etiam remotioribus populis in vsu frequẽti est. Continet in se Aurum, ferrum, æs, nitri & sulphuris exiguum; vnde potenter incidit, penetrat, aperit, emollit, resoluit, abstergit, consolidat, astringit, siccat & moderatè calefacit. Mineralium autem magna videtur in mixtione esse proportio & symetria, siquidem huius balnei vsum & actionem vtpote temperatissimam facile ferunt, etiam qui natura

tura aut ætate ſunt debiliores & qui aliarum Thermarum vſum & operationem nõ ſuſtinent. Verum temperamentis frigidioribus, & ætate decrepitis minus competit; viris quoque quàm mulieribus vtilius.

Præter eas quas habet cum alijs Thermis communes dotes, ſingulariter medetur, vulneribus malè curatis, membris luxatis, fractis, contuſis, aut non aptè repoſitis, vlcera profũnda, ſinuoſa, olida, cand: quæ Chirurgi operam illudunt ad ſanitatem perducit. Heterogenea, vt lapides, oſſicula, globos plumbeos, ſpicula ex alto elicit & vellit, quod hactenus multorum experientiâ innotuit. Contra cutis aſperitates puſtulas ſanioſas, ſcabiem ſiccam & pſoricam. Cum Hepate calidiore, noſtris tutius & ſalubrius eò quã alijs Thermis vtuntur. Ægritudines vteri & veſicæ varias & inueterata renum vitia emendat. Roborat

rat partes genitales, viros languidos & imbelles iuuat, Satyricos frænat, neruorum capitis & articulorum doloribus, chiragræ, Podagræ, Gonagræ ſpecialiter ſuccurrit.

Porro Aquæ Fabarienſis mirabilis eſt puritas, nitor, pelluciditas.

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis. Ouid.

Proinde eius potus non tam ſalubris quam gratus ad multa corporis mala medicabilis exiſtit. Hepatis, Mæſarei & lienis oppilationes (modo corpus decenter ſit præparatum) inſigniter reſerat. Renes & vterum penetrat, aperit, mundat; vnde Ictericis, ſpleniticis, hydropicis, calculoſis, hyſtericis ſalubriter bibitur, necnon ijs, quos febris aliqua periodica obſtinatius detinet. Nocent verò Thermæ Piperinæ frigidioribus cerebri morbis, anheloſis, pulmonibus vlcere tabe aut alio quouis latenti vitio detentis, quouis modo adhibitæ.

I Hoc

Hoc breuiter & grauiter de huius excellentis Balnei natura & effectu, quæ maiori ex parte certâ didicit praxi ad me summatim docto & sublimi calamo, omissis, quæ apud alios passim. 5. Ianuarij Anno 1631. ad verbum scripsit Elogium.

Plurimorum oculis præcipuè vapor Thermarum, dum eis insidetur, pernicialis esse putabatur; Nam à fluxu copiosiori maximoperè infestati, & tantum non extincti fuêre oculi, sed egressis Fabario exploratum est cerebro & visui plurimum contulisse, cuius vt & plurimorum affectuum aliorũ probè curatorum innumera exempla suppetunt. Illic, Fabarij lippis visus reddit⁹, claudis incessus, surdis auditus, pestilentia depulsa, capitis dolores sedati, semi mortui à limine mortis reuocati, & plura alia penè supra naturæ vires gesta, quæ insignes hasce aquas, præcipuè ostendunt miraculorum magnitu-

gnitudine inclytas, vnde quidam cecinit de Fabaria.

Publica morborum requies, commune medentū
Auxilium, præsens Numen, inempta salus.

Vir octogenarius è Valens Ioannes Nigg, fide dignus Thermarum per viginti annos Inspector, coram plurimis referre solet, potissimum illud omnium sua memoria accidisse, nempè hominem Augustanum opificio cultrificem oculorū vsu captū, Thermarū beneficio oculorūq; lotione visum suū recepisse: alios deinde non paucos, tormentarijs sclopis petitos & glandibus plumbeis etiamnum in corpore infixis ac hærentibus liberatos memorat. Abbas Fabarij senior miraculi gratiâ duos sclopetarios globulos ex ægri cuiusdam militis corpore, Thermarum opellâ eductos asseruauit, tertium Curiensi Pontifici Ioanni tradidit. Quamplurimi pedibus capti, lecticâ, equis, & grallis nixi, Thermas accesserunt, qui intra paucos

Vsus oculorum redditus.

Eiecti è corporibus bombardarum globi, etc.

I 2 dies

dies pedum vſu recepto quaſuis ſcalas, abſque baculorum ope aſcenderunt. Fidem faciunt baculi & grallę in pyræ ſeu rogi ſpeciem quõdam in Thermis compoſiti, & memoriæ ergò aſſeruati. Anno Chriſti 1613. Maio exeunte; Ioannes Scher, ciuis Schopfenſis cum quatuordecim ſeptimanis apicem ac fragmentum ſpondyli fuſorij in brachio immani cruciatu ſuſtinuiſſet, nec perſanari eo vſq; poſſet, Thermis Fabarię vſus eſt, atq; intra ſex dies lignum ex brachio, cum ingenti gratulatione palam eduxit. Teſtatur hóc litteris ſuis ſigillatis in Monaſterio relictis.

Clerico Conſtantienſi, noſtra ætate Thermæ foramen quoddam circa præcordiorum ſcrobem, vt aiunt, eróſerunt, vnde plurimum Gilbi, ſubuiridis ac peſtiferi humoris, magno eius commodo eduxêre, ac vlcus iteratò perſanarunt.

Hor-

Horribile pectoris Apostema Reuerendissimi Domini Murensis Abbatis à cubiculo Ioanni Conrado Glathar omnium cum stupore resoluerunt, Teste meipso.

Ciui Marchdorfensi Christophoro Mösch gladio & sclopeto in capite læso, ex calua Thermæ Fabarienses quatuordecim ossicula eiecerunt. Puero Geneuensi ex genu itidem ossis fragmen alio succrescente ossiculo exemerũt. Magistro Iacobo Benedicto Nobili Chirurgo Burchdoffensi Heluetio è Bernatum ditione, tres globos, quib⁹ dudum apud Vngaros ante triennium, petitus est, triduò Balnearum insessione, aquæ Thermales eiecerunt, vt testatur noster Secretarius Ioannes Bayer alijq́; plurimi.

Matthæo Kayser Nobili Dubiano ex Insubria ante 26. annos plumbeum globulũ ex femore intra duodecim dies Thermæ expulerunt;

Abiens vulnere nondum omnino coalescente Thermalem Aquam in lagenis abduxit, qua quotidie calefacta vulnus abluens persanatus est. Testatur ipsius Nobilis, tum hodie Rhenouiæ Abbatis famulus. Zacharias Belli à Bellfort, Fabariæ & Curiæ ordinatus Medicus, datâ fide retulit, se quondam à potione Medicâ Basileæ sumptâ ita miserabiliter ferè Biennio ægrotasse, vt quoties Rosarum odorem persentisceret aut iusculum calidum gustaret, continuò animi deliquium pateretur. Prima autem lotione Thermarum, nonnihil remisisse morbũ, sed adeo gilbis in facie maculis conspersum, vt seipsum in speculo horreret atque ignoraret, alterâ deinde alterius anni balneatione integrè à nauseâ syncope consueta & omni maligno affectu liberatum. Thermarum Fabariensium vim, vel inprimis maximè idem callet Medicus & commẽdat

dat longa videlicet, plusquam viginti annorum experientia doct*; Nam quotannis non rarò ad ægros Fabarij lauantes accersitur & frequenter ipsemet contra podagræ dolores, eisdem Thermis lauat, quas & vtilissimas & saluberrimas esse bibendo affirmat, easque liberaliter ieiunus bibit, magno emolumento valetudinis.

Petrus Künig Calcographus, & negotiator Monacensis, Hebdomada Rogationum Anno Christi 1629. seriò & fideliter retulit, sibi Saliburgo redeunti ante quindecim annos, nescio quo casu, humero sinistro onustũ currum incubuisse & duas rotas supergressas, inde brachiũ adeò læsum ossaque comminuta, vt ad genua vsq; dependeret immobile, non sine maximo cruciatu: Medicos autem excellentiores, Monacensem, Norinbergensem, & Augustanum vnanimiter carnes scindi & ossa eximi

iuſſiſſe. Quem inſignem ille futurum dolorem grauiſſimè veritus, ad Deiparæ Virginis Mariæ opem implorandam, conuertitur, oratq; intimo ſenſu medium, modum & remedium, aliud facilius recuperandæ ſanitatis, inſinuet. Adfuit miſericordiarum Mater. Quis enim inuocauit eam, & deſpexit illum? tribus namque continuis noctibus, ſecundum quietē per ſomnium monetur omiſsâ humeri ſecturâ ad Thermas Fabarienſes concedat. Vxor quoq; Petri hydrope omnino ægrotans eodem ire ſomnio commonefit tribus itidem noctibus; Maritus remedium in ſomno occurriſſe vxori detegit, tacito loco: & modo illa viro pariter ſuum ſomnium, locum, medium modumque aperit, quare Ambo, conſimili & prorſus eadem nocturnâ viſione læti Fabariam, primo Maij Anno 1614. deueniunt, lauant, & vtrique intra quatuordecim dies

Teſtimoniū Celeſte.

Sanctiſſima Deipara Virgo pro ſanitate acquirenda ad Fabarienſes Thermas mittit.

dies cum grandi ſtupore curantur. Petrus poſt aliquot dies, brachium paulatim leuabat, donec demum ſupra caput, more alterius brachij ſanum & integrum extolleret. Suſpenderunt poſteà B. Virg. in Bauaria Oettingæ tabellam grati animi ſignum, viſionis & ſomni exemplum continentem. Plura id genus prætermitto. Et hæc ad memoriam quorundam renouandam in præſens ſatis, vt ægri medicinam, ad quam recurrant, non ignorent. Sed infinita & maiora cõtigiſſe inaudio, quæ hominum inertia & ingrata mortalium progenies obliterauit. Planè Thermas Fabarij hoſpitatrices, auxiliatrices, & conſeruatrices ſanitatum eſſe, qui viuunt boni ſenes, aut nuper vixerunt, ex fide teſtati ſunt, & liquet communi orbis terrarum ſuffragio & experimento.

* * *

Caput X.

MIRABILIA THERmarum.

NEc aquarum natura à miraculis ceſſat, id quod per orbem varijs in locis palàm eſt per fontes diuerſos; Fabarienſis tamen tam ſtupenda atque admirabilis tepela ſentitur, vt omni ſub ſole homini aptus, acceptus & gratus nulliq́ue aduerſus ſit. Id ſingulare quoque habent Fabarienſes Thermæ, teſte Fabritio Hildano, vt quamprimum aliquis eis inſederit libidinem ac ſtimulum Venereum ipſi auferant. Felix Malleolus Canon: Turicenſis, Paulus Wickardt Tugij Medicus adſtipulantur. Ego autem ex eo fonte potantes, multò efficacius amorem ponere crediderim homines. Abſolutâ vero balneatione mox in priſtinum ſtatum redit natura cum fænore.

Thermæ Fabar: carnis ſtimulum reprimunt.

Neque

Neque id absque singulari DEI fit prouidentia. Sæpissimè enim homines in alijs Thermis propter earum calorem ad libidinem vehementius pruriunt, vnde operationes Thermarum magnopere salacitate impediuntur. Sitim insuper vt experimento didicimus, solâ insessione sui, etiam vehementissimam, continuò sedant aquæ Fabarienses: Quo fit vt Fabarij in Thermis præter statas epulationum horas, nulli Balneatores, vel commessentur, vel potitent, nisi qui fortè intemperantiæ habitum illaudabiliter acquisierunt ante, vel ob debilitudinem id facere coguntur, quemadmodum in alijs vsuuenit Thermis. Patauinorum aquis calidis herbas virentes & Pisanorum ranas innasci Plinius tradidit. E Fabariensi Fonte calido & viuos quondam anates extitisse vulgus existimat. Et ranas prodire quanquam rarissimè ex ipsa origine Sitim sedant. Plinius.

& Fon-

& Fontis cauerna hiſce oculis vidimus. Matronæ cuidam Tigurinæ ante triennium defunctæ viuus anas ad pedes aſſilijt, in Fontis origine balneanti, vt grauiſſimi viri retulerunt extra iocum.

Quos lymphatos agit fons Fabarij, aut verius præterlapſus Torrens, ij Muſicam Melodiam, fidium, fiſtularum, chelyum, lyrarum vel tibiarum & vtrium ſimphoniam, alij rarius Tubarum, tympanorum, campanarum, molendinorum ſtrepitus ſe exaudire arbitrantur: Magno aurium dulcore priores afficiuntur. Hi memorabili cruciatu inſuper in Torrentem ſe præcipitandos, gladio animaduertẽdos, aut in vincula conijciendos vigilantes ſomniant. Verum vtrique pauxillum de cauerna Thermarum egreſſi, abſque vlla valetudinis iacturâ reſipiſcunt, nec ſine ſucceſſu balneas deinde vſurpant & recipiunt. Deſilierunt noſtrâ memo-

memoriâ duo inter soporē, in ipsum præterfluentem Taminnam. Alter ex Thermis Vir, alter ætate puer ex rupe cui infima scala incumbit, idq; admodum altè, sed enim neuter DEI prouidentiâ vel vnico capillo læsus: Ambo namque ex aqua incolumes per Thermarum famulos funibus attracti fuerunt. Maximum illud naturæ opificis portentum, quod fons Fabarij hyeme velut interquiescens propemodum in totum, exarescat, vixq; ratio hactenus haberi vlla potest, quo tempore accedat vel recedat; Tam sibi dissimilis nostro æuo abitus & reditus est. Maiores nostri in autumno Mense Octobri hanc aquam exiccari Mense Maio iterum copiosè erumpere scripserunt. Jd tamen cum discrimine intelligendum aiunt Accolæ & Incolæ. Hyems enim si asperrima & siccissima tunc omnino se se subducere, neque ante medium, finemúe Mensis Maij redi-

re, hyems verò ſi pluuioſa fuerit, aquam quidem profluere, ſed minori copiâ & ſubtepidam eſſe affirmant. Sæpe numero obſeruatum quo ſerius abijſſet, hoc tardius itidem refluxiſſe. Seniorum memoriâ bis abfuere Thermæ vſq; ad ſolſtitiũ æſtiuale & quidẽ Anno redempti Orbis 1596. vt Pater Ioachim Malegg Artiũ ac Philoſophiæ Magiſter, & Fabarienſiũ Subprior aſſignauit, menſe Aprili etiamnum calidæ & integræ ſubitò euanuere, Menſis poſtea Iulij initio primum cum ſumma omnium aggratulatione pridem & procul expectatæ ac optatæ reuerterunt. Anno 1628. penitus nunquam Fons exaruit, Anno 1629. ſolummodo per octiduum ab Dominica die quam Eccleſia Lætare appellitat, vſque ad Dominicam Paſſionis dictam, manare deſierat. Hoc anno 1631. cũ fons trimeſtri ferè ſpatio abfuiſſet, & Reuerendiſſimus Abbas Iodocus,

docus, ad noui Nymphæi ædificium visendum 14. die Aprilis per Antrum descēderet, fortuitò intromissâ manu in caldarium sensit frigidam inibi congregari. Et ecce! in reditu à nouo balneo cum denuò accederet, vidit calidam refluere cum amabili murmure, iucundaque subsultatione super effluere, & subtiles sursum vapores eijcere. Dextram igitur denuo intromisit, ac reducem Nympham lætus adeo felici omine salutauit, moxque Deo ac Deiparæ breuiculam gratiarum actionem adnumerauit. Gurges autem calidus Torrenti vicinus veterum iuuenumque æuo semper perennis solemnisque fluxit. Dominorum Thermæ hoc septennio semel æstate aliquo nunquam fluxerunt etsi perpetuo tardius quàm inferiores Thermæ nobis annuatim restituantur. Supra balneorum tectum & in domo superiori paucioribus annis calidi Fontes

Fontes profluunt adulta ferè iam æſtate, annonæ caritatem meo iudicio, portendentes. Sicut alibi in Germania Fons (dictus Hungerbruñ) reperitur, qui quando decreſcit grauem annonam, quādo excreſcit duram famen protendit, quod aſſerit Delrio. Ad Martinalia vel tempore quo aduenientis Chriſti celebritas colitur, nonnihil calor & copia Thermarum quotannis minuit.

Diſquiſit. Mag. lib. 4. cap. 2. q. 7. S. 2.

Paracelſus ab Hohenheim exiſtimauit aquam hance in autumno, cum herbæ flacceſcunt pariter euaneſcere, ac denuò vernante Cælo, cum iiſdem prorumpere; Quod præcipuè de facultatibus aquæ nuper Fabritius Hildanus interpretatur. Etiamſi in hyemali tempore, inquit iſte, aqua hæc profluat, nullius tamen ferè valoris eſſe teſtantur Incolæ. Non minus quam herbæ æſtiuales, quæ hyeme in ſyluis reperiuntur.. Itaque quemadmodum, brumali

mali tempore radices herbarum vi caloris terræ, in ipsius visceribus propter aëris ambientis Frigidatē inclusi atq; retenti, nouum Robur acquirere videmus, ita etiam seminaria harum Thermarū tempore hyberno in ipsis terræ visceribus retinentur, nouasq́; reparant vires, at experientia contrarium edocet; cum & hyeme ipsa saluberrimas & efficaces omnino esse sciamus, & interdum biennio integro sine intercapedine & vlla virium suarum interpolata restauratione profluxisse viderimus. Sed cur Thermæ Fabarienses vt plurimùm quot annis per hyemem sistuntur & arescunt? Vere autem vel æstate primum denuò promanant? An quia hyeme meatus & anfractus, intra rupium lacunas, alicubi gelu glacieq́; obstipati calentium aquarum iter fluxumúe prohibent? An quia in Thermarum coquinam hyeme conglaciatis vndique petris, in-

sufficiens, & parcior aqua influit, vnde neq; Dominorum Thermæ, neque inferiores manare possunt? An quia Cælestes influentiæ, vt placet S. Thomæ hyberno tempore, eas sursum euocare nequeunt, an quod alij affirmant, terræ insit vis attrahendi aquas, quam sicut venæ Sanguinem ex hepate lambunt, isthæc ex mari aquam trahat quæq; durante Bruma inbecillior sit? An potius quæ in Aquæductibus fieri videmus, priores aquæ Marinæ, ex quibus omnes mundi fontes potissimũ enascũtur, à subsequentibus protrudendo tandem per varios anfractus efferuntur, hyeme autem alicubi retardantur frigore, aliaque occultiori causa? Hæ siccatæ per hyemem Aquæ Thermarum, rationes, si displicent, mecũ asseuera, hunc Thermarum abitum, vti maris quoq; fluxus & refluxus esse ex genere eorũ effectuum, quos naturę auctor nos admirari

2. sent: dist: 14. 4. 1. art: 5.

rari, ſcire autem nequaquam voluit. Et hæc per mira tanta miracula Thermarũ, quid niſi magnale Factoris ſui loquuntur? Paracelſus, vix aliquid de exiccatione & defectu fõtis & reditu eiuſdem, recte ſcripſit, niſi illud admittas, quod ſolis ſyderumque ſecretâ virtute Fabarienſem Fontem hyeme ſiccari, ſubſidere & inareſcere, vere nouo elici, augeri & reproduci exiſtimat, quemadmodum vernante aut æſtuante Sole: Tract. de Ther. Fabari.

Et purpuraſcit Sanguineum Roſa
Oſtrum, ac odorum lilioli niuet
Ebur, gemitq; onuſta Vitis
Pampyneo grauidata Nimbo
Et rurſum ſtata vice cadunt.

Caput XI.

VSVS THERMARVM

PRÆTER aliarum balnearum morem, vſus Thermarum Fabarij, admirabilis eſt, ſiue Magnates, ſiue Plebeios ſpectes. Prima Maij

die, vetere Calendario sub vesperum innumerabilis multitudo, ex vicinis agris, Alpibus & vallibus accurrit, omnisque circumfluentium fæx, in Thermas partim valetudinis, partim voluptatis gratiâ descendit, peruigilē in aquis noctem trahentes, quam lotioni iustæ, absolutæque balneorum curæ æqui parant; Postero mane abiturientes, interulas crudiores ex cannabi, Thermalibus aquis studio inebriatas amiciunt, vim Medicam inesse rati. Quod & nonnulli Nobilium hospitum circa indusia & linteamina madefacta abituri obseruant. Et quod alibi scrupulose magnis impensis Medicorum suasu fieri consueuit, vt gradatim ac sensim ascendendo & descendendo quotidie per horas balneę auspicentur & finiant, Fabariæ non obseruatur, sed pleriq; deditâ operâ, maximo cōmodo, & securi aduersorum casuum, primis statim diebus, Thermas plurimis horis

horis insident. Hinc euenit,vt multi dies noctesque Thermis nunquam egrediantur sed cibum simul & somnum in ipsis capiant. Ditiores id propter voluptatem,quam ex Thermis percipiunt,pauperes autem propter egestatem, vel quò citius lotionem omnem absoluant,expediantque : Plerique etiam Magnates in gloria ducunt præter integros dies, plurimis horis etiam nocturnis posse Thermarum calorem perpeti; quidam insuper plurimo potu Thermarum gloriantur. Etsi autem locus per se insuauis,deformis & squalidus sit, in Thermis tamen tanta est voluptas, eaque verè sola, vt multi per octiduum, eis non excedant. Ita & Nobiles quidam magno cum fructu faciunt, non tamen semper modus ille perpetuò Thermis innatandi,omnibus conducibilis fuit. Qui autem ita continuò & sine intermissione Thermis insident,nouem, de-

cem aut duodecim dierum ſpatio, totum negotium abſoluunt. Multi tamen hanc indefatigatam balneandi rationem non probant, dicunt namque ſtrenua hac lotione, calorem natiuum parteſque Nobiles mirum in modum labefactari. Experientia tamen & vſus rerum Magiſter in plurimis contrarium oſtendit, ad quam tamen experientiam ſic ait Guarinonius. Experientia hæc fallaciæ Elenchum patitur, complurimi leuiculum morbum violentâ naturæ oppreſſione curant & vitam interim multis annis neceſſario decurtant, calorem naturalem diripiunt humidum radicale corrumpunt. Nullus quippe exceſſus naturæ, non certo detrimento eſt: licet non cito ob reſiſtens naturæ robur ſe prodat: ac veluti qui venenato Hydrargyro perunguntur, à lue quidem euadunt, ſed breui poſt ſecutura omnium virium iacturâ. Equidem nullum principium

cipium Physicum est, quod huic violentiæ non reclamet, quod obiter conscientiâ compulsus innuere omnino debui. Pauciores verò & opulentiores tres septimanas circiter lauant, eoque amplius prout morbi, vel corporis conditio postulant. Quam plurimi orta præsertim corporis excoriatione ne quidem tantillum foris vel in mollissimo lecto subsistere volunt aut queunt. Aquæ enim ęgros quasi magnes attrahunt. Alij præ assiduitate balneandi, & insomnio ad insaniam rediguntur, & interdum aquis Thermalibus, vicinis juxtim sedentibus & sopitis, aliqui hauriuntur.

Alij sæpenumero immaturè & inconsultè nondum absolutâ lotione, cum eis subitum Patriæ desiderium admouetur digressi, maximo incommodo, trium, pluriumue dierum iter subinde relegere, & ad Thermas reuerti aut certè sequenti anno,

balneationem repetere compelluntur. Gulæ felicitates, mensarum decus, crapulam, temulentiam, vinaque generosa non fert vsus Thermarum Fabariensium: Nec iocamur tecum, nec terremus. Quin etsi electissima vina inferas, loci secretius ingenium illâ breui mirabiliter corrumpit, alteratúe. Vnde alternis diebus, parumper tātum inportamus ne continuo aceat, aut muceat. Idque non sine singulari DEI prouidentiâ accidit. Quid enim quæso impedit magis operationem Thermarum quàm in cibo, & potu, tot lautitiæ & excessus?

Audite mortales: pretioso & Cryſtallino hoc Thermarum Fonte nullum gulonem, ne dum bibonem impunè diu lauari, nobis tacentibus, experientia vociferatur. Res prudentibus nota, vinolentis quamquam immeritis, præ commiserati one, breuiter repetenda. Scitum

cos

eos qui cum ex validiori forsan motu vehementius incaluerint, si æstuantes etiamnum sitim continuo vini haustu liberaliori obruant, confestim paullum pòst Hecticam aut aliam pestiferam febrim, aut si optimè cedat crassum & prævalidum capitis catharrum aut pleúritidem, seu quid simile, tam importuno potu ineuitabiliter, pró dolor! incurrere, complures mortem ipsam. Causa est, quod dum intus forisque poris & meatibus corporis vbique apertis, homo exardescit, humoris existat appetentissimus, quo fit, vt generosius merum largiter exhaustum sine mora quantocyus, antequam â stomacho excoquatur, crudum per Hepar in venas, inde per omne corpus transmeet. Eam immaturiorem & crudam humiditatem, humanæ conditioni comprimis noxiam molestia, putor, ægritudinum lethiferarum parens corruptio in-

fallibilis conſequitur. Iſtud ſi corpori ſemel aut ſemihora duntaxat inflammato ſubaccidit, quid integrum diem ex calidâ balneanti? Vbi intimus ſanguis ad extimum cutis per excoriationem exſugitur, & corporis omnia patent? Tum longè celerius largior vini hauſtus apertū corpuſculum, abſque obſtaculis vndequaque peruadet, Thermæque ingurgitatum merum ſemicrudum & putridum in locum ducti ſanguinis attrahent. Permitte mihi, ſepoſitâ quæſtione, paucis iraſci, & caſtigare vinolentiam. Non ſunt ad cauponam faucibus, ventre ore & lingua contenti, oculis quoque vinoſi ſunt. Bibitur auro, gemmia cryſtallo, crateras magnos ſtatuunt, niſi ſplendeat, rubeat, ſubpalleſcat, aut candicet in vaſe vinum, ſtomachantur, cogitur, vrgetur, ridetur, prouocatur ſobrius. Sic ſitiunt, ſic bibunt, ſic reſpondent, ſic pereunt.
Funeri-

Funeribus ſuis arridendum eſt. Deus meliora! Sed ad propoſitum noſtrum.

Nunc hoc viuendi, imo bibendi modo plerumque Thermas ſaluberrimas ægris obfuiſſe comperimus? Non quidem ex ſe, ſed ob intempeſtiuam commeſſationem. Quia autem incommoditas loci Thermarum Fabarienſium, vt in victu magnopere excedatur, non ſinit, fit vt Thermarũ vires, non interrumpantur, ſed ſine impedimento lotionem promoueant. Aſſolent quoque ipſæ Thermæ, nonnullis diebus edendi appetitum ſiſtere, cum videlicet permaximè operantur, magis autem ſitibundi pro potu perfuſum aquâ panem, vel lactuculæ Thyrſum, vel ſuccoſi pomi cythrorum, arantiarum, granathorum morſum, vel fragorum grana ſacharo obſperſa adhibent. Quibus Thermæ potiſſimum ſalubres fore creduntur, eorum corpora

pora

pora protinus suctu quodam inuadunt, & vt morsus videri possit, stomachum quoque eis & intestina attrahunt, ac spinæ dorsi quodammodo contracta affigunt, eaque omnia inania & leuia faciunt: Cibi desiderium vehemens accendunt, hilares & recreabundos efficiunt. Quibus autem noxiæ & exitiales futuræ sunt Thermæ (si tamen vllis vnquam fuere) primo nauseabundi crebris ructibus perurgētur, Hypocondrya murmurant & extenduntur, venter inflatur, vires prosternūtur cibi fastidium oboritur. Hæc si alicui acciderent initio ingressus Thermarū ex Antro in Valēz, aut Fabarium proficiscitur quò deuenienti, è vestigio meliuscule erit, & symptomata remittunt. Quamquam hæc aliquibus eueniant nihilominus tamen Thermæ sæpius cum fructu vsos fuisse memini, inter quos fuit Serenissimus Princeps Raziuilius Dux Birze Dubincki, ac

Schlurko,

Schlurko, quē honoris causâ hic sæpi⁹ nominasse voluerā: Qui diligenter assiduo Thermis innatant, plerunq; altera;tertiaue die, in aliquibus quoque viginti quatuor intra horas apparet excoriatio siue Epidermia.

Nonnulli officij tantum causâ, amicos inuisentes, dum blandiente aquarum temperie, diutius aliquantulum Thermis sese proluunt, improuiso intra aliquot horas exulcerati, rubeá scabritie inficiuntur: atque inuiti postmodum, præter opinionem balnei curam instituere coguntur. Tantum quidam excoriantur vt si loti indusia superamiciant, aut lecto se cõmittant, vna cum ipsis linteaminibus & interulâ ad Thermas sint deferendi: Alij quamdiu ibi subhærent, iterum iterumq; excoriantur, alij nedum semel quidem quantumcunque lauent, his tamen proinde, ac illis prodesse animaduersum fuit. Ex quo vnico, vt

cætera

cætera secludam, neruosa, irrefragabilia vtilissima & perquam maximè ad salutem publicam necessaria colligent Theoremata, synceramue ab fucatâ balneandi ratione facili negotio discernent Archiatri. Thermæ Fabarienses, quamdiu fluunt, salutares esse ab Incolis perhibentur, tametsi per omnem Hyemem, ob frigoris asperitatem eis vti vix quisquã possit. Duos leprosos olim totá hyeme illic lauisse & non omnino persanatos fama vulgauit. Quin eosdem & plene percurandos fuisse, ne quidem subdubitat noster Guarinonius, dummodo, inquit, cùm balnei vsu, pro medicorum arbitratu, internam quoque sui adiunxissent curam. Aitque prætereà Ego vero neque lepras (nisi vetustate admodum confirmatas, queque in Elephantiases migrauere) ab his Thermis proscriberem, quin potius præmissâ, tam corrupto humori congrua frequentiore

euacuatione , integrè percuratum eos iri, certis, certum quodammodo habeo, rationibus, satis est veteranas & contumaces scabies (lepræ sorores) ab eis extergi & emundari. Id quod leprosorum cæteris, Thermarum Fabarij percupidis documentum esto. Vtinam pro his pauperculis seiunctum tam certo, nouo in ædificio domicilium siue lauacrum fiat, propriusque in illud riuulus deriuetur, quam pro certo curationis beneficiũ experturi sunt, Thermæ verò, vel hoc solo titulo, celebriores celeberrimis euaderent. Misellis prouidè prouideri poterit, nam è superiorum Thermarum defluxu, seiuncta quædam posset commodè constitui Natatoriola. Quo quid erga miseros misericordius præstabit Fabariæ Princeps? desidero, & hoc insigo. At satisfiet huic meo, & D. Guarinonij desiderio, quod pro leprosis adeò votiuè petimus, qui separatim,

paratim, aliquod habebunt balneolum, iuxta factam ab R.mo loci Abbate promissionem. Prægnantibus aliqui non nocere, sed prodesse affirmant. Res matris & fœtus causa, triplici periculo grauis, duorum corpora & alterius insimul animum respicit. At nequicquam deinceps damni eueniat, occlamat, admonet, protestatur pius noster Guarinonius. Grauidæ, inquit, nequaquam cæterarum more diu noctuque lauitent, continenter, vix breuiori horulâ permiserim idque summum bis ex die, quod de validioribus, non delicatulis & mollicellis aio, eas quippe potius è Thermis seriò ac seuerè eliminandas quam tolerandas adexistimo. Siquidem istud absque euidenti partus discrimine euenire nequit, nisi dicto modo cautissimè euitata omni excoriatione lauent; Sanguinolentarum alia est ratio. Enimuero, cum subinterdum crassior, vegetior

getior & agreſtis prægnans periculum effugit, id in exemplum ſequelamúe minime trahas velim, quod enim vni hoc, centum alijs non contingeт. Sic illeз.

Qui ex lue venerea ægrotant, ab vſu Thermarum Fabarienſium, lædi nonnulli exiſtimanт. Medicamentum enim hocce magnum atque ſacrum, morbum iſtum profanum, ſordidumque non admittere aiunt immo ne eos quidem ſufferre qui hydrargyrum tractarunt. Quod falſum eſſe experientia oſtendit. Fabritius quippe Hildanus anno 1610. haſce Thermas inuiſens, linimentum ex Mercurio crudo, axungia porcinâ extincto confecit, eoq́; totum fere corpus, præter caput & pectus iuuenis cuiuſdam Tyronis ſui iniungi curauit & deinde Thermas ingredi iuſſit, vt exploraret, an mutatio aliqua inde ipſi accideret, ſed nulla ſubſecuta fuit, fœliciterq́ue

 poſt

poſt iniunctionem Thermis, velut & ante illam vſus eſt: quin immò certioris cognitionis cauſa in ſeipſo quoque idem tentauit; Sed neque ipſus vllam alterationem expertus fuit. Diligenti tandem & nobili diſputatione digna quæſtio nobis iam oritur, quam & Croquerus Sereniſſimi Ducis Raziuili Medicus, Gulielmo Fabritio Hildano ex Poloniâ nuper in Heluetia propoſuit quamque plurimi Nobiles ac Plebei ſæpius iam de annò 1629. Per æſtatem ingenioſo litigio examinarunt, an videlicet aqua Thermarum Fabarienſium extra illam ſpeluncam, in quâ duo illa lignea domicilia ſpecui imminent, eodem fructu ſine vlla efficaciæ & virtutis iacturâ in campum aliquem, & patentiorem locum educi, ac vſui aut ſaluti eſſe poſſit foras deinde educta?

Nemo ambigit tantum Aquæ Thermalis etiam foras Thermarum ſpeluncam

ſpeluncam efferri poſſe quod vnius alteriuſuè corpori lauando ſufficeret. Et verò ex ſpelunca illa profundiſſima in montem, primo humeris, deinde equorum ſubſidio eſſet transferenda. Quo cauſu aqua illa, cuius calor ad originem adeo temperatus eſt, vt vnicuique ex induſtria accomodatam diceres, iter vnius horulæ in proximum viculum Valenz, aut domum Ragolenſem apportata frigeſieret, ibidemq; rurſus calefacta, vires ſuas plurimum deperderet: harum enim facultas non in craſſa quadem ac terreſtri, ſed aërea & ſpirituoſa materia conſiſtit, accedit intra antri barathrum, aquam calidam tam copioſè ex rupibus promanare, vt ad rotas molares plures circumducendas facile ſufficeret; ſi quis ita ad ſcaturiginem locum occupauerit præſertim in ſuperiori balneo, is continuo & ſine vlla intermiſſione, noua & recente irro-

rabitur aqua & quidem integra ideſt pleniſſimè ſuis viribus prẹditâ; quod minimè fieret ſi ex ſpelunca in proximam villā aut domū aſportaretur, vaporem prætcrea Thermarum ſaluberrimum eſſe affirmaui, quod ſi quiſpiam eâ vteretur aquâ Thermali extra ſpeluncam is vapore iſto ſalutifero priuaretur. Commodius autem & opportunius Thermarum Aqua in ipſa hoſpitia Fonti proxima intraque Antrum ſita deferri, eaque haud inſalubriter forſan lauare poſſet. Lotum eſt in eadem aqua non ſine fructu, tum in Valenz, tum in Ragaz. Et anno Chriſti 1596. duodecim lagenæ, aquâ Thermali plenæ Lucernam vſque Medicorum conſilio, pro lauanda Nobili matrona ablatæ ſunt, quibus non ſine fructu vſam eſſe ex nobili colonello & Hieroſolimorum Equite Rodolpho Pfeiffer Lncernate Heluetio cognoui. Cæterum quoque à fonte ipſo,
vſque

vſque in ſupremam montis planitiem, quà Fabariā, quà Valenziam verſus fictilibus, æreis aut ligneis tubis, rotarum aquatilium, & Torrentis Taminnæ opella ſurſum duci, ac in ſublimè eleuari poſſent, irrito tamen labore tantæ molis opus foret, hyeme vniuerſa ſubruente.

Poſtremo tandem ſexennio abhinc, ſimplicibus viris occurit Thermales aquas abſque virium & caloris iacturâ, quibus vtiliſſimè lauarent aduenæ, immo, vniuerſum Fontem calidum foras in patentem & liberum locum ſecus amnem Taminnam ex parte Valenz, ſeu in radice montis Vaſanæ, intraque vallem Sanuz in petra ipſa per tubos Aquæductus immiſſos ducentis ferè ſeptempedis, ſeu ſeſqui iactu validæ bombardæ ab ipſa origine educi, deriuarique poſſe: quibus modernus Abbas cùm locum à deſignatis hominibus ſolerter explorari iuſſiſſet

poſt ſerias cogitationes aſcenſus, in diſcurſu & colloquio familiari, deinde alios non paucos prudentes viros Medicos, Philoſophos, Architectosque ita docuit vt & ijdem ſecum ſenſerint, aquam Thermarum cum calore, ſpiritibus, vaporeque facillimo impetu, conuexitate fluxum adiuuante, per tam breue ſpatium, commodè foras efferri poſſe.

Eam, de Thermarum translatione quæſtionem (velut pauidam ſub frugum manipulis coturnicem tantum veſtigat, non captat aliquando canis) tum Medici lento odore & tacitè ſecum agitare ſcrutarique verius, quam aſſequi ceperunt, rem acribus ingenijs apprimè dignam alijs poſt ſe deferentes. Et cecidit ſors ſuper Guarinonium noſtrum, Medicum à pietate & doctrinâ percelebrem. Cuius ea de re ſubtilem, efficacem & prænobilem diſcurſum ſub calcem ferè operis afferemus à nobis latinitati donatum.

Atque

Atque hactenus de veteri Fabariensium Thermarum loco, situ, naturâ, virtutibusq; &c. egimus, nunc vero cum ingenti gaudio de felicissimâ Fontis in commodiorem locum Deriuatione narrare auspicabimur. Lege, attente Lector, & sub animi iubilo Ter optimo Cælesti Numini ab optimo maximo beneficio, maximas age gratias.



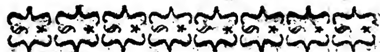


PARS POSTERIOR

De Fabarienſium Thermarum ex horribili antro in locum amœnum deriuatione.



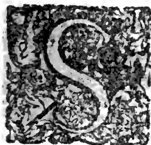
Pia mater & humilis,
Naturæ memor fragilis,
In huius vitæ fluctibus,
Nos rege tuis precibus.



IN THERMAS FABARIAS

A REVERENDISSIMO ET ILLVSTRISSIMO PRINCIPE AC Domino Dn. JODOCO, Monasterij Fabariensis Abbate, è spelunca horrenda in locum commodiorem & tutum deriuatas.

ELEGIDION.



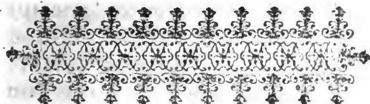
Sicut inaccessis gaudent, & montibus altis
Paeonia Planta, & fert fera spina rosas;
Abdita visceribus generosi vena metalli
Abstrusis terrae gemmaq; rara latet.
Sic Natura suas Thermas quoq; mersit in antrum
Horrendum intuitu prouida Fabarias.
Vidi equidē Euboicas propè Cumas tristis Auerni
Descensum, ad Stygias & Phlegetontis aquas,

Quo

Quò pius Æneas fertur penetrasse, sed illum
Exuperat longè hæc horrida & atra specus,
Cuius ab aspectu perterritus aduena primò,
Sæpè, domum rediens, his valedixit aquis,
Quas nūc Fabarij Princeps IODOCVS aperta
In loca deduxit, commoda, tuta Sitn.
Vos igitur, quoscunq; caput, neruiq; dolores
Mebraq; lassa grauāt, quosq; Podagra premit;
Queis aures, oculiq; dolent, reliquiq; fatiscunt
Sensus, atq; acies diffluit ingenij;
Viscera farcta quib⁹ sunt sordibus, vnde malorū
Ilias, Icterus, Colica, Febris, Hydrops,
Calculus, & plures alij longo ordine morbi
Proueniunt, vestræ proxima causa necis,
Corporis effætis languentes viribus, & tu
Segnior in thalamo fœmina virq; tuo,
Et quibus exterius clades accepta, vel vlcus,
Fistula, vel vulnus, clausa fuêre malè,
Os quibus est fractum, cariosum, sede remotum,
Quos scabies vexat, diraq; Lepra minans,
Affluite huc, lætiq; nouis ab origine Thermis
Vtimini prima; iam via trita patet.
Numinis auspicio, summi, Medicìq; periti
Consilio, vobis Cura secunda fluet.
Exterius cute membra noua vestita, priores
Interius vires denuo percipient.

Henricus Schobingerus,
Art. Med. Doctor, P.

SEQVI-



SEQVITVR DE STVPENDA ET INEXPECTATA FABARIENSIUM THERmarum ex Antro suo recens deductione Anno 1630. Maij 19. absoluta.

Caput XII.

INCITAMENTA ET OCCAsio deducendi Thermas.



Vam periculosa ad ipsam Fontis Fabariensis scaturiginē fuerit antehac balneatio studiosè occultarûnt. Inde & ideò perpauci nôrunt; Aliquot malo suo sensêre; etiam sobrij adeun-

adeuntes aut redeuntes præcipitio internoctu & interdiu nonnunquam collisi. Aduenæ lauantes saxorum, arborum & telluris congestæ frequenter improuisâ ruina; vento vel nimbo forte concitata; perterrefacti, & fugati, interdum prope læsi. Ipsa hospitia saxis quassata, obtrita semel & iterum funditus niuium & glacierum labinis ita prostrata, & fluuij impetu auecta, vt ibi quærerentur, vbi pauxillum ante constitisse visa. Torrens tumefactus tantam lignariæ molis ac sordium copiam subinde secum proubluit vt hospitiorũ subuersionem & Incolarum subitã perditionem & sepulturam intentaret. O quoties foris conclamatum, etsi falso, omnes quotquot lauaturi ad balneas descenderint subitanea mõtium ruina oppressos! loci facies ex se tetra admodum vel ipso sui aspectu horrorem & formidinem habitato-

tatoribus incussit. Adhæc solari seu lunari lumine perrarò nostrum, per horulæ spatium collustrabatur Antrum. In ipsis balneabas, vbi ægri valetudinem quæritabant, aliquando aquis hausti, mortem ipsam, vigilijs nimijs, aut balnei vehementiori vsu confecti, repererunt. Pons fractus interdum illabebatur. Domus breui annorum cursu aut computruêre, aut saxorum vi procubuerant, ingenti sumptuum impendio & ferè præsenti hominum periculo restaurandæ. Prægrandes impensæ, ad sarta tecta tuenda fermè prouentus añuos superarunt. Maiora nè commoda, an incommoda? sæpè nescisses. Cæptam balneationem ex optimatum & vltimatum numero complures fastidio & timore loci diffugientes quandoq; abruperunt, Hei! quæ damna! aliquando petras casuras, & montibus omnia cooperienda, Antrum Thermarum conclusum

clusum iri, autumabant non pauci. Quis neglectus animarum iste? aut quæ querela de Plurij oppido? quantum mali potuit hic accidere? Ecce crebrò ducenti aut trecenti in hisce collauabant faucibus quasi sepulti, perituri momento aliquo luxatis supernè pendentibus saxis. Verbo. Quis omnia enumeret? Casus, pericula, detrimenta, impensas, Curas, timores?

Plurium Rhetorum Municipum montis ruinâ oppressum Anno 1618.

Ob talia cogitatum maximè à sexennio, quando superior Thermarum Domus, hyemis iniuriâ, imitùs deturbata, intolerabili molestiâ & sumptu reparanda fuit, de Fonte aliorsum transferendo. Seriò tum in eam cogitationem descendit primus, melioris vtique spiritus instinctu, Alpester homo sexagenarius Ioannes Mader Fabariensis, de Plagis, Thermarum accola. Hæsit viro hæc adeò pertinaciter cura, vt nec interdiu, manuario labore occupato,

pato, nec internoctu dormienti ea abſcederet ſollicitudo. Proindè iteratò luſtratis rupibus, ſaltu & meandricis ſpælei, fluminiſque perrumpentis flexibus, futuro ponti & lauacro foris conſtituendo, ducentis & quatuordecim ſeptempedis ab Origine Aquilonem verſus, locum ipſe ſecum prædeſignauit tutum & aptiſſimum. Aliquando inter ſaltus & rupium anguſtias deprehenſus, dum locum meditabundus circumſpectaret, abtranſcurrente dama in præcipitij diſcrimen fermè vrgebatur. Hem malam beſtiam! Maiori periculo poſtmodùm à Septentrione contra ictum Torrentis ad dimidium ſpatij verſus Thermarum Originem, vrinando progrediens, iter relegere foras coactus erat. Necdum fiduciolâ & ſpe ſuâ excidens, imò felicium cogitationum prægnans palam edixit eas balneas quæ intrò paucis vſui forent, foras

 educi

educi ibique aduenis acceptiſſimam balneandi ſtationem poſſe præparari. Cogitatum hominis & molimen quà exteri, qua domeſtici, præter vnum Modernum Abbatem, qui rem exactiùs penſiculatus, tacitè cõſiderauit, riſimus vniuerſi, velut vetuli inſaniam. Nos impendia inutiliter fieri, ingenitam Thermis virtutem & natiuum calorem tanto ductu diſſipari; iſthæc Dei magnalia in ſpecu cum timore & tremore Numinis vſurpanda, veteres & maiores noſtros nobis fuiſſe magis catos & naſutiores, neque tamen id vnquam pertentaſſe; ſuſtinendum hic & abſtinendum reſpondimus. Et ſanè ad opus tale patrandum, totus orbis
Matth. 11. infirmus futurus videbatur. ! Reuelaſti ô Deus, ea paruulis, vt documento ſit, nihil eſſe quod viribus humanis cum Dei inſpiratione cooperantibus effici non poſſit.

Secundus ab Madero Ioannes Riſch

Risch B. M. Thermarum director, loci facie penitiùs, & ipsius Maderi consilio exactius examinato, grauiori etiam periculo clam, ab origine Fontis Anno 1628. Octiduo ante Domini Natalem vsque ad modernum recens ædificium, conto innixus prealto vadauit, atque infrà speluncam in Occidentali Pariete (B. M. Magdalenæ deinceps eam appello, quod specui Sanctæ huius peccatricis in Massilia rotunditate, capacitate, & naturali fornice simillima perhibeatur) *circa* altissimam Torrentis voraginem collo & naso tenus profundè incidit, qui aliàs per id temporis rarissimus fluebat, at incolumis emergens ipsam ingressus est, miraculi causâ, speluncam. Ibidem mox excelsiori resumpto spiritu & viribus, totum Torrentem emensus, ad hodiernâ deducti fontis aream peruenit. Quæ nobis Fabariam ordine retulit, asseuerans Fõ- Spelunca S. Mariæ Magdalenæ.

tem magno patriæ & Monasterij emolumento foras deduci posse, Quieuimus tum. Non acquieuimus.

Anno demum M. DC. XXIX. dū ferè quotidiè sapientum plures Cænobiarcha de tanto opere & Aquæductu suscipiendo maturè consuleret, intereaque moram ex morâ nectere indubiè multifariâm præpeditus tum annonæ sæuitiâ, & dirâ hominum mortalitate, tum alijs de causis, demùm ab ipso Mundi Opifice DEO videbatur ad id nihilosecius stimulari: eius quippè arcano permissu inferius Thermarum hospitium subitò incendio (puellarum incuriâ excitato, illic ob pestilitatem, foris quæque vastantem, latitantium, & lauantium) pridie Sanctæ Barbaræ Nonis Nouembribus conflagrauit. Fortunâ, an infortunio te Iudicem appello. Eâ deflagratione velle DEVM coniectabat ipse

Hospitium Antri inferius incendio perit.

Abbas

Abbas vt noua pro lauaturis domus, Fonte foras abducto, alibi posthac condatur, nolle autem vt in locum exustæ alia ita grauibus impendijs denouo, tot tantisque periculis obnoxia collocetur.

Accendit Abbatis nostri propositum & aliud quippiam, quod miriones aliqui demirari voluerunt. Factum narro. Fuit in vltima Pannonia, tempore illo, Ioannes Zeller Algoius, noui operis architectus, sensitque per aliquot dies occultâ quadam & ignotâ suggestione aliò se impelli; quarè nescius quo nam traheretur, retrò ascendit venitque Pragâ Bohemiæ Metropolim; neque verò illic diutius, etiamsi liceret, subsistere, libuit. Idcirco Bohemiâ quoque valere iussâ, Patriam statuit repetere: & mirabatur secum ipse iter denuò ingressus, quid ità patrij soli, aut alienæ terræ amore inuitatione atque circuitu, tempore tam insolito & insolente duceretur?

Cæterùm vbi Algoiam intrauit commorari noluit, abijtque illicò & indidem, varia voluens animo, & Fabarium intus ſe reuocari ſentiens. Adeſt itàque Ragazi tertio idus Decembris, ſæuiorem nullatenus luem ſubueritus. Tum verò opportunè Reued.mus Dominus Antiſtes exquiſiti & nuper ſibi optimè perſpecti Opificis copiam nactus, in grandem hanc cum Venerabilibus Coaſcetis ſuis conſultationē dextrè & maturè deſcendit, qua vnanimi ſenſu ac ſententiâ, nutu vtique Numinis decretum & conſtitutum fuit, poſito priùs ante oculos vniuerſo argumentorum pondere, & volutatis inter ſe rationibus; Negotium noui balnei & Fontis tranſlationem ad commodiora vallis loca, cum cæleſtis Auxilij imploratione aggrediendum; celſo quidpiam animo ad poſteritatem celebre audendum; Sperantes, inquiunt, Deus ipſe iuuat, cui euentum

Ragazum pagus ad radicem montis Fabarienſis.

Decernitur Fontis Trãſlatio.

tum permittimus: Imprudenter nouam poni domum in terribili, periculoso & obscuro priori barathro; millies forè satiùs, dictitant, seu Monasterij seu communis ac publici boni vtilitatem spectes, si quidem necessariò rursum ædificandum sit, vt in loco aprico, lucido, patente & securo iam iam foris, secundum Torrentem infra conuallem Sanuz designato, & tum fortuitò reperto, opus non temporariâ morâ, sed æternitatis destinatione, exædificetur, & Fons Thermarum eorsum quam primùm ab origine sua, aliquantò longius, canalium beneficio traducatur: Certò ibidem horrorem, trepidationem, obscuritatem, angustias, sordes, pericula, ruinarum minas, præcipitium, murmur & querelam Torrentis, fumos, nebulas, aditus & reditus difficultatem, aliaue mille incommoda veteris Balnei abfore, & sublatum iri. Dictum. Fa- Comoditas noui balnei.

ctum. Fauſtiori euentu, quam ſperabatur, mirante & ridente mundo. Hæc tranſlati balnei Occaſio fuit & Cauſa.

Caput XIII.

CONVENTIO AD DEDVcendum Fontem Thermalem.

REuerendiſſimus Fabarij Abbas ad diem Decembris 19. Anno 1629. Dicite Angeli & Cælites, quo auſu quà Numinis prouidentia? prçſentibus Religioſis viris ac Dominis Zacharia Zvvifel Oeconomo nũc Venerabili Decano & Wilhelmo Ionas præsbyteris, & ingenuo atque honeſto Domino Fridolino Gamlatin Glaronenſi, Oeconomo Monaſterij in Ragaz, cum lignario Opifice Ioanne Celler Algoio, Thermarum Aquæductum, quo Fabarienſem Fontem à ſuo ortu collectum ſecundum

cundum Torrentem Taminnam ad ſtatum locum per antri fauces & Rupium anfractus in decumanis canalibus foras abduceret, Certis conditionibus diu multumque deliberatis, ſub prægrandi pecuniarum ſummâ paciſcitur.

Primò Opifex ligna vniuerſa Fabricæ neceſſaria ex Monaſterij ſaltibus & ſyluis ſuamet cædat concidatue ſumptu eaque ad oportuniora ſeponat loca, quo boum iuga commodè adigi & ligna illinc aduehi queant; Sin opus nouâ viâ, Cænobij ſumptibus fiat.

Rurſum Canales Aquæductui neceſſarios ex abiegno; Trabes autem pangendo ponti ſubſternendas ex laricinio ligno componat.

Tertio Cænobium omnem eiusmodi ligni materiam ad locum, opificis arbitratu ſeligendum, citra eius impenſas; ſuorum conuehat famulorum & boum operâ.

Quartò quotuſquſque Canalium ſigillatim decem pollices altus totidemque latus eſto: Fundus operculum & ambo cuiuſque canalis latera quatuor pollices craſſa ſunto. Operimẽtum ſeu tegimen, pollice tenus immittitor. Inferiùs affabrè dolabuntor. Canalium iuncturæ ferreis conuinciantur hamis.

Quintò per totam Antri longitudinem quoûſque ſeſe trahunt canales, iuxtà eoſdem ponticulum duos pedes latũ & quatuor pollices craſſum adſtruat: quem Torrentem verſus oblongis perticis velut ſepe quadam tutò communiat:

Sextò lapicidæ artificio Caldarium (**den Keſſel beym Vrſprung**) id eſt, Foueam Fontis ad ſui originem quadratim pulchrè & aptê excauet & excidet; dehinc querceam capſam includat, eamque diligenter vndequaque, ne quà vapor exhalet aut aqua pereffluat, affuſâ materiâ picabit.

Septimò

Septimò omnes trabes portatiles quotquot fuerint necessariç Opifex prçparet, aptabitue, itemq; foramina, pro cuiusuis trabis capite infigēdo profunda octodecim pollices in petris cædat: si qua insuper opus, vnicuiq; trabi sua substractio fiat.

Octauò ad eam loci extremitatem, quo Thermarum Fons deinceps vsurpandus erit, temporaria domuncula seu tumultuarium balneolum decem pedes sublime & amplum constituetur, vbi & Thermarum postea primò experimentum facient.

Nonò Opifex Resinam, funes ductorios, rem omnem ferrariam & si quæ similes requirantur materiæ sine Monasterij additamento suis subministrabit impendijs.

Decimò opus ipsum legitimè adeò & fideliter absoluat, vt si fortè periti Architectones in eodem errata deprehendant, tum ipsi tantundem

dem

dem de ſua condicta mercede defalcetur, quantum errando forſan fefellit.

Vndecimo His, vt dictum, ritè confectis Monaſterium Fabarienſe, eidem Ioanni Zeller pactum pretium vſualis monetæ, valoris Curienſis adnumerato.

Duodecimo Abbas ſeu Monaſterium hebdomodatim opifici de parata pecunia proſpiciat, quò & ipſe tum famulis tum cæteris hominum, pro inſtrumentis alijſue rebus coëmendis, dare & facere ſatis poſſit.

Ad Conuentorum teſtimonium vtrique parti pares aſſignatæ ſunt eadem conſcriptæ manu. Actum vt ſupra. Pactum. Factum. Quid iam miretur in hoc quiſque primum? Inuentorem, an Inuentum? Artificem, an Auctorem? Auſum aliquem hoc excogitare, an ſucipere? Parere an iubere? Ingens Fabrorum furor fuit, ſcandere, penetrare & pendere auden-

audentium tam infidis, excelsis, & pendentibus petris; At immensum opus, locique conditionem perpendenti incidit acquiescere in eruditissima Domini Ioannis Guleri gratulatoria Epistola, quam verabatim his nostris isthic loci insero.

Illustrissime & Reuerendissime Princeps Domine ac Patrone coll.me

DIci vix potest quantam ex litteris Illustrissimæ dignitatis tuæ, heri mihi redditis, necnon ex adiūcta, ardenti spiritu affabrè concinnata, declamatione voluptatem perceperim; idque plurimis quidem, maximè autem duobus nominibus: Primo quod antiqui Illustrissimæ Dig. T. in me fauoris & beneuolentiæ indices locupletissimi essent; deinde quod ingens illud in humanum genus collatum benefici-

um,

um, ob Thermas in æquiorem locũ deriuatas (de quo quidem fama ad nos perlata erat) itá certũ reddidiſſent vt nullus apud me dubitationi locus relictus ſit, Ingentis fuit animi, opus tàm arduum aggredi, maioris, illud tàm citò, tamque feliciter effectum dare. Celebritatem nominis ſui, ſicut alijs pietatis, doctrinæ, ac integritatis documentis, ita etiã hoc opere tam eximio Illuſtriſſima Dig. T. æternitati conſecrauit. Quicquid indè commodi ac voluptatis ad vſum publicum redit, id omne Reuerendiſſimo Præſuli aſcribendum. Quis enim hanc ſaluti humanæ conſulendi viam operoſiſſimam inuenit? Iodocus: Quis eam promouit? Iodocus. Quis denique perfecit? Iodocus. Nam continuum illud Maderi deſiderium, quo diu flagrauit; illi cum multis millibus fuit commune, nec per ſe quicquam ad communem mortalium vſum

Abbas hoc opus ſecundum Deum modeſtè aliorum ſagacitati adſcripſerat.

ſum

sum is contulisset. Zellerus nullam manum admouisset, nisi ad hoc conductus fuisset. Venerandum collegium Patrum nunquam tam difficiles deliberationes suscepisset nisi authoritas Reuerendissimi Antistitis sui interuenisset. Meritò igitur Illustrissimæ dig. T. soli gratulamur omnes: cuius eximiam pietatem Deus hac laude cumulatam voluit. Ad primam deductarum Thermarum famam, quæ per Conradum Emporicum, Quæstorem Dauosianum penes nos primum sparsa erat, Musa mea inalpina, iam propè exoleta, nonnihil incaluit, & bina Epigrammata, alterū quidem latinū, alterum vero Germanicum, vtcunque potuit, ægre eructauit: Quæ etsi tersis auxibus Illustrissimæ dig. T. sunt indigna, facere tamen non potui, quin ea gratulatonis loco, huic Epistolæ adiungerem, nixus æquanimitate Illustrissimæ Dig. T. quæ

solita

solita est, meas esse aliquid putare nugas. Senescenti, & morbo articulari loboranti aliquid condonandum. Quod reliquum est, oretenus expediam, vbi me iterum valentem Deus voluerit. Interea Illustrissimæ Dign. T. me commendo, salutem ascribens plurimam Antecessori eius laudatissimo, nec non Reuerendo Domino Decano, vestri Ordinis ornamento singulari, totique venerando Collegio. Dictabam lectulo ob podagræ ac chyragræ dolores affixus: 17 die Maij 1630.

Ill.mæ ac Reue.mæ Dig. Tuæ
addicti.mus Cliens.

Ioannes Gvler à
Weineck Eques &
Colonellus.

Caput

Caput XIV.

PONTIS, ET AQVÆ DVCTVS *Structura: Item Antri, per quod euadunt, hypotyposis.*

CIRCA Domini Hypapanten ad Ianuarij exodon 1630. nouus pons & à Aquæductus Thermarum Fabarij auspicatò cæptus est. Sanè, vt Inspectores dabunt libenter, miraculum grande. Pons ità validus est vt vehem fæni onustam facilè ferat. Trabibus nititur prægrandibus ex larice, sternitur pineis asseribus, verius bifidis arboribus. Neutiquam, vt vetustus, ad ingressum contremiscit. Ab origine Fontis canalis ipse, simulque ponticulus, vsque ad nouæ domus aream, longus est sesqui mille pedum seu continet inlongitudine ducentas quatuordecim septempedas. Altus & latus atque intrò capax est decem, polli-

ces, ipsâue virili ſpitamâ ſpatioſior. Vehit copioſam aquam cuiuis molæ mouendæ ſufficientem, an abundantem? Bene & vere. Calidior & ſpirituoſior ſola foras prouehitur per canalem; frigidiore craſſiore & minus ſpiritali humi relicta & funditùs deſidente. Pons orientalis montis lateri, continuo opere adhæret vſq; ferè dū ſpelunca ad Aquilonem aliquantum ab ipsâ recente domo, ſeſe aperit. Illic trans fluuium ad occaſum tenditur. Extat ſuper Torrentem propè fontis Ortum viginti tres pedes etſi non vbique per Antri ſpatium æqualiter altè pendeat. Vbi verſus nouum ædificium trans ſuperque Torrentem iacet, à tranſcurrente fluuio triginta pedes eleuatur. Portitoriæ principales Trabes (ab lignarijs fabris iuga audiunt) vniuerſim feruntur centum, Ponticulum & Aquæductum ſuſtinentes in petram ſolidiſſimam ſubinde octodecim,

cim, nouemdecim, viginti, & viginti quatuor pollices profundè firmiter & arctè admodum infixæ.

Quomodo aliquis operis structuram non admiretur? quomodo non & Pontis appendendi firmandique modum? Mens obnubilat contemplanti. Supernè nemini patuit accessus: Infernè magnus & vorticosus erupit Torrens, à meridie & aquilone totoque antri tractu obsistens & reluctans. Ad vtrumque Torrentis latus præceps aliquot Turrium alta cautes stetit. Fluminis cursum aliò quoquam auertere non licuit. Ductorijs funibus aut catenis deorsum pendere impossibile. Scalis cæterisue instrumentis sursum niti perhorribile & arduum. Decurrentis item fluuij impetus sustentacula fabrorum secum prouoluebat. Quia locus ille arctissimus ibi locorum, vt hoc quoque difficultatem atque arduum operis valdè auxerit.

Difficultas & periculum in fabricando.

Vectabatur anno 1630. in ipſis Bacchanalium ferijs operarum Magiſter pro adducendo ponte ſecundum Torrentem cum latomo ſupra Rate quadam. Sed, en, infra B. Magdalenæ ſpeluncam, impactum id genus nauigij diruptum eſt & Opifices euertit qui facie tenus aliquoties ſubmerſi difficulter emerſerunt. Prope eum profundiorem vorticem duriora ſuſtinuêre fabri, machinę nimirum ſtatoriæ crebrius Torrentis impulſu auertebantur. Auditu lepidum. Ictus pulſuſque lignariorum & lapicidarum ingentes ſonitus, fragores, voces & Echonem multipliciter repercuſſam ediderunt, tum & ipſe Torrens horrêdum adſtrepuit adeò, vt Operæ nec vociferando quidem colloqui vnquam poſſent, ſed nutibus, pileorum iactatu & acutius fiſtulando, ſenſa ſibi mutuò adſignificarint.

Quinque menſium interuallo Pons & Aquæductus impigro & pertinaci

tinaci Opificum studio confecti fuerunt, & per angustias Antri & petrarum soliditatem Pontem mortalium stupore abduxêre. Coëant artifices nostri & Architectones, laborabunt, si rursum omnia sustollas, in re non dicam conficienda sed exputanda. Etsi periculosa admodum fuerit Pontis affixio & Aquæductus structura, fortunatiori tamen successu, quam suspicabamur, vniuersa euenerunt. Vnicus ex lignarijs fabris à glaciali massà (ver enim tum intepuerat) è monte præcipitata deturbatus est illic ex medio pontis, vbi trans torrentem extra Antri ingressum expanditur, & in ipsum Torrentem per triginta pedes præceps actus, in ligno ibidem forsam iacente, supra talum, sinistrum diffregit pedem: Sed illico ab architectone, qui præpete descensu in aquam se demisit è flumine deportatus, & chirurgo commendatus fuit, breuique

post tempore, penitus conualuit. Strictissimi & superadmirabilis huiusce Antri faciem quis depingat? Si mihi tot calami, tot linguæ,

Ex Homero I. Lipsius.

Quot folia aut flores in adulto vere virescunt.
Et quot muscarum densarum examina bombant.

Non exprimam. Superat huius Barathri species, veteris cauernæ, vbi proximis sæculis lotum est imaginem quam plurimùm. Sex minimùm locis in summo aut medio ipsæ petræ toto illo Aquæductûs tractu vsque ad ostium Antri, Aquilonem versus coëunt admirabilitèr, vt claudant alicubi cauernam, & semel maximè transitum præbeant securissimum in supremitate, vbi non modo vir eques, sed & carpentum ferro onustum commodè transmitti possit, ea potissimum saxorum amplissima congeries semper transitu facilis fuit, quam ab clausurâ

Mirabilis forma Fabariensis Antri.

Accolæ

Accolæ (den Beschluß) appellant. Ab Torrentis fluxu ad eam vsque clausuram altitudo plusquam ducentorum nonaginta trium pedum esse à peritis perhibetur. Pensilia conspiciuntur in summo alicubi cis medium terribilia saxa, molarium molem octuplo & decuplo exsuperantia; Quæ quodammodo omni momento iamiam casura & nunquam cadentia interim formidant transeuntes. Ex cauatissimum specus est. Medium montium pertransibunt aquæ.

Torrens nunquam torrefactus, vtique istam admirandam, suo voraci cursu per tot secula excauauit speluncam. Oppositi montium parietes, quinque aut sex circiter distant septempedas circa ponticulum, modo autem plus, minusue. Transeuntes quandoque spissium fumum ex Thermis halantem & ventorum ab meridie & septentrione spiran-

tium impetu contentum, ſtantemque repererunt, & velut in palpabilibus tenebris obpalparunt. Sol & luna nunquam Cauernam illic perluſtrauerunt: ità vndiq; concluſum eſt Antrum.

Seneca. Quod Seneca noſter de Crypta Neapolitana: quæ, perfoſſo monte Pauſilypo, paſſuum circiter mille rectà Neapolim ducit; Hoc de Fabarienſi antro ferè rectius ego. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus ſed vt alicubi ipſas. Cæterum, etſi locus lucem habeat, nebula tamen, vapor & fumus crebrò auferunt.

Et vt de vetere & nouo ſpeleo Fabarienſi ſimul commiſceam. Aliquid ſemper mihi illa obſcuritas, abyſſus horror, præſertim cum media aut exeunte hyeme Paræciam in Valens curaturus tranſmiſi, dentatis in vtroque pede munitus ferreis

reis vncinis, à comite robustiori ad manum tractus auerso à Barathri fossa vultu niuium aliarumque rerum, desuper minitante labinâ, quod cogitaram dedit. Sensi quendam toties ictum animi, & ad Deum anastrophen. Insolita rei nouitas, & horripilatio fecerat. Ferietur cuiuscunque primò introeuntis animus, mutabitur color, incidet religio. Sensi ego, locorum adsuetus, semper animi impetum Cælestem, mortalitatis meæ & fragilitatum cũ amaritudine animæ memoriam, contremuêre renes, ossa, genua, cor iecurque, vt pullus hirundinis in cælum succlamabam. Quis enim vultum non abducat, si vastam altitudinem in crepidine Antri constitutus despexerit aut suspexerit? pericula, minas & ruinas mortiferas? Hic Atheus Deum esse exclamabit, contemptor Numinis, Inferni, Mortis & Dei reminiscetur, parcus & infre-

dem de ſua condicta mercede defalcetur, quantum errando forſan fefellit.

Vndecimo His, vt dictum, ritè confectis Monaſterium Fabarienſe, eidem Ioanni Zeller pactum pretium vſualis monetæ, valoris Curienſis adnumerato.

Duodecimo Abbas ſeu Monaſterium hebdomodatim opifici de parata pecunia proſpiciat, quò & ipſe tum famulis tum cæteris hominum, pro inſtrumentis alijſue rebus coëmendis, dare & facere ſatis poſſit.

Ad Conuentorum teſtimonium vtrique parti pares aſſignatæ ſunt eadem conſcriptæ manu. Actum vt ſupra. Pactum. Factum. Quid iam miretur in hoc quiſque primum? Inuentorem, an Inuentum? Artificem, an Auctorem? Auſum aliquem hoc excogitare, an ſucipere? Parere an iubere? Ingens Fabrorum furor fuit, ſcandere, penetrare & pendere auden-

audentium tam infidis, excelsis, & pendentibus petris; At immensum opus, locique conditionem perpendenti incidit acquiescere in eruditissima Domini Ioannis Guleri gratulatoria Epistola, quam verabatim his nostris isthic loci insero.

Illustrissime & Reuerendissime Princeps Domine ac Patrone coll.me

DIci vix potest quantam ex litteris Illustrissimæ dignitatis tuæ, heri mihi redditis, necnon ex adiuncta, ardenti spiritu affabrè concinnata, declamatione voluptatem perceperim; idque plurimis quidem, maximè autem duobus nominibus: Primo quod antiqui Illustrissimæ Dig. T. in me fauoris & beneuolentiæ indices locupletissimi essent; deinde quod ingens illud in humanum genus collatum benefici-

um,

um, ob Thermas in æquiorem locũ deriuatas (de quo quidem fama ad nos perlata erat) ità certũ reddidissent vt nullus apud me dubitationi locus relictus sit, Ingentis fuit animi, opus tàm arduum aggredi, maioris, illud tàm citò, tamque feliciter effectum dare. Celebritatem nominis sui, sicut alijs pietatis, doctrinæ, ac integritatis documentis, ita etiã hoc opere tam eximio Illustrissima Dig. T. æternitati consecrauit. Quicquid indè commodi ac voluptatis ad vsum publicum redit, id omne Reuerendissimo Præsuli ascribendum. Quis enim hanc saluti humanæ consulendi viam operosissimam inuenit? Iodocus: Quis eam promouit? Iodocus. Quis denique perfecit? Iodocus. Nam continuum illud Maderi desiderium, quo diu flagrauit; illi cum multis millibus fuit commune, nec per se quicquam ad communem mortalium vsum

Abbas hoc opus secundum Deum modestè aliorum sagacitati adscripserat.

fum

sum is contulisset. Zellerus nullam manum admouisset, nisi ad hoc conductus fuisset. Venerandum collegium Patrum nunquam tam difficiles deliberationes suscepisset nisi authoritas Reuerendissimi Antistitis sui interuenisset. Meritò igitur Illustrissimæ dig. T. soli gratulamur omnes: cuius eximiam pietatem Deus hac laude cumulatam voluit. Ad primam deductarum Thermarum famam, quæ per Conradum Emporicum, Quæstorem Dauosianum penes nos primum sparsa erat, Musa mea inalpina, iam propè exoleta, nonnihil incaluit, & bina Epigrammata, alterũ quidem latinũ, alterum vero Germanicum, vtcunque potuit, ægrè eructauit: Quæ etsi tersis auxibus Illustrissimæ dig. T. sunt indigna, facere tamen non potui, quin ea gratulatonis loco, huic Epistolæ adiungerem, nixus æquanimitate Illustrissimæ Dig. T. quæ solita

ſolita eſt, meas eſſe aliquid putare nugas. Seneſcenti, & morbo articulari loboranti aliquid condonandum. Quod reliquum eſt, oretenus expediam, vbi me iterum valentem Deus voluerit. Intereà Illuſtriſſimæ Dign. T. me commendo, ſalutem aſcribens plurimam Anteceſſori eius laudatiſſimo, nec non Reuerendo Domino Decano, veſtri Ordinis ornamento ſingulari, totique venerando Collegio. Dictabam lectulo ob podagræ ac chyragræ dolores affixus. 17 die Maij 1630.

Ill.mæ ac Reue.mæ Dig. Tuæ
addicti.mus Cliens.

Ioannes Gvler à
Weineck Eques &
Colonellus.

Caput

Caput XIV.

PONTIS, ET AQVÆ DVCTVS Structura: Item Antri, per quod euadunt, hypotyposis.

CIRCA Domini Hypapanten ad Ianuarij exodon 1630. nouus pons & à Aquæductus Thermarum Fabarij auſpicatò cæptus eſt. Sanè, vt Inſpectores dabunt libenter, miraculum grande. Pons ità validus eſt vt vehem fæni onuſtam facilè ferat. Trabibus nititur prægrandibus ex larice, ſternitur pineis aſſeribus, verius bifidis arboribus. Neutiquam, vt vetuſtus, ad ingreſſum contremiſcit. Ab origine Fontis canalis ipſe, ſimulque ponticulus, vſque ad nouæ domus aream, longus eſt ſesqui mille pedum ſeu continet in longitudine ducentas quatuordecim ſeptempedas. Altus & latus atque intrò capax eſt decem, polli-

ces, ipsâue virili spitamâ spatiosior. Vehit copiosam aquam cuiuis molæ mouendæ sufficientem, an abundantem? Bene & verè. Calidior & spirituosior sola foras prouehitur per canalem; frigidiore crassiore & minus spiritali humi relictà & funditùs desidente. Pons orientalis montis lateri, continuo opere adhæret vsq; ferè dū speluncâ ad Aquilonem aliquantum ab ipsâ recente domo, sese aperit. Illic trans fluuium ad occasum tenditur. Extat super Torrentem propè fontis Ortum viginti tres pedes etsi non vbique per Antri spatium æqualiter altè pendeat. Vbi versus nouum ædificium trans superque Torrentem iacet, à transcurrente fluuio triginta pedes eleuatur. Portitoriæ principales Trabes (ab lignarijs fabris iuga audiunt) vniuersim feruntur centum, Ponticulum & Aquæductum sustinentes in petram solidissimam subinde octodecim,

cim, nouemdecim, viginti, & viginti quatuor pollices profundè firmiter & arctè admodum infixæ.

Quomodo aliquis operis structuram non admiretur? quomodo non & Pontis appendendi firmandique modum? Mens obnubilat contemplanti. Supernè nemini patuit accessus: Infernè magnus & vorticosus erupit Torrens, à meridie & aquilone totoque antri tractu obsistens & reluctans. Ad vtrumque Torrentis latus præceps aliquot Turrium alta cautes stetit. Fluminis cursum aliò quoquam auertere non licuit. Ductorijs funibus aut catenis deorsum pendere impossibile. Scalis cæterisue instrumentis sursum niti perhorribile & arduum. Decurrentis item fluuij impetus sustentacula fabrorum secum prouoluebat. Quia locus ille arctissimus ibi locorum, vt hoc quoque difficultatem atque arduum operis valdè auxerit.

Difficultas & periculum in fabricando.

Vectabatur anno 1630. in ipſis Bacchanalium ferijs operarum Magiſter pro adducendo ponte ſecundum Torrentem cum latomo ſupra Rate quadam. Sed, en, infra B. Magdalenæ ſpeluncam, impactum id genus nauigij diruptum eſt & Opifices euertit qui facie tenus aliquoties ſubmerſi difficulter emerſerunt. Prope eum profundiorem vorticem duriora ſuſtinuêre fabri, machinę nimirum ſtatoriæ crebrius Torrentis impulſu auertebantur. Auditu lepidum. Ictus pulſuſque lignariorum & lapicidarum ingentes ſonitus, fragores, voces & Echonem multipliciter repercuſſam ediderunt, tum & ipſe Torrens horrēdum adſtrepuit adeò, vt Operæ nec vociferando quidem colloqui vnquam poſſent, ſed nutibus, pileorum iactatu & acutius fiſtulando, ſenſa ſibi mutuò adſignificarint.

Quinque menſium interuallo Pons & Aquæductus impigro & pertinaci

tinaci

tinaci Opificum ſtudio confecti fuerunt, & per anguſtias Antri & petrarum ſoliditatem Pontem mortalium ſtupore abduxêre. Coëant artifices noſtri & Architectones, laborabunt, ſi rurſum omnia ſuſtollas, in re non dicam conficienda ſed exputanda. Etſi periculoſa admodum fuerit Pontis affixio & Aquæductus ſtructura, fortunatiori tamen ſucceſſu, quam ſuſpicabamur, vniuerſa euenerunt. Vnicus ex lignarijs fabris à glaciali maſſà (ver enim tum intepuerat) è monte præcipitata deturbatus eſt illic ex medio pontis, vbi trans torrentem extra Antri ingreſſum expanditur, & in ipſum Torrentem per triginta pedes præceps actus, in ligno ibidem forſam iacente, ſupra talum, ſiniſtrum diffregit pedem: Sed illico ab architectone, qui præpete deſcenſſu in aquam ſe demiſit è flumine deportatus, & chirurgo commendatus fuit, breuique

post tempore, penitus conualuit. Strictissimi & superadmirabilis huiusce Antri faciem quis depingat? Si mihi tot calami, tot linguæ,

Ex Homero I. Lipsius.

Quot folia aut flores in adulto vere virescunt.
Et quot muscarum densarum examina bombant.

Mirabilis forma Fabariensis Antri.

Non exprimam. Superat huius Barathri species, veteris cauernæ, vbi proximis sæculis lotum est imaginem quam plurimùm. Sex minimùm locis in summo aut medio ipsæ petræ toto illo Aquæductûs tractu vsque ad ostium Antri, Aquilonem versus coëunt admirabilitèr, vt claudant alicubi cauernam, & semel maximè transitum præbeant securissimum in supremitate, vbi non modo vir eques, sed & carpentum ferro onustum commodè transmitti possit, ea potissimum saxorum amplissima congeries semper transitu facilis fuit, quam ab clausurâ

Accolæ

Accolæ (den Beschluß) appellant. Ab Torrentis fluxu ad eam vsque clausuram altitudo plusquam ducentorum nonaginta trium pedum esse à peritis perhibetur. Pensilia conspiciuntur in summo alicubi cis medium terribilia saxa, molarium molem octuplo & decuplo exsuperantia; Quæ quodammodo omni momento iamiam casura & nunquam cadentia interim formidant transeuntes. Ex cauatissimum specus est. Medium montium pertransibunt aquæ.

Torrens nunquam torrefactus, vtique istam admirandam, suo voraci cursu per tot secula excauauit speluncam. Oppositi montium parietes, quinque aut sex circiter distant septempedas circa ponticulum, modò autem plus, minusue. Transeuntes quandoque spissium fumum ex Thermis halantem & ventorum ab meridie & septentrione spiran-

tium impetu contentum, ſtantemque repererunt, & velut in palpabilibus tenebris obpalparunt. Sol & luna nunquam Cauernam illic perluſtrauerunt: ità vndiq; concluſum eſt Antrum.

Seneca. Quod Seneca noſter de Crypta Neapolitana: quæ, perfoſſo monte Pauſilypo, paſſuum circiter mille rectà Neapolim ducit; Hoc de Fabarienſi antro ferè rectius ego. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant; non vt per tenebras videamus ſed vt alicubi ipſas. Cæterum, etſi locus lucem habeat, nebula tamen, vapor & fumus crebrò auferunt.

Et vt de vetere & nouo ſpeleo Fabarienſi ſimul commiſceam. Aliquid ſemper mihi illa obſcuritas, abyſſus horror, præſertim cum media aut exeunte hyeme Paræciam in Valens curaturus tranſmiſi, dentatis in vtroque pede munitus ferreis

reis vncinis, à comite robuſtiori ad manum tractus auerſo à Barathri foſſa vultu niuium aliarumque rerum, deſuper minitante labinâ, quod cogitaram dedit. Senſi quendam toties ictum animi, & ad Deum anaſtrophen. Inſolita rei nouitas, & horripilatio fecerat. Ferietur cuiuſcunque primò introeuntis animus, mutabitur color, incidet religio. Senſi ego, locorum adſuetus, ſemper animi impetum Cæleſtem, mortalitatis meæ & fragilitatum cũ amaritudine animæ memoriam, contremuêre renes, oſſa, genua, cor iecurque, vt pullus hirundinis in cælum ſucclamabam. Quis enim vultum non abducat, ſi vaſtam altitudinem in crepidine Antri conſtitutus deſpexerit aut ſuſpexerit? pericula, minas & ruinas mortiferas? Hic Atheus Deum eſſe exclamabit, contemptor Numinis, Inferni, Mortis & DEI reminiſcetur, parcus & infre-

quēs superū cultor, sursum ingemiscet ad Cælites, inuitis adeo omnibus religionem incutit hoc specus, & extremorum reddit memores. Rursus ad primum conspectum redditæ lucis, transito faucium hiatu, alacritas incogitata rediit & iubilus ad Deum. Illud deinde mecum: Omnes reseruamur ad mortem. Quid interest, vtrum supra me mortalis tegula ruat, an mons, an turris, an niuium agger? Beati qui in Domino seu lentè seu subitò vbicunq; moriuntur.

Apocal. 14.

An laudari, an vituperari hoc Antrum mereatur, dubitabunt multi, complures vtrumque æstimabunt. Nihil admirabilius natura vnquam fuit molita: etenim in quēcumque Antri angulum oculos defigas, Miraculorum densitate perstringeris: si aliter, aut grandius refero, docebunt vicini & Inspectores.

Baro quidam hac æstate ad relaxandum

laxandum animum cum 18. personis nouum pontem & antrum omne à septētrione meridiem versus, perambulauit, Tubicine præcinente, alijs cytharas, alijs chelin tangentibus, & pluribus subinde grandi clamore & iubilo applaudentibus. Diffidas, quantum Antri fauces reboarint! sanè interius lauantes præ timore & admiratione attoniti, è Thermis exscenderant fugituri.

Antrum! Antrum! cui te componam! Inuitos hominum oculos trahis & velut fascinas, cōis & deis immensum. Nescio an similè aliquid sol viderit vspiam? Seuerè asseuerant superiori æstate Religiosi viri ex Nazareth & Betlheem Gvvardiani ad Ferdinandum Imp. pro Terra SanctaLegati, Fabarię subsistentes se Palæstinam, Ægyptum, Græciam, Asiam & Europam lustrasse, nihil verò simile vidisse quales sunt Fabariæ Thermæ. Miraculosiores esse

Pyramidi-

Pyramidib' Ægypti & vere esse plusquam Miraculum Mundi. Idipsum etiam multi alij Magni viri contestati sunt.

Visitur in hoc strictissimo Antri tractu in occidentali montis latere, semi septempeda supra Torrentis alueum admiranda & supra modum spectabilis crypta, figura oui absoluta, Tamminæ affluxu in longum 35. latum & profundum 28. altum 24. pedes, tam affabrè, vt nullius latomi artificio, melius queat, elaborata. Eius initium (coniectante Guarinonio) ante 800 circiter annos cœpit; ante centum & quinquaginta forsan finijt. Ea natiua Cauerna per Illustrissimum modernum Fabariæ Præsulem Anno Christi trigesimo supra M.DC.^m ad 26. Iunij Deo Opt: Max: pro deuoto Eremitorio, vt vulgo appellant, in hac vastissima solitudine delecta fuit, & B. Peccatricis M. Magdalenæ agnominata, quæue deinceps

ceps

ceps ad communem & dubio procul grandem populi confluentis deuotionem emundabitur. In hac ſpelunca artificioſiſſima nihil propè deſideres, niſi pauimenti complanationem & ſacri Altaris ſtatumen, itemque ſupra Taminnam ponticulum, cui rei percommoda commoditas. Inſeruit ſpecori, ita prouidè prouidit Deus, luminis ex ſublimi per anguſtias rupiũ anguſtiſſimas ſufficiens immiſſio? Nam è ſuperficie montis plurifariam feneſtris quaſi à natura inciſis per maximam altitudinem demittitur. Potens & Sapiens Deus, qui molli aqua duram hanc rupem ad maiorem ſui gloriam, ita in capaci iſto cauo fabrefecit & Moderno ſeruauit Abbati primitùs patefaciendam, vberem dilargiatur opem, vt illic religio, ſui cultus & honor ad temporalis & æternæ felicitatis emolumentum efflo-reſcant.

Caput

ſolita eſt, meas eſſe aliquid putare nugas. Seneſcenti, & morbo articulari loboranti aliquid condonandum. Quod reliquum eſt, oretenus expediam, vbi me iterum valentem Deus voluerit. Intereà Illuſtriſſimæ Dign. T. me commendo, ſalutem aſcribens plurimam Anteceſſori eius laudatiſſimo, nec non Reuerendo Domino Decano, veſtri Ordinis ornamento ſingulari, totique venerando Collegio. Dictabam lectulo ob podagræ ac chyragræ dolores affixus. 17 die Maij 1630.

Ill.mæ ac Reue.mæ Dig. Tuæ
addicti.mus Cliens.

IOANNES GVLER à
Weineck Eques &
Colonellus.

Caput

Caput XIV.

PONTIS, ET AQVÆDVCTVS Structura: Item Antri, per quod euadunt, hypotyposis.

CIRCA Domini Hypapanten ad Ianuarij exodon 1630. nouus pons & à Aquæductus Thermarum Fabarij auſpicatò cæptus eſt. Sanè, vt Inſpectores dabunt libenter, miraculum grande. Pons ità validus eſt vt vehem fœni onuſtam facilè ferat. Trabibus nititur prægrandibus ex larice, ſternitur pineis aſſeribus, verius bifidis arboribus. Neutiquam, vt vetuſtus, ad ingreſſum contremiſcit. Ab origine Fontis canalis ipſe, ſimulque ponticulus, vſque ad nouæ domus aream, longus eſt ſesqui mille pedum ſeu continet in longitudine ducentas quatuordecim ſeptempedas. Altus & latus atque intrò capax eſt decem, polli-

 ces

ces, ipsâue virili ſpitamâ ſpatioſior. Vehit copioſam aquam cuiuis molæ mouendæ ſufficientem, an abundantem? Bene & verè. Calidior & ſpirituoſior ſola foras prouehitur per canalem; frigidiore craſſiore & minus ſpiritali humi relictâ & funditùs deſidente. Pons orientalis montis lateri, continuo opere adhæret vſq; ferè dū ſpelunca ad Aquilonem aliquantum ab ipsâ recente domo, ſeſe aperit. Illic trans fluuium ad occaſum tenditur. Extat ſuper Torrentem propè fontis Ortum viginti tres pedes etſi non vbique per Antri ſpatium æqualiter altè pendeat. Vbi verſus nouum ædificium trans ſuperque Torrentem iacet, à tranſcurrente fluuio triginta pedes eleuatur. Portitoriæ principales Trabes (ab lignarijs fabris iuga audiunt) vniuerſim feruntur centum, Ponticulum & Aquæductum ſuſtinentes in petram ſolidiſſimam ſubinde octodecim,

cim, nouemdecim, viginti, & viginti quatuor pollices profundè firmiter & arctè admodum infixæ.

Quomodo aliquis operis structuram non admiretur? quomodo non & Pontis appendendi firmandique modum? Mens obnubilat contemplanti. Supernè nemini patuit accessus: Infernè magnus & vorticosus erupit Torrens, à meridie & aquilone totoque antri tractu obsistens & reluctans. Ad vtrumque Torrentis latus præceps aliquot Turrium alta cautes stetit. Fluminis cursum aliò quoquam auertere non licuit. Ductorijs funibus aut catenis deorsum pendere impossibile. Scalis cæterisue instrumentis sursum niti perhorribile & arduum. Decurrentis item fluuij impetus sustentacula fabrorum secum prouoluebat. Quia locus ille arctissimus ibi locorum, vt hoc quoque difficultatem atque arduum operis valdè auxerit. Difficultas & periculum in fabricando.

Vectabatur anno 1630. in ipſis Bacchanalium ferijs operarum Magiſter pro adducendo ponte ſecundum Torrentem cum latomo ſupra Rate quadam. Sed, en, infra B. Magdalenæ ſpeluncam, impactum idgenus nauigij diruptum eſt & Opifices euertit qui facie tenus aliquoties ſubmerſi difficulter emerſerunt. Prope eum profundiorem vorticem duriora ſuſtinuêre fabri, machinę nimirum ſtatoriæ crebrius Torrentis impulſu auertebantur. Auditu lepidum. Ictus pulſuſque lignariorum & lapicidarum ingentes ſonitus, fragores, voces & Echonem multipliciter repercuſſam ediderunt, tum & ipſe Torrens horrêdum adſtrepuit adeò, vt Operæ nec vociferando quidem colloqui vnquam poſſent, ſed nutibus, pileorum iactatu & acutius fiſtulando, ſenſa ſibi mutuò adſignificarint.

Quinque menſium interuallo Pons & Aquæductus impigro & pertinaci

tinaci

tinaci Opificum studio confecti fuerunt, & per angustias Antri & petrarum soliditatem Pontem mortalium stupore abduxêre. Coëant artifices nostri & Architectones, laborabunt, si rursum omnia sustollas, in re non dicam conficienda sed exputanda. Etsi periculosa admodum fuerit Pontis affixio & Aquæductus structura, fortunatiori tamen successu, quam suspicabamur, vniuersa euenerunt. Vnicus ex lignarijs fabris à glaciali massà (ver enim tum intepuerat) è monte præcipitata deturbatus est illic ex medio pontis, vbi trans torrentem extra Antri ingressum expanditur, & in ipsum Torrentem per triginta pedes præceps actus, in ligno ibidem forsam iacente, supra talum, sinistrum diffregit pedem: Sed illico ab architectone, qui præpete descensu in aquam se demisit è flumine deportatus, & chirurgo commendatus fuit, breuique

poſt tempore, penitus conualuit. Strictiſſimi & ſuperadmirabilis huiuſcè Antri faciem quis depingat? Si mihi tot calami, tot linguæ.

Ex Homero I. Lipſius.

Quot folia aut flores in adulto vere vireſcunt.
Et quot muſcarum denſarum examina bombant.

Mirabilis forma Fabarienſis Antri.

Non exprimam. Superat huius Barathri ſpecies, veteris cauernæ, vbi proximis ſæculis lotum eſt imaginem quam plurimùm. Sex minimùm locis in ſummo aut medio ipſæ petræ toto illo Aquæductûs tractu vſque ad oſtium Antri, Aquilonem verſus coëunt admirabiliter, vt claudant alicubi cauernam, & ſemel maximè tranſitum præbeant ſecuriſſimum in ſupremitate, vbi non modo vir eques, ſed & carpentum ferro onuſtum commodè tranſmitti poſſit, ea potiſſimum ſaxorum ampliſſima congeries ſemper tranſitu facilis fuit, quam ab clauſurâ

Accolæ

Accolæ (den Beschluß) appellant. Ab Torrentis fluxu ad eam vsque clausuram altitudo plusquam ducentorum nonaginta trium pedum esse à peritis perhibetur. Pensilia conspiciuntur in summo alicubi cis medium terribilia saxa, molarium molem octuplo & decuplo exsuperantia; Quæ quodammodo omni momento iamiam casura & nunquam cadentia interim formidant transeuntes. Ex cauatissimum specus est. Medium montium pertransibunt aquæ.

Torrens nunquam torrefactus, vtique istam admirandam, suo voraci cursu per tot secula excauauit speluncam. Oppositi montium parietes, quinque aut sex circiter distant septempedas circa ponticulum, modò autem plus, minusue. Transeuntes quandoque spissium fumum ex Thermis halantem & ventorum ab meridie & septentrione spiran-

tium impetu contentum, ſtantemque repererunt, & velut in palpabilibus tenebris obpalparunt. Sol & luna nunquam Cauernam illic perluſtrauerunt: ità vndiq; concluſum eſt Antrum.

Seneca. Quod Seneca noſter de Crypta Neapolitana: quæ, perfoſſo monte Pauſilypo, paſſuum circiter mille rectà Neapolim ducit; Hoc de Fabarienſi antro ferè rectius ego. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus ſed vt alicubi ipſas. Cæterum, etſi locus lucem habeat, nebula tamen, vapor & fumus crebrò auferunt.

Et vt de vetere & nouo ſpeleo Fabarienſi ſimul commiſceam. Aliquid ſemper mihi illa obſcuritas, abyſſus horror, præſertim cum media aut exeunte hyeme Paræciam in Valens curaturus tranſmiſi, dentatis in vtroque pede munitus ferreis

reis

reis vncinis, à comite robustiori ad manum tractus auerso à Barathri fossa vultu niuium aliarumque rerum, desuper minitante labinâ, quod cogitaram dedit. Sensi quendam toties ictum animi, & ad Deum anastrophen. Insolita rei nouitas, & horripilatio fecerat. Ferietur cuiuscunque primò introeuntis animus, mutabitur color, incidet religio. Sensi ego, locorum adsuetus, semper animi impetum Cœlestem, mortalitatis meæ & fragilitatum cũ amaritudine animæ memoriam, contremuêre renes, ossa, genua, cor iecurque, vt pullus hirundinis in cælum succlamabam. Quis enim vultum non abducat, si vastam altitudinem in crepidine Antri constitutus despexerit aut suspexerit? pericula, minas & ruinas mortiferas? Hic Atheus Deum esse exclamabit, contemptor Numinis, Inferni, Mortis & DEI reminiscetur, parcus & infre-

quēs ſuperû cultor, ſurſum ingemiſcet ad Cælites, inuitis adeo omnibus religionem incutit hoc ſpecus, & extremorum reddit memores. Rurſus ad primum conſpectum redditæ lucis, tranſito faucium hiatu, alacritas incogitata rediјt & iubilus ad Deum. Illud deinde mecum. Omnes reſeruamur ad mortem. Quid intereſt, vtrum ſupra me mortalis tegula ruat, an mons, an turris, an niuium agger? Beati qui in Domino ſeu lentè ſeu ſubitò vbicunq; moriuntur.

Apocal. 14.

An laudari, an vituperari hoc Antrum mereatur, dubitabunt multi, complures vtrumque æſtimabunt. Nihil admirabilius natura vnquam fuit molita: etenim in quēcumque Antri angulum oculos defigas, Miraculorum denſitate perſtringeris: ſi aliter, aut grandius refero, docebunt vicini & Inſpectores.

Baro quidam hac æſtate ad relaxandum

laxandum animum cum 18. personis nouum pontem & antrum omne à septētrione meridiem versus, perambulauit, Tubicine præcinente, alijs cytharas, alijs chelin tangentibus, & pluribus subinde grandi clamore & iubilo applaudentibus. Diffidas, quantum Antri fauces reboarint! sanè interius lauantes præ timore & admiratione attoniti, è Thermis exscenderant fugituri.

Antrum! Antrum! cui te componam! Inuitos hominum oculos trahis & velut fascinas, cōis & deis immensum. Nescio an simile aliquid sol viderit vspiam? Seuerè asseuerant superiori æstate Religiosi viri ex Nazareth & Betlheem Gvvardiani ad Ferdinandum Imp. pro Terra Sancta Legati, Fabarię subsistentes se Palæstinam, Ægyptum, Græciam, Asiam & Europam lustrasse, nihil verò simile vidisse quales sunt Fabariæ Thermæ. Miraculosiores esse

Pyramidi-

Pyramidib' Ægypti & vere eſſe pluſquam Miraculum Mundi. Idipſum etiam multi alij Magni viri conteſtati ſunt.

Viſitur in hoc ſtrictiſſimo Antri tractu in occidentali montis latere, ſemi ſeptempeda ſupra Torrentis alueum admiranda & ſupra modum ſpectabilis crypta, figura oui abſoluta, Tamminæ affluxu in longum 35. latum & profundum 28. altum 24. pedes, tam affabrè, vt nullius latomi artificio, melius queat, elaborata. Eius initium (coniectante Guarinonio) ante 800 circiter annos cæpit; ante centum & quinquaginta forſan finijt. Ea natiua Cauerna per Illuſtriſſimum modernum Fabariæ Præſulem Anno Christi trigeſimo ſupra M.DC.m ad 26. Iunij Deo Opt: Max: pro deuoto Eremitorio, vt vulgo appellant, in hac vaſtiſſima ſolitudine delecta fuit, & B. Peccatricis M. Magdalenæ agnominata, quæque deinceps

ceps

ceps ad communem & dubio procul grandem populi confluentis deuotionem emundabitur. In hac ſpelunca artificioſiſſima nihil propè deſideres, niſi pauimenti complanationem &ſacri Altaris ſtatumen, itemque ſupra Taminnam ponticulum, cui rei percommoda commoditas. Inſeruit ſpecori, ita prouidè prouidit Deus, luminis ex ſublimi per anguſtias rupiũ anguſtiſſimas ſufficiens immiſſio? Nam è ſuperficie montis plurifariam feneſtris quaſi à natura inciſis per maximam altitudinem demittitur. Potens & Sapiens Deus, qui molli aqua duram hanc rupem ad maiorem ſui gloriam, ita in capaci iſto cauo fabrefecit & Moderno ſeruauit Abbati primitùs patefaciendam, vberem dilargiatur opem, vt illic religio, ſui cultus & honor ad temporalis & æternæ felicitatis emolumentum efflo-reſcant.

Caput

ſolita eſt, meas eſſe aliquid putare nugas. Seneſcenti, & morbo articulari loboranti aliquid condonandum. Quod reliquum eſt, oretenus expediam, vbi me iterum valentem Deus voluerit. Intereà Illuſtriſſimæ Dign. T. me commendo, ſalutem aſcribens plurimam Anteceſſori eius laudatiſſimo, nec non Reuerendo Domino Decano, veſtri Ordinis ornamento ſingulari, totique venerando Collegio. Dictabam lectulo ob podagræ ac chyragræ dolores affixus. 17 die Maij 1630.

Ill.mæ ac Reue.mæ Dig. Tuæ
addicti.mus Cliens.

IOANNES GVLER à
Weineck Eques &
Colonellus.

Caput

Caput XIV.

PONTIS, ET AQVÆDVCTVS Structura: Item Antri, per quod euadunt, hypotyposis.

CIRCA Domini Hypapanten ad Ianuarij exodon 1630. nouus pons & à Aquæductus Thermarum Fabarij auspicatò cæptus est. Sanè, vt Inspectores dabunt libenter, miraculum grande. Pons ità validus est vt vehem fæni onustam facilè ferat. Trabibus nititur prægrandibus ex larice, sternitur pineis asseribus, verius bifidis arboribus. Neutiquam, vt vetustus, ad ingressum contremiscit. Ab origine Fontis canalis ipse, simulque ponticulus, vsque ad nouæ domus aream, longus est sesqui mille pedum seu continet in longitudine ducentas quatuordecim septempedas. Altus & latus atque intrò capax est decem, polli-

ces, ipsâue virili ſpitamâ ſpatioſior. Vehit copioſam aquam cuiuis molæ mouendæ ſufficientem, an abundantem? Bene & verè. Calidior & ſpirituoſior ſola foras prouehitur per canalem; frigidiore craſſiore & minus ſpiritali humi relicta & funditùs deſidente. Pons orientalis montis lateri, continuo opere adhæret vſq; ferè dū ſpelunca ad Aquilonem aliquantum ab ipsâ recente domo, ſeſe aperit. Illic trans fluuium ad occaſum tenditur.. Extat ſuper Torrentem propè fontis Ortum viginti tres pedes etſi non vbique per Antri ſpatium æqualiter altè pendeat. Vbi verſus nouum ædificium trans ſuperque Torrentem iacet, à tranſcurrente fluuio triginta pedes eleuatur. Portitoriæ principales Trabes (ab lignarijs fabris iuga audiunt) vniuerſim feruntur centum, Ponticulum & Aquæductum ſuſtinentes in petram ſolidiſſimam ſubinde octodecim,

cim, nouemdecim, viginti, & viginti quatuor pollices profundè firmiter & arctè admodum infixæ.

Quomodo aliquis operis structuram non admiretur? quomodo non & Pontis appendendi firmandique modum? Mens obnubilat contemplanti. Supernè nemini patuit accessus: Infernè magnus & vorticosus erupit Torrens, à meridie & aquilone totoque antri tractu obsistens & reluctans. Ad vtrumque Torrentis latus præceps aliquot Turrium alta cautes stetit. Fluminis cursum aliò quoquam auertere non licuit. Ductorijs funibus aut catenis deorsum pendere impossibile. Scalis cæterisue instrumentis sursum niti perhorribile & arduum. Decurrentis item fluuij impetus sustentacula fabrorum secum prouoluebat. Quia locus ille arctissimus ibi locorum, vt hoc quoque difficultatem atque arduum operis valdè auxerit.

Difficultas & periculum in fabricando.

Vectabatur anno 1630. in ipſis Bacchanalium ferijs operarum Magiſter pro adducendo ponte ſecundum Torrentem cum latomo ſupra Rate quadam. Sed, en, infra B. Magdalenæ ſpeluncam, impactum idgenus nauigij diruptum eſt & Opifices euertit qui facie tenus aliquoties ſubmerſi difficulter emerſerunt. Prope eum profundiorem vorticem duriora ſuſtinuêre fabri, machinę nimirum ſtatoriæ crebrius Torrentis impulſu auertebantur. Auditu lepidum. Ictus pulſuſque lignariorum & lapicidarum ingentes ſonitus, fragores, voces & Echonem multipliciter repercuſſam ediderunt, tum & ipſe Torrens horrêdum adſtrepuit adeò, vt Operæ nec vociferando quidem colloqui vnquam poſſent, ſed nutibus, pileorum iactatu & acutius fiſtulando, ſenſa ſibi mutuò adſignificarint.

Quinque menſium interuallo Pons & Aquæductus impigro & pertinaci

tinaci Opificum studio confecti fuerunt, & per angustias Antri & petrarum soliditatem Pontem mortalium stupore abduxêre. Coëant artifices nostri & Architectones, laborabunt, si rursum omnia sustollas, in re non dicam conficienda sed exputanda. Etsi periculosa admodum fuerit Pontis affixio & Aquæductus structura, fortunatiori tamen successu, quam suspicabamur, vniuersa euenerunt. Vnicus ex lignarijs fabris à glaciali massà (ver enim tum intepuerat) è monte præcipitata deturbatus est illic ex medio pontis, vbi trans torrentem extra Antri ingressum expanditur, & in ipsum Torrentem per triginta pedes præceps actus, in ligno ibidem forsam iacente, supra talum, sinistrum diffregit pedem: Sed illico ab architectone, qui præpete descenssu in aquam se demisit è flumine deportatus, & chirurgo commendatus fuit, breuique

poſt tempore, penitus conualuit. Stricliſſimi & ſuperadmirabilis huiuſce Antri faciem quis depingat? Si mihi tot calami, tot linguæ.

Ex Homero I. Lipſius.

Quot folia aut flores in adulto vere vireſcunt.
Et quot muſcarum denſarum examina bombant.

Non exprimam. Superat huius Barathri ſpecies, veteris cauernæ, vbi proximis ſæculis lotum eſt imaginem quam plurimùm. Sex minimùm locis in ſummo aut medio ipſæ petræ toto illo Aquæductûs tractu vſque ad oſtium Antri, Aquilonem verſus coëunt admirabiliter, vt claudant alicubi cauernam, & ſemel maximè tranſitum præbeant ſecuriſſimum in ſupremitate, vbi non modo vir eques, ſed & carpentum ferro onuſtum commodè tranſmitti poſſit, ea potiſſimum ſaxorum ampliſſima congeries ſemper tranſitu facilis fuit, quam ab clauſurâ

Mirabilis forma Fabarienſis Antri.

Accolæ

Accolæ (den Beschluß) appellant. Ab Torrentis fluxu ad eam vsque clausuram altitudo plusquam ducentorum nonaginta trium pedum esse à peritis perhibetur. Pensilia conspiciuntur in summo alicubi cis medium terribilia saxa, molarium molem octuplo & decuplo exsuperantia; Quæ quodammodo omni momento iamiam casura & nunquam cadentia interim formidant transeuntes. Ex cauatissimum specus est. Medium montium pertransibunt aquæ.

Torrens nunquam torrefactus, vtique istam admirandam, suo voraci cursu per tot secula excauauit speluncam. Oppositi montium parietes, quinque aut sex circiter distant septempedas circa ponticulum, modò autem plus, minusue. Transeuntes quandoque spissium fumum ex Thermis halantem & ventorum ab meridie & septentrione spirantium

tium impetu contentum, ſtantemque repererunt, & velut in palpabilibus tenebris obpalparunt. Sol & luna nunquam Cauernam illic perluſtrauerunt: ità vndiq; concluſum eſt Antrum.

Seneca. Quod Seneca noſter de Crypta Neapolitana: quæ, perfoſſo monte Pauſilypo, paſſuum circiter mille rectà Neapolim ducit; Hoc de Fabarienſi antro ferè rectius ego. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus ſed vt alicubi ipſas. Cæterum, etſi locus lucem habeat, nebula tamen, vapor & fumus crebrò auferunt.

Et vt de vetere & nouo ſpeleo Fabarienſi ſimul commiſceam. Aliquid ſemper mihi illa obſcuritas, abyſſus horror, præſertim cum media aut exeunte hyeme Paræciam in Valens curaturus tranſmiſi, dentatis in vtroque pede munitus fer-

reis

reis vncinis, à comite robustiori ad manum tractus auerso à Barathri fossa vultu niuium aliarumque rerum, desuper minitante labinâ, quod cogitaram dedit. Sensi quendam toties ictum animi, & ad Deum anastrophen. Insolita rei nouitas, & horripilatio fecerat. Ferietur cuiuscunque primò introeuntis animus, mutabitur color, incidet religio. Sensi ego, locorum adsuetus, semper animi impetum Cælestem, mortalitatis meæ & fragilitatum cũ amaritudine animæ memoriam, contremuêre renes, ossa, genua, cor iecurque, vt pullus hirundinis in cælum succlamabam. Quis enim vultum non abducat, si vastam altitudinem in crepidine Antri constitutus despexerit aut suspexerit? pericula, minas & ruinas mortiferas? Hic Atheus Deum esse exclamabit, contemptor Numinis, Inferni, Mortis & DEI reminiscetur, parcus & infre-

quēs ſuperū cultor, ſurſum ingemiſcet ad Cælites, inuitis adeo omnibus religionem incutit hoc ſpecus, & extremorum reddit memores. Rurſus ad primum conſpectum redditæ lucis, tranſito faucium hiatu, alacritas incogitata rediit & iubilus ad Deum. Illud deinde mecum: Omnes reſeruamur ad mortem. Quid intereſt, vtrum ſupra me mortalis tegula ruat, an mons, an turris, an niuium agger? Beati qui in Domi-
Apocal. 14. no ſeu lentè ſeu ſubitò vbicunq; moriuntur.

An laudari, an vituperari hoc Antrum mereatur, dubitabunt multi, complures vtrumque æſtimabunt. Nihil admirabilius natura vnquam fuit molita: etenim in quēcumque Antri angulum oculos defigas, Miraculorum denſitate perſtringeris: ſi aliter, aut grandius refero, docebunt vicini & Inſpectores.

Baro quidam hac æſtate ad relaxandum

laxandum animum cum 18. personis nouum pontem & antrum omne à septētrione meridiem versus, perambulauit, Tubicine præcinente, alijs cytharas, alijs chelin tangentibus, & pluribus subinde grandi clamore & iubilo applaudentibus. Diffidas, quantum Antri fauces reboarint! sanè interius lauantes præ timore & admiratione attoniti, è Thermis exscenderant fugituri.

Antrum! Antrum! cui te componam! Inuitos hominum oculos trahis & velut fascinas, cöis & deis immensum. Nescio an simile aliquid sol viderit vspiam? Seuerè asseuerant superiori æstate Religiosi viri ex Nazareth & Betlheem Gvvardiani ad Ferdinandum Imp. pro Terra Sancta Legati, Fabarię subsistentes se Palæstinam, Ægyptum, Græciam, Asiam & Europam lustrasse, nihil verò simile vidisse quales sunt Fabariæ Thermæ. Miraculosiores esse Pyramidi-

Pyramidib' Ægypti & vere eſſe pluſquam Miraculum Mundi. Idipſum etiam multi alij Magni viri conteſtati ſunt.

Viſitur in hoc ſtrictiſſimo Antri tractu in occidentali montis latere, ſemi ſeptempeda ſupra Torrentis alueum admiranda & ſupra modum ſpectabilis crypta, figura oui abſoluta, Tamminæ affluxu in longum 35. latum & profundum 28. altum 24. pedes, tam affabrè, vt nullius latomi artificio, melius queat, elaborata. Eius initium (coniectante Guarinonio) ante 800 circiter annos cæpit; ante centum & quinquaginta forſan finijt. Ea natiua Cauerna per Illuſtriſſimum modernum Fabariæ Præſulem Anno Chriſti trigeſimo ſupra M.DC.m ad 26. Iunij Deo Opt: Max: pro deuoto Eremitorio, vt vulgo appellant, in hac vaſtiſſima ſolitudine delecta fuit, & B. Peccatricis M. Magdalenæ agnominata, quæue deinceps

ceps ad communem & dubio procul grandem populi confluentis deuotionem emundabitur. In hac ſpelunca artificioſiſſima nihil propè deſideres, niſi pauimenti complanationem & ſacri Altaris ſtatumen, itemque ſupra Taminnam ponticulum, cui rei percommoda commoditas. Inſeruit ſpecori, ita prouidè prouidit Deus, luminis ex ſublimi per anguſtias rupiū anguſtiſſimas ſufficiens immiſſio? Nam è ſuperficie montis plurifariam feneſtris quaſi à natura inciſis per maximam altitudinem demittitur. Potens & Sapiens Deus, qui molli aqua duram hanc rupem ad maiorem ſui gloriam, ita in capaci iſto cauo fabrefecit & Moderno ſeruauit Abbati primitùs patefaciendam, vberem dilargiatur opem, vt illic religio, ſui cultus & honor ad temporalis & æternæ felicitatis emolumentum efflo-reſcant.

Caput

Caput XV.

FONTIS TRANSLATI PRImus Efflnxus & experimentum atq; efficacia.

COnſtituto ad eum modum Ponte & Aquæductu in peruigilio Pentecoſtes, quod in vndeuigeſimum Maij inciderat, ſub noctis conticinio Architectus Fontem calidum in recentem Canalem, neſcijs alijs, immiſerat, & citiſſimè iuxtà & fæliciter foras cauernam ad præſcriptum gurguſtiolum effluxit & quidem calidus, & eò ad noui ædificij locum cucurrit & præcucurrit citius ipſo Opifice & ſocio curſim ſubſequentibus & calorem Aquæ ex plorantibus: Repeto. Calida Aqua foras deducta eſt, etſi ſeptemdecim Canales tum nondum contecti fuerint, & nix tibiarum tenus alta ſub gallicinio poſtmodum propè miraculoſê caderet.

caderet. Euax! Euax! Cælestis Paracletus Fabariæ suæ fauit. Flauit Spiritus Sanctus & fluxerunt Aquæ ad decretum limitem. Modò aliquis verè dixerit; ob multiplicia sæpius iam perbellorum, inimicorumuè hominum iniurias, tolerata damna, admodum depressam & afflictam Fabariam, ipsumuè Thermarum Fontem breui cæteroque periturum forsan & sempiterno claudendum sepulchro, restitutum esse & fore. Et quod liberali munificentia iam dedit Numen, vt ingenti spe fruiscimur, potenter conseruabit. Quod tacitum beneuolorum vbique votum est. Psal. 147.

Attulit eo die Spiritus S. Magnum Fabariæ suæ, Rhætiæ, Heluetiæ & ferè omni viciniæ inexplicabile gaudium. Incredibile multis visum est, audito primitùs Nuntio. Est hoc noui balnei donum inæstimabile: amabantur ac laudabantur anteà

Fabarienses

Fabarienses Thermæ supra cæteras ferè omnes, quia & supra cæteras sunt medicabiles omni propè inclyta Natione Germanorum: at formidolosa loci facies, horror, & periculum plures, quam in vulgus notum, absterruit ab accessu; adeò vt cogerentur deplorare secum tantum sibi Thesaurum ab humano metu inuideri. Omnia hæc sublata, horror, pericula, trepidatio, alia. Stabit, stabit Abbatis Fabariensis ære perennius optimi studij ad commune bonum promouendum, monimentum, hic Aquæductus, certo omine ac præsagio seram posteritatem honorificè tanti memorem beneficij gratamq; fore Fabariensi Cænobio. O ter felicem Antistitem! Tibi Creatura omnis obstricta est. Ex omnibus mortalibus solus placuisti electusq; es, quo Authore tam salubres Thermæ, ita fortunato euentu deriuarentur.

Con-

Congratulabantur Fabariæ Antistiti ob tantæ rei insperatum & faustiorem euentum Cognati & vicini. Ex quorum Choro celebrior ita vernante applausit penna:

In Thermas Fabarianas longè latèque celeberrimas ab Reu.^mo Domino Domino IODOCO eius Monasterij Abbate, Principe, locique Domino; ex specu profundissimâ, angustissimâ & periculosissimâ, vbi per aliquot sæcula cum horrore petebantur; in spatium apricum & amœnum arte solertissimâ non sine maximis impensis feliciter productas; & ad omnium medicati Fontis beneficio opus habētium vsum longè iucundissimum saluberrimumq; accommodatas Anno 1630.

NYmpharum lymphas medicandis artubus aptas,
Faucibus horrendus clausit Apollo diu:
Donec Fabrinæ dexter moderator habenæ;
(Infula, quem lauro nobilitata tegit)

O *A Phœbo*

A Phœbo obtinuit claras in luminis auras
Effluere optatas, vt pateretur, aquas.
O Sacer Antiſtes, Mundi flos, fonte ſalubri
Per te, iam fruimur, liberiore loco;
Unde tuum nomen grati celebramus, & vſque
Laudabunt artes poſtera ſæcla tuas.

IOANNES GULER à Weinek auratæ militiæ Eques ſeptuagenario maior Rhætus exultabundus cecinit hoc Cygnæum 26. Maij Anno 1630.

Parentis exemplo prouocatus filius Andreas Guler elegantem germanicam poeſim in eaſdem Thermas aliò deriuatas luſit.

Aggratulatus eſt & hoc Dei donum, Reu.mo Domino Abbati & Conuentui F. Beda Finck Monaſterij Profeſſus tali Epigrammate.

FAuſta Fabarinos, cum Principe nuntia Patres,
Iam tandem, ac pariter gaudia mille beant,
Felices nimium! quorum noua balnea ſurgunt,
Balnea Phœbeis nobilitata bonis

Aurea

Aurea nunc redeunt felici secla recursu,
Dilapsisq; fluunt, tempora læta malis.
Sunt hæc digna tuis Princeps Virtutibus, & sunt
Moribus hæc vestris præmia digna Patres.
Sic fortunatur cuius Deus anchora; nunquam
Desinet esse Dei, qui velit esse Dei.

Fabarij Antistes & Cænobij Patres tanti quoque muneris à Deo concessi beneficij haud inaduertentes aut ingrati certam septimanæ diem post SS. Trinitatis, in diuinis laudibus festiuam duxêre. Abbas pro Concione ad populum Numini gratias retulit. Tum concentum Musicè, complosum bellicè, compulsatum Fabarij solemniter pro inopino Dei Opt: Max: tanto, tali beneficio. Pietas Fabariensium.

Exactis Pentecostes solemnibus suopte arbitrio experiundi causa translatis insedit Thermis lauitque Ioannes Nick senior villanus in Valens idque vt ex eius ore referam, saluberrimè, Initia lotionis statim toto corpore ad instar purpurei panni

 rubere,

rubere, excoriari, & efficaciſſimam ſentire balnearum vim. Quam intro ad Fontis caput balneans licet crebrius nunquam perſenſit. Innatauit noctu diuque. Balneationem omnem intra ocliduum iuſtè abſoluit. Et quod mireris, iteratam interim ſuſtinuit Epidermiam: Lauit in gurguſtiolo prope profundam ſpecum ad Occidentale montis latus erecto, in quo adeò commodum, extitit natabulum, vt balneo inſidens & propè ſibi circa coquere, & lectum ſternere valuerit. Illius pariter & Zelleri Opificis vxor, quæ vnà balneauerunt, itidem lotionem intra nouem compleuerunt dies, ad percelebrem recens tranſlati Fontis opinionem & Famam.

Experimentum efficaciæ in nouo balneo.

Fabariam appulit ſub Auguſtum menſem Perilluſtris Dominus, Dominus Franciſcus Petrus Künig, dictus de Mohr, Liber Baro in Billens, Dominus in Henens & Villariadt, Sacra-

Franciſcus Petrus Künig baro.

Sacratissimæ Maiestatis Cæsareæ Generalis Campi Mariscalci Adiutor, Vicecolonellus, ac Commissarius Bellicus. Hic cum anteà, iussu Augustissimi & Inuictissimi Cæsaris nostri Ferdinandi II. aliquot equitum peditumque copias, in Belgium, Buscum Ducis à Belgis tum temporis grauiter obsessum subleuaturus, duxisset; in Belgarum copias circa fines Westphaliæ incidit, cum ijs conflixit, ac duos sclopeti globos non sine magno doloris sensu accepit: quorum alter dorsi spinam petijt & pulmones haud procul à corde, nobilissima humani corporis parte, perrupit: alter brachium dextrum grauiter afflixit, ac comminutis ossibus ità diffregit, vt à sola cute sustineretur. Hanc pilam posteriorem cætera sano, postquam chirurgi manus crudeli sectione ad Acidulas Göppingenses non tam excemit quam dolorosissimè euulsit,

tium impetu contentum, ſtantemque repererunt, & velut in palpabilibus tenebris obpalparunt. Sol & luna nunquam Cauernam illic perluſtrauerunt: ità vndiq; concluſum eſt Antrum.

Seneca. Quod Seneca noſter de Crypta Neapolitana: quæ, perfoſſo monte Pauſilypo, paſſuum circiter mille rectà Neapolim ducit; Hoc de Fabarienſi antro ferè rectius ego. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obſcurius, quæ nobis præſtant, non vt per tenebras videamus ſed vt alicubi ipſas. Cæterum, etſi locus lucem habeat, nebula tamen, vapor & fumus crebrò auferunt.

Et vt de vetere & nouo ſpeleo Fabarienſi ſimul commiſceam. Aliquid ſemper mihi illa obſcuritas, abyſſus horror, præſertim cum media aut exeunte hyeme Paræciam in Valens curaturus tranſmiſi, dentatis in vtroque pede munitus ferreis

reis

reis vncinis, à comite robuſtiori ad manum tractus auerſo à Barathri foſſa vultu niuium aliarumque rerum, deſuper minitante labinâ, quod cogitaram dedit. Senſi quendam toties ictum animi, & ad Deum anaſtrophen. Inſolita rei nouitas, & horripilatio fecerat. Ferietur cuiuſcunque primò introeuntis animus, mutabitur color, incidet religio. Senſi ego, locorum adſuetus, ſemper animi impetum Cæleſtem, mortalitatis meæ & fragilitatum cũ amaritudine animæ memoriam, contremuêre renes, oſſa, genua, cor iecurque, vt pullus hirundinis in cælum ſucclamabam. Quis enim vultum non abducat, ſi vaſtam altitudinem in crepidine Antri conſtitutus deſpexerit aut ſuſpexerit? pericula, minas & ruinas mortiferas? Hic Atheus Deum eſſe exclamabit, contemptor Numinis, Inferni, Mortis & DEI reminiſcetur, parcus & infre-

quēs superū cultor, sursum ingemiscet ad Cælites, inuitis adeo omnibus religionem incutit hoc specus, & extremorum reddit memores. Rursus ad primum conspectum redditæ lucis, transito faucium hiatu, alacritas incogitata rediit & iubilus ad Deum. Illud deinde mecum. Omnes reseruamur ad mortem. Quid interest, vtrum supra me mortalis tegula ruat, an mons, an turris, an niuium agger? Beati qui in Domino seu lentè seu subitò vbicunq; moriuntur.
Apocal. 14.

An laudari, an vituperari hoc Antrum mereatur, dubitabunt multi, complures vtrumque æstimabunt. Nihil admirabilius natura vnquam fuit molita: etenim in quēcumque Antri angulum oculos defigas, Miraculorum densitate perstringeris: si aliter, aut grandius refero, docebunt vicini & Inspectores.

Baro quidam hac æstate ad relaxandum

laxandum animum cum 18. personis nouum pontem & antrum omne à septētrione meridiem versus, perambulauit, Tubicine præcinente, alijs cytharas, alijs chelin tangentibus, & pluribus subinde grandi clamore & iubilo applaudentibus. Diffidas, quantum Antri fauces reboarint! sanè interius lauantes præ timore & admiratione attoniti, è Thermis exscenderant fugituri.

Antrum! Antrum! cui te componam! Inuitos hominum oculos trahis & velut fascinas, cöis & deis immensum. Nescio an similè aliquid sol viderit vspiam? Seuerè asseuerant superiori æstate Religiosi viri ex Nazareth & Betlheem Gvvardiani ad Ferdinandum Imp. pro Terra SanctaLegati, Fabariç subsistentes se Palæstinam, Ægyptum, Græciam, Asiam & Europam lustrasse, nihil verò simile vidisse quales sunt Fabariæ Thermæ. Miraculosiores esse Pyramidi-

Pyramidib' Ægypti & vere esse plusquam Miraculum Mundi. Idipsum etiam multi alij Magni viri contestati sunt.

Visitur in hoc strictissimo Antri tractu in occidentali montis latere, semi septempeda supra Torrentis alueum admiranda & supra modum spectabilis crypta, figura oui absoluta, Tamminæ affluxu in longum 35. latum & profundum 28. altum 24. pedes, tam affabrè, vt nullius latomi artificio, melius queat, elaborata. Eius initium (coniectante Guarinonio) ante 800 circiter annos cæpit; ante centum & quinquaginta forsan finijt. Ea natiua Cauerna per Illustrissimum modernum Fabariæ Præsulem Anno Christi trigesimo supra M.DC.^m ad 26. Iunij Deo Opt: Max; pro deuoto Eremitorio, vt vulgo appellant, in hac vastissima solitudine delecta fuit, & B. Peccatricis M. Magdalenæ agnominata, quæue deinceps

ceps ad communem & dubio procul grandem populi confluentis deuotionem einundabitur. In hac ſpelunca artificioſiſſima nihil propè deſideres, niſi pauimenti complanationem & ſacri Altaris ſtatumen, itemque ſupra Taminnam ponticulum, cui rei percommoda commoditas. Inſeruit ſpecori, ita prouidè prouidit Deus, luminis ex ſublimi per anguſtias rupiũ anguſtiſſimas ſufficiens immiſſio? Nam è ſuperficie montis plurifariam feneſtris quaſi à natura inciſis per maximam altitudinem demittitur. Potens & Sapiens Deus, qui molli aqua duram hanc rupem ad maiorem ſui gloriam, ita in capaci iſto cauo fabrefecit & Moderno ſeruauit Abbati primitùs patefaciendam, vberem dilargiatur opem, vt illic religio, ſui cultus & honor ad temporalis & æternæ felicitatis emolumentum efflo- reſcant.

Caput

caderet. Euax! Euax! Cælestis Paracletus Fabariæ suæ fauit. Flauit Spiritus Sanctus & fluxerunt Aquæ ad decretum limitem. Modò aliquis verè dixerit, ob multiplicia sæpius iam perbellorum, inimicorumuè hominum iniurias, tolerata damna, admodum depressam & afflictam Fabariam, ipsumuè Thermarum Fontem breui cæteroque periturum forsan & sempiterno claudendum sepulchro, restitutum esse & fore. Et quod liberali munificentia iam dedit Numen, vt ingenti spe fruiscimur, potenter conseruabit. Quod tacitum beneuolorum vbique votum est. Psal. 147.

Attulit eo die Spiritus S. Magnum Fabariæ suæ, Rhætiæ, Heluetiæ & ferè omni viciniæ inexplicabile gaudium. Incredibile multis visum est, audito primitùs Nuntio. Est hoc noui balnei donum inæstimabile: amabantur ac laudabantur anteà

Fabarienses

Fabarienses Thermæ supra cæteras ferè omnes, quia & supra cæteras sunt medicabiles omni propè incly-ta Natione Germanorum: at formi-dolosa loci facies, horror, & pericu-lum plures, quam in vulgus notum abſterruit ab acceſſu; adeò vt coge-rentur deplorare ſecum tantum ſibi Theſaurum ab humano metu inui-deri. Omnia hæc ſublata, horror, pe-ricula, trepidatio, alia. Stabit, ſta-bit Abbatis Fabarienſis ære peren-nius optimi ſtudij ad commune bo-num promouendum, monimen-tum, hic Aquæductus, certo omine ac præſagio ſeram poſteritatem ho-norificè tanti memorem beneficij gratamq; fore Fabarienſi Cænobio. O ter felicem Antiſtitem! Tibi Cre-atura omnis obſtricta eſt. Ex om-nibus mortalibus ſolus placuiſti ele-ctuſq; es, quo Authore tam ſalubres Thermæ, ita fortunato euentu de-riuarentur.

Con-

Congratulabantur Fabariæ Antiſtiti ob tantæ rei inſperatum & fauſtiorem euentum Cognati & vicini. Ex quorum Choro celebrior ita vernante applauſit penna:

In Thermas Fabarianas longè latèque celeberrimas ab Reu.mo Domino Domino IODOCO eius Monaſterij Abbate, Principe, locique Domino; ex ſpecu profundiſſimâ, anguſtiſſimâ & periculoſiſſimâ, vbi per aliquot ſæcula cum horrore petebantur, in ſpatium apricum & amœnum arte ſolertiſſimâ non ſine maximis impenſis feliciter productas; & ad omnium medicati Fontis beneficio opus habētium vſum longè iucundiſſimum ſaluberrimumq; accommodatas Anno 1630.

NYmpharum lymphas medicandis artubus aptas,
Faucibus horrendis clauſit Apollo diu:
Donec Fabrinæ dexter moderator habenæ,
(Infula, quem lauro nobilitata tegit)

O *A Phœbo*

A Phœbo obtinuit claras in luminis auras
Effluere optatas, vt pateretur, aquas.
O Sacer Antiſtes, Mundi flos, fonte ſalubri
Per te, iam fruimur, liberiore loco;
Vnde tuum nomen grati celebramus, & vſque
Laudabunt artes poſtera ſecla tuas.

IOANNES GVLER à Weinek auratæ militiæ Eques ſeptuagenario maior Rhætus exultabundus cecinit hoc Cygnæum 26. Maij Anno 1630.

Parentis exemplo prouocatus filius Andreas Guler elegantem germanicam poeſim in eaſdem Thermas aliò deriuatas luſit.

Aggratulatus eſt & hoc Dei donum, Reu.mo Domino Abbati & Conuentui F. Beda Finck Monaſterij Profeſſus tali Epigrammate.

FAuſta Fabarinos, cum Principe nuntia Patres,
Iam tandem, ac pariter gaudia mille beant,
Felices nimium! quorum noua balnea ſurgunt,
Balnea Phœbeis nobilitata bonis

Aurea

Aurea nunc redeunt felici secla recursu,
Dilapsisq; fluunt, tempora læta malis.
Sunt hæc digna tuis Princeps Virtutibus, & sunt
Moribus hæc vestris præmia digna Patres.
Sic fortunatur cuius Deus anchora; nunquam
Desinet esse Dei, qui velit esse Dei.

Fabarij Antistes & Cænobij Patres tanti quoque muneris à Deo concessi beneficij haud inaduertentes aut ingrati certam septimanæ diem post SS. Trinitatis, in diuinis laudibus festiuam duxêre. Abbas pro Concione ad populum Numini gratias retulit. Tum concentum Musicè, complosum bellicè, compulsatum Fabarij solemniter pro inopino Dei Opt: Max: tanto, tali beneficio. Pietas Fabariensium.

Exactis Pentecostes solemnibus suopte arbitrio experiundi causa translatis insedit Thermis lauitque Ioannes Nick senior villanus in Valens idque vt ex eius ore referam, saluberrimè, Initia lotionis statim toto corpore ad instar purpurei panni

rubere, excoriari, & efficaciſſimam ſentire balnearum vim. Quam intro ad Fontis caput balneans licet crebrius nunquam perſenſit. Innatauit noctu diuque. Balneationem omnem intra octiduum iuſtè abſoluit. Et quod mireris, iteratam interim ſuſtinuit Epidermiam: Lauit in gurguſtiolo prope profundam ſpecum ad Occidentale montis latus erecto, in quo adeò commodum, extitit natabulum, vt balneo inſidens & propè ſibi circa coquere, & lectum ſternere valuerit. Illius pariter & Zelleri Opificis vxor, quæ vnà balneauerunt, itidem lotionem intra nouem compleuerunt dies, ad percelebrem recens tranſlati Fontis opinionem & Famam.

Experimentum efficaciç in nouo balneo.

Fabariam appulit ſub Auguſtum menſem Perilluſtris Dominus, Dominus Franciſcus Petrus Künig, dictus de Mohr, Liber Baro in Billens, Dominus in Henens & Villariadt, Sacra-

Franciſcus Petrus Künig baro.

Sacratissimæ Maiestatis Cæsareæ Generalis Campi Mariscalci Adiutor, Vicecolonellus, ac Commissarius Bellicus. Hic cum anteà, iussu Augustissimi & Inuictissimi Cæsaris nostri Ferdinandi II. aliquot equitum peditumque copias, in Belgium, Buscum Ducis à Belgis tum temporis grauiter obsessum subleuaturus, duxisset; in Belgarum copias circa fines Westphaliæ incidit, cum ijs conflixit, ac duos sclopeti globos non sine magno doloris sensu accepit: quorum alter dorsi spinam petijt & pulmones haud procul à corde, nobilissima humani corporis parte, perrupit: alter brachium dextrum grauiter afflixit, ac comminutis ossibus ità diffregit, vt à sola cute sustineretur. Hanc pilam posteriorem cætera sano, postquam chirurgi manus crudeli sectione ad Acidulas Göppingenses non tam ex emit quam dolorosissimè euulsit,

continuis ipſe excruciabatur brachij iiſque ſubtiliſſimis doloribus, & minutatim colliſa oſſa intimè afflixerunt. Cui malo vt medicinam abſolutam & ſtabilem efferret, Fabariam circa Diui Laurentij ferias progreſſus, nouis Thermis recens tranſlatis extra ſpeluncam, proſperrimè lauare cæpit. Subitariam illic coquinam & ligneam domũculam pro habitatione, extemporaneâ operâ ac militariter conſtituerant Opifices. Breui dierum lapſũ, Thermales aquę brachium affectum, etiam Epidermia adductâ, ita diſpoſuêre, vt Medicorum accedente opellâ, & chirurgi (quem ſecum habebat) ſtudio, vniuerſim fragmenta ſedecim oſſium & oſſiculorum ſucceſſiuè ac diuerſis vicibus, nullo propè ſenſu exempta ſint: quemadmodum præfatus Generoſus Baro ipſuſmet frequentibus literis ad Dominum Abbatem loci, teſtatum fecit, & complures oculati

teſtes

testes nouerunt. Finita balnearum curâ, Castrum suum Billense prope Friburgum in Heluetijs (patrium id ei solum) profectus, etiamnum comitantem Fabarini Fontis operationem toto corpore, & ipso præsertim brachij vulnere, saluberrimam expertus fuit, ita quidem, vt non multò pòst, dispositis equis, Viennam ad Aulam Gloriosissimi Cæsaris nostri, ire ac redire absque vllo incommodo potuerit: sicut ipse, aliquot epistolis Fabariam rursum datis, grata mente agnouit, & nouarum Thermarum virtutem deprædicauit, duobus iterum officulis postmodum ex brachio eductis. Vides, tangis, palpas, benigne Lector, translati Fontis calorem & efficaciam, euidenti experimento, in hoc illustri & Generoso Heröe comprobatos?

Multi multoties deinceps per eam æstatem curiositatis & experientiæ gratiâ ibidem in recente

balneo, aliquot per horas, etiam dies balnearunt, pleriſque atteſtantibus maiorem illic, quam ad Fontis Principium exiſtere calorem. Me teſte ſub Octobris exitum, quando cælum altiſſimam niuem depoſuit, etiamnum abundantiſſimè Fons perquam calidus foras effluxit, vt lotioni acceptiſſimus foret atque eo ipſo Quidam aliquamdiu me præſente ſuauiſſime balnearit. Thermas foris, quam intus ad finem Decembris notabili exceſſu calidiores fuiſſe Anno Christi trigeſimo ſupra Milleſimum Sexcenteſimum, seriò aſſeuerant fide digni teſtes. Inferius porrò copioſius docebit noſter Guarinonius ex propoſito, quo fructu Thermæ foras ſint delatæ.



Caput

Caput XVI.

LOCI QVO FONS AB DVctus est, Situs & Facies.

OPPORTVNA, ampla & percommoda est loci Area; quò Fontem transtulerunt. Et licet supra Torrentem solida ferè constet petra, hominum tamen Industriâ, quà occasum, quà Septentrionem respicit, dilatabilis est. Iacet illic à latere occidentali Torrentis, capax plurium ædificiorum haud ignobilium; & imminet superne ab occidente mons quaqua versum sine periculo excelsus viretis admodum peramænus, fagis, virgultis & arbustis frequens; descensus è viculo Valens quanquam multa conficiatur ambagine, equis tamen oneratis & boum iugis aut bijugis ad noui vsque balnei vestibulum præbet accessum quàm tutissimum. A meridie, ea-

dem Area paſſus quinquaginta forſan extra magnum ſpeluncæ oſtium ad Aquilonem ſita eſt, vnde balneantium ſæpe deliciæ, perfrigidus & ſaluber continuò proſpirat ventus. Septentrionem verſus longiuſculè patet ſpatium iuxtim Torrentem, vbi rurſum coit, arctus interdum. Intra balnei domum & fluuium aliquot paſſuum æquabilis interiacet planities quæniſi ſtagnet Torrens, commodè præſtabit obambulationem. Ea enim ſubinde aquarum eluuie molliter deſabulari, & recente arena inſterni conſueuit.

Glacialis Torrens apud nouum ædificium latè at leniſſimè præterlabitur dulci profecto murmure & ſuaui ſuſurro, vt & oculis iucundum præbeat ſpectaculum & auribus pergratam concinat cantilenam. Vt adeò ſatius multo ſit eum præterfluere, quam penitus deeſſe: affert ſecum auream aurulam, aufert & ſecum

cum quidquid præſentium nares & oculos offendiſſe poſſet.

Ab ortu huius loci & Areæ trans Torrentem, recta è regione Noui balnei immenſæ altitudinis petra (ad cuius ſumitatem ægrè viſio humana conſcendit, ſermoni ſit venia) ſexcentorum & vltra pedum longa aſſurgit diſtatque à lauacro octoginta circiter paſſus. Ex culmine ſaxei huius Montis, primum Area pro nouo Balneo inueſtigata & ſelecta fuit. Minimè verò indè ſeu arborum, niuium, glaciei, ſaxorum ſeu alterius rei caſum vel ruinam ædibus periculoſam extimeſcunt Accolæ experimento edocti. Opifices enim lignarij ex ſummo capite eiuſdem Petræ ducentas larices craſſitie & longitudine ſpectabiles pro adducendo ponte verſus nouæ domus Aream deturbarunt: Verum ne vna quidem iactu ad locum moderni ædificij peruenit. Et ſanè ſiquis ab eodem montis

montis vertice lapidem manu, maximo niſu, proijciat, nunquam ferè vltra Torrentem verſus ædificij locum lapis deſcendet. Saxeus quidem hic paries infernè ſuſpicientibus ad libellam in altum rectiſſimè porrectus exiſtimatur: Verum in ſeipſum centum forſitan pedes retrocedit & refugit, vt lignarij animaduerterunt. Qui & petræ reductus, decidentium quoque rerum ruinam moratur & ab ædium loco diuertit.

Propter eiuſdem Petræ obſtaculum nec pediti nec equiti Fabariâ abeunti ad Balneum patet ad orientem aditus, solummodò pedeſtri itinere per antiquum Pontem aut ſuper Clauſuram Antri deſcendere poterunt.

Non ambigo, quin ſicut in ipſo nouarum Thermarum ab Inferis redemptarum limine nouus fons cis Taminnam cupreo ferreoq; ſapore dota-

dotatus emersit, ita breui tempore complurima sint ad Thermarum amplitudinem & celebritatem exoritura communi Reipublicæ publico typo communicanda, ad quod negotium sese nonnemo nuper præclari nominis Vir sponte obtulerat. Istud meum vaticinium somnio aut Fabellæ non absimile, vt subodoror appellitabũt, enimuero ars, tempus, industria veritatem nobis aut posteris nuntiabunt. Faxit Indiuisa Trias. Hoc ego consilij iniussus, vt tum aduolantes per æstatem hospites peritia & experientia singulari præstabiles, tum & aliundè rerum talium comprimis gnaros & securæ fidei per opportunitatem Reu.mus loci Abbas accersat, qui minerarum venas scrobes, succos & lapides illic locorum peruestigent, degustent, & excoquant & syncerè examinent. Quippe vt Plinio placet, vna Metalli inuenta venâ, non procul inde inueni-

ent

ent aliam, tam fœcunda ſunt ſacræ Telluris viſcera. Dubium ſanè nullum, quin periculo rei facto, memorabilis Monaſterio Fabarienſi, noſtro ad huc æuo, acceſſio futura ſit. Faxit rurſum benedicta & Sancta Trinitas atque indiuiſa Vnitas Faxit, Faxit.

Singulari Numinis prouiſu Operarij noſtri circa nouæ Domus Aream lapides ſabulum & calcis materiam futuræ extructioni ſufficientiſſimè repererunt. Ipſiſſimus enim Torrens Taminna, quaſi futuri operis præſciens, procul ſabuli & calcis copiam inexoratus ſponte attulerat. Terra verò ipſa ædificio ſolidam ſubſtrauit petram. Solum ligna ſumptuoſo & propè intolerabili labore ex alpibus & ſyluis eminùs aduehenda fuerant. Noui Balnei locus admodum illuſtris lucidus & apricus eſt, vt octo ſæpè horis à ſole per æſtatem illuminetur. Ab ortu duntaxat

celſi-

celsissima Petra antemeridianum auertit Solem: Pomeridie propè ad Occasum splendidè collustratur. Cum veteres Thermas quotidie vix vnâ horulâ sol aspexerit, & præ tenebris interdiu sine candelis vix in Balneo quis legere potuerit. Nec vllum patiebatur veteris loci malitia horologium, quod non vna alteraue nocte peruerteret, perferet hic locus per quam patienter ferrea & aurea. Experirre; proba; credes.

Caput XVII.

NOVÆ DOMVS PRO TRANS-latis Thermis Conditio.

TERTIO die fluctis Iunij Anno 1630. Reu.mus Fabarij Antistes, deducto feliciter Fonte, eoque probè calido, & synceritèr efficaci, comperto (cùm cæteroquin ab incendio Thermarum altera domus

instau-

inſtauranda fuiſſet interùs) recens magnificum Nymphæum extra Antrum atque iunctim bipartitam hoſpitibus excipiendis Auguſtalem domum, cum Ioanne Zellero Architecto pactus eſt. Quia verò opus à Conuentione & primo ſuo exemplari parumper variabit : ædificiorum ſtructuram deſcribo ; vt partim factam partim in ſciographia deſignatam & ab Opifice demum conficiendam cognoui. Speramus ædificium fore Thermis adeo celebribus vtcumque, quod tamdiu in votis erat, commoditate, amplitudine & ſplendore conſentaneum : atque ruinoſis illis mapalibus ad Fontis Originem ſitis centies vltro & vltro prænaliturum.

Principio Fabri lignarij & Cæmentarij copioſo conducti numero vniuerſim ſimul & ſemel ædificarunt quinquaginta quatuor : exceptis ligneæ materiæ vectoribus atque viarum

viarum ſtructoribus. Cæptum ædificári Iulio Menſe, cuius decimo quinto Murij Abbas religioſis precationibus benedictum lapidem cũ conſecrata Agni Dei cerâ fundamento ſolemniter impoſuit.

Totum ædificium, id eſt, Nymphæum cum adiuncto hoſpitio ab Meridie in Septemtrionem centum ſeptuaginta pedes ad longum porrigitur; ſexaginta quatuor dilatatur; & octoginta pedes Torrentem verſus altè conſurgit aduſque tecti culmen. Adeò commodè fabrefaciunt Domum, vt duo caupones inſimul ſine impedimento alter alterius ſint inhabitaturi, & ſinguli ſuos hoſpites & peregrinos ſeorſim collecturi & tractaturi: Totidẽ vnuſquiſque quod alter, habitacula, cubilia, hypocauſtá neque plura neque pauciora occupabit: ita enim tota domus idoneè conſtruetur, vt quælibet media, totius diuerſorij, pars pari

habitaculorum numero constituenda sit.

Hospitium omne viginti constabit hypocaustis, quorum quatuor laxiora viginti & duorum pedum longa & viginti ac duorum lata: Sedecim autem minora duodecim pedum longa & totidem lata sunt, singula in altum attollluntur; vti & cameræ, nouem artificiales pedes cum dimidio. Cubilia mediocria & patētiora sunt quinquaginta. Lectuli septuaginta. In vniuersa domo centum quinquaginta septem fenestræ orbiculari vitro illustres patebunt. Ianuæ erunt centū & quatuor; Cellæ vinariæ duæ opere arucato, octodecim pedes longę & latę. Culinæ itidē duæ fornicatæ, quarum quælibet viginti pedes longa, & quindecim. Duæ insuper lanienę, octodecim pedes lōgę & duodecim latæ. Penua duo. Mensæ fabrefiūt quadraginta quatuor. Scāna saxaginta. Seræ duplices octodecim. Simplices quadraginta quinq;.

Nym-

Nymphæum siuæ balneum amplissimum sexcentorum ferè hominum capax, ad Australem dom⁹ partem duobus ligneis parietibus distinctum quatuor præbebit natatoria, quorum vnumquodque in duodecim labra seu capsas balneares sub diuiditur. Fenestrarum ibi sat est, ad fumos vaporésue euehendos.

Ad nutum ductile stillicidium in quollibet aptabitur natabulo ad Thermalem aquam affectis corporum partibus, exempli causâ, occipiti, syncipiti, aut collo affundendam. Ita enim Medici quandoque adhibendam docent saluberrimè. Velut Papa Pius II. ad Petriolenses balneas viginti diebus calidas aquas per canalem ductas in verticê capitis accepit, Medicorum suasu; quum nimis humidum eius cerebrũ videretur. Teste Bzouio.

Stillicidij in Balneis vtilitas.

Annalium tom 17. Anno Christi 1460.

Fœminæ à viris disiunctim, non autem promiscuè, vt in veteribus

Balneis ferè neceſſum fuit, balneabunt. Sacellum domui contiguum ab Auſtro in ſpeciem turris, partim ligno, partim lapide, ſaxangulari formâ è fundo extruitur ipſis ędibus eminentius, decem pedibus interius capax. Ante ipſam Capellam per totum ædificium, ſpatioſum extenditur in Aquilonem ambulacrum in longitudine centum & latitudine decem pedum, in quo magnæ hominum frequentiæ ſacrificium Altaris & pios hortatus ſpectare & audire licebit.

Domus ad triginta pedes è fundamentis, ſolido muro, cæterùm muri & ligni mixtura intro foriſque conſtat. Decorè admodum coloribus exornabitur. Totum ædificium ſupra firmam ſolidamq; nititur petram. Tectum è pineis rubriſque ſcandalis in anguſtum ſurgit, duos referens conuèxim erectos pectines. Culmen ab Occidente in Orientem

vergit

vergit ad ornatum maiorem domui conciliandum, ità enim in accessu & recessu è Valensensi itinere prospicientibus, speciosior occurrit.

Ante domum versus Valens consistit admodum salutaris tepræfrigidus fons è Mōte canalibus adductus.

In frontispicio ædium ad parietem deuotè adpicta visitur, primum imago Domini nostri Iesu Christi in crucem suffixi, deinde verò etiam Deiparæ Beatissimæ Virginis Mariæ ab vlnis infantulum portantis effigies, cui Titulus & Epigraphe.

BEATISSIMA VIRGO MARIA, FABARIENSIS.

SALVS INFIRMORVM.

CONSOLATRIX AFFLICTORVM.

Neque tamen Catholicum hoc

elogium quisquam nisi hæreticus, idololatriæ postulatum ibit, siquidem Deiparam nec ipsi DEO superiorem nec supparem facio, sicut nec Moyses Patriarcham Iosephum, quē Gen. 41. v. 45. ex ore Pharaonis Saluatorē mundi nominauit, nec ipsum Moysen Lucas Euangelista Act. 7. v. 35. vbi eum principem & Redemtorem populi, nec Gentium Doctor, quando ad Galat. 3. v. 19. eundem Mediatorem scripsit. Ac de seipso ad Rom. 11. v. 14. Saluos faciam aliquos ex ipsis. Ita nos Catholici longe inferiore gradu hoc genus nomina & honorum titulos Sanctorum reginæ Sanctisque cœlitibus, quàm ipsorum Creatori, & vnico humani generis Saluatori & Redemptori nostro Christo, prout à maioribus nostris edocti sumus, tribuere consueuimus. Catechismo P. Petri Canisij cap. 3. q. 8. patet.

Ipsa porrò domus capacem Au-

lam

lam ambulationi, pluuio præcipuè Cælo opportunam continebit acribus & egregijs ornatam Sanctorum dictis. Singulis item hypocaustis & habitaculis idonei sui assignãtur Tutelares Cælites. Quorum ope & apud Deum suffragio habitatores protegantur. Architectus fabricam omnem suo perficiet impendio quod hebdomadatim à Monasterio recipiet, Monasterium dũtaxat vecturas vniuersas suppeditat, quæ solæ non paucorum millium coronatorum pretium excedunt. Demum & Architecto aliquot millia coronatorum adnumeranda sunt iuxta pacta conuenta. Maio appetente Anno 1631. Nouum Nymphæum & hospitiũ quod Superi æternum fælicitent, deinceps frequentabunt celeberrimè. Veteri balneo in horribili illo suo latibulo diruto. quod decimo die Ianuarij huius Anni 1631. ex ingentis saxi illapsu penitus euer-

ſum non ædificabitur deinceps niſi quantum Aquæ deriuatio exegerit.

His quin etiam iſta addam me non contineo. Videlicet quod die 11. Maij, huius currentis Anni 1631. in nouo noſtro Nymphæo ſimul lauerint Trecentis plures homines, quodue quidam Sulzianæ Legionis miles, dictus Ioannes Hannavver miſerabili manuum ac brachiorum contractura laborans, poſt quatuordecim dierum balneationem DEI gratiâ, & Thermali aquâ mediante, ita reſtitutus ſit priſtinæ valetudini, vt totus vegetus ac robuſtus indidem exierit.

Quemadmodum & Igienſis aliquis Rhætus, nomine Petrus Ios adeo ſcabie deformis acceſſit, planè vt Thermarum famuli, leprâ infectum exiſtimârint, nonniſi quintiduo balneis inſedit, ac poſt diem quintum ita mundatus fuit, vt nouâ in cute nitens, ſanus omnino exceſſerit. Et

Mel-

Melchior Merz Pilsnensis Boëmus cum in dextro coxendice totoque pede trimestri iam spacio in tantum ægrotaret vt claudus effectus nonnisi baculi sustentatione, & quidem ægerrimè ambularet, posteaquam dies duodecim nouo in balneo lauisset, absque baculi vsu incedere potuit, restituendus vtiq; in integram sanitatem, vbi lotionem, qua adhuc detinetur, absoluerit.

Caput XVIII.

NOBILIS ET CLARISSIMI Med. Doct. Domini Hippolyti Guarinonij ab Hofberg & Volderturn, Gloriosissimi &c. Ferdinandi Secundi, Rom. Imperatoris, & Serenis. Leopoldi Archiducis Austriæ &c. Medici, Cubicularij, Regiæq; Austriacæ, illustrium Virginum Congregationis Halæ ad Oenum Physici & Consiliarij.

Discursus, Documentum, & Opinio; Ex Teudisca, in latinam opera nostra.

AN plurimùm inclyta, mite calida, salubris & medicabilissima Fabariensium Thermarum scatebra, ex stupendùm formidolosa, immani cacuminata, & vasto hiatu, terque terribili Rupium cauerna, vbi originaliter erumpit, & antiquitus haud sine animi & corporis periculo inuisebatur absq; vllo suiipsius, tam per accepti & temperati caloris, quàm ingentium & miraculosè efficacium virtutum, detrimento, in spem verò similis emolumenti, illic in eadem abominabili & tenebricosa faucium abysso concepta & hausta, eleuari, colligi & foras in liberũ, peramænum Cæli, luminis, aëris, Solis & Lunæ capacem locum deriuari, & ibidem seu æquali, vel minori, seu & maiori fructu commodoque frequentari, adhiberi & vsurpari queat aut debeat? Quiuerit, aut debuerit?

Ad Ill.mum Fabariæ Abbatem, Anno 1631. intra mensem Martiũ.

Illustrissime Princeps, Beneficentiss.me Domine.

AD Ill.mæ Cels.dis tuæ præsenti hora allatas, & debito honore à me perlectas, non immeritò multum obstupui, conspicans meas, ad se, irretardatè alioquin expeditas, nondum peruenisse, etsi interea temporis rectè tandem traditas confidam. Ad quas iteratò meipsum retulerim. Et præcipuè toti huic vrbi perspectam negotiorum, impedimentorumúe molem vnà coallego; ob quam pro parata ceteroquin mea voluntate & prompto animi desiderio respondere nequibam. Equidem noctis beneficio commode interdum vsus, rem omnem faciliùs & citiùs absoluissem, nisi & minusculus, ac inæqualior illius scripturæ character, oculos in hoc senio meos, aliquantum obtenebrantes, præter mentem tenuisset diutius. Quod

porro

porrò tali Thermarum suarum elucubrationi, diciplinæ, instructioni historię & memoriæ causâ, alias pręcellenter recens cōscriptę, Ill.ma V.ra Pat.as vna & meos discursus circa celeberrimas & passim gloriâ inclytas easdem Piperinas Thermas iuxtim apponi, atque interseri peroptauit, id me, ita me Deus, omnino latuit, & quantum reminiscor, nisi in epistola ante binas vltimas postremâ, à nemine vnquam prænoui.

Quamobrem constanter originali narrationi, quoad versionem Germanicam inhęsi. Neque quidem inficior etiam me, pacem præoro, gratiosissimum suum imperium hac vice ob dignas admodū considerationes demissius recusaturum fuisse, quanquam innotuisset mens sua. Præcellentes enim hæ Thermæ eius ingenij & tam insolitarum existunt conditionum, vt super sola earundem originali & ingenita virtute peruesti-

uestiganda præstantissimi veteres & hoderni Medici non duntaxat diuersas, se & inter se pugnacissimas reliquerint opiniones. Quod de Thermarum alijs auditum vix commemini. Atqui Antilogiæ eiusmodi repugnantes apud peritos (vt Ill.mæ V.ræ D.oni, nimirum ab Philosophia, cæterarumuè omnigenarum artium disciplina instructissimo Principi cõprimis liquet) insimul veræ aut falsæ, sed alterutra solum aut vera, aut falsa, esse quibunt. Hinc negotium tale absq; sufficiente, deliberata, matura profundiori & vndequaque efficaci expensione definire, res modo non patitur.

Ex me omnino existimarim Nobilissimis hisce Thermis haudquaquam gratis, ab fragrante, mordaci & conditissimo Pipere gloriosum inditum hoc agnomen; tum ob præstabiles eius operationes, aromatum virtutibus non absimiles, tum multo

magis

magis propter naturæ abditiſſimas opes, ſeu conditiones; & admirabilium qualitatum præſtantiam. Quod doctis ſane & profundiſſimis Philoſophorum inſtar acerrimi & ſuaue-olentis piperis; neque enim vel hodie illud diſcernere nedum deglutire queunt; ſemper hactenus ſapuit. Thermas è mineralibus; ære vel peculiari terra recens erumpentes, ex calore, odore, colore, duritie, mollitie, acrimonia; lenitudine vel lentitudine, alijſuè exteriorum ſenſuum organis, obiectis, qualitatibus diſpicere, diſputare, diſcrutari perquã doctis facillimum eſt. Enimuerô Thermas, abſque omni eiuſmodi nota & indice ſcaturientes, quæque cum interim virtute & efficacia præpollente ſeſe manifeſtent quam manifeſtiſſimè, ſigillum verô abdant occultius; à priori dijudicare velle, nemo citra per magni erroris periculum, noſtro efficiet arbitratu.

Difficillimæ indagationis Fabarienſes Thermæ.

Admo-

Admodum iucunda, hilaris & Philoſophiæ codigna res eſt Fabarienſium Balnearum meditatio, quæ tum iuuẽculum Sopihſtam, à fundamentis Philoſophiæ ritè & benè inſtructum ſcrutatu ſui, maguo operè condelectet, tum & ætate grandæuum, mihi non abſimilem, pluribus reddat, vt loquimur Teutones, annis iuniorem, ſeu velut *Medæa* Æſonem recoquat. Id vero ab meo inſtituto (ſiquidem nullus interim præfidat iunior, ſed enim potius Thermarum ſtupendas fauces, montiumque hiatus exhorreſcat) haudquaquam dimouerim ad temporum occaſionem interea maximè attentus. Earum ſanè Thermarum firmiſſimè impreſſa imago tenaciter nobis adhęret & imprimis Ill.^mæ Suę Pat.^is ſingularis beneficentia è ſenſibus & animo noſtro nunquam effluet.

Quoniam verò quantum ręſciui, Ther-

Thermarum Virtutes recens nuper, copioſo auctu deſcriptas, in publicum euulgandi præcipua cauſarum eſt hæc: quod Ampl.ma V.ra Dñao in ipſo medio, ſeu ventre excauatarum rupium, Fabarienſem ſcatebram, argumentis commota grauiſſimis, à capite & origine ſua, ita calidam collectam tubis, & eleuatam, non abſque ingenti miraculo, duriſſimas inter cautes & ſaxeos parietes, pluriumquam ducentarum Virilium ſeptempedarum tractu per longiſſimum Speluncæ receſſum, proximè, ſupraque rugientem riuum Taminnam, foras ad ſpectabilem noui balnei ſtructuram, pro maiori & vniuerſali Orbis commodo perduci, & deriuari, elapſo anno prudentiſſimè curârit. Opus ipſum intuentes, & aquarum proſperam eductionem ſpectantes animis cohorruêre. Inter illius autem tam memorandi operis æſtum, feruoremque haud leue gliſce-

gliſcebat dubium, quod & hiſce meis inaudij auribus, è grauium Virorum ore, Num Thermarum Fons citra ſui defectum foras Antrum ad commodiora prouehatur, aut verius hoc ipſo vim deperdat ſuam? Ad quam inſignem controuerſiam, vt apertam & ſimplicem, quam rationis ductu condidici, opinionem meam paucis adiungerem, exoratus ſuperſedere non debui, humiliter obteſtans, quâ in tanta anxia feſtinatione; ob quam Autographum vix relectum, ne dum vt par erat, puriùs tranſcriptum, errores commiſſos benigno affectu, pro ſui ingenij felicitate & altitudine, condonet, & ſcriptiunculam beneuolente manu, gratioſo & ſereno vultu prehendat: ſpe optimâ nitor modò intermiſſa, olim forte vberius compenſanda. Tibi demum Ill.[me] & R.[me] D.[ne] tuoque Conuentui velut fidum perpetuo clientem & perennem ſui cultorem meipſum ſubmiſſè permitto.

Cæterùm temporis penuria preſ-ſus, ſuper ingenita vi & acceptabiliſſima huius Balnei tepela; & vnde demum illi ſuus originalis calor & efficax Virtus inexiſtat, vt planiùs diſputem, ſane mihi, hac vice, non concedo; omnes quippè meos penitiores reformido cogitatus, quorum gratiâ ab vniuerſorum opinionibus me penitus abſceſſurũm & è documentis rationabilibus longè aliud, quam cæteri omnes, & faſſurum & profeſſurum eſſe neceſſariò, verè vereor & præuideo. Vtque notatu facilè, nemo antehac, vel ante nos ſeriò aut fundamentaliter, ſed curſim tantum & obiter hanc Scatebram ſub Examen & ad incudem traxerunt.

Quod ad Thermarum procul à petroſâ ſuâ ſcaturigine, extra formidoloſam & abominabilem Speluncam, ad amœniorem vſque & commodum, nec non periculis liberum locum;

locum; nuperam deductionem attinet; Vtrum illuc absque suarum virium præiudicio prædictæ Thermæ tutò queant aut quiuerint abduci; mea simplicissima, ingenua & ex ratione naturali elicita opinio est præsens:

Primitùs velut in confesso apud omnes præstituo, scatebram illic in faucium ostio, quà hactenus proruperat, minimè exoriri, neque insolitam suam vim, aut calorem adipisci, verum procul intra montium intima viscera, & longinquius quam vllus retrò forsan mortalium vnquā autumauerit, huc tandem locorum dimanare. Tacito, quod vti è Physicorum loquuntur cathedrâ, nullus in instanti habitus, sed temporum interuallo, siue naturam, siue mores attendamus, vnquam producatur. Quare cum eiusmodi Thermarum Fons sit odoris saporisuè expers, & absq; vllo prors° aut mineræ aut me-

Aristot. præd. Tex. 7. VI Princip. Tex. 7. 1. Mag. Moral. Tex. 7.

elogium quisquam nisi hæreticus, idololatriæ postulatum ibit, siquidem Deiparam nec ipsi DEO superiorem nec supparem facio, sicut nec Moyses Patriarcham Iosephum, quē Gen. 41. v. 45. ex ore Pharaonis Saluatorē mundi nominauit, nec ipsum Moysen Lucas Euangelista Act. 7. v. 35. vbi eum principem & Redemtorem populi, nec Gentium Doctor, quando ad Galat. 3. v. 19. eundem Mediatorem scripsit. Ac de seipso ad Rom. 11. v. 14. Saluos faciam aliquos ex ipsis. Ita nos Catholici longe inferiore gradu hoc genus nomina & honorum titulos Sanctorum reginæ Sanctisque cœlitibus, quàm ipsorum Creatori, & vnico humani generis Saluatori & Redemptori nostro Christo, prout à maioribus nostris edocti sumus, indere consueuimus. Catechismo P. Petri Canisij cap. 3. q. 8. patet.

Ipsa porrò domus capacem Au-
lam

lam ambulationi, pluuio præcipuè Cælo opportunam continebit acribus & egregijs ornatam Sanctorum dictis. Singulis item hypocaustis & habitaculis idonei sui assignãtur Tutelares Cælites. Quorum ope & apud Deum suffragio habitatores protegantur. Architectus fabricam omnem suo perficiet impendio quod hebdomadatim à Monasterio recipiet, Monasterium dũtaxat vecturas vniuersas suppeditat, quæ solæ non paucorum millium coronatorum pretium excedunt. Demum & Architecto aliquot millia coronatorum adnumeranda sunt iuxta pacta conuenta. Maio appetente Anno 1631. Nouum Nymphæum & hospitiũ quod Superi æternum fælicitent, deinceps frequentabunt celeberrimè. Veteri balneo in horribili illo suo latibulo diruto quod decimo die Ianuarij huius Anni 1631. ex ingentis saxi illapsu penitus euer-

ſum non ædificabitur deinceps niſi quantum Aquæ deriuatio exegerit.

His quin etiam iſta addam me non contineo. Videlicet quod die 11. Maij, huius currentis Anni 1631. in nouo noſtro Nymphæo ſimul lauerint Trecentis plures homines, quodue quidam Sulzianæ Legionis miles, dictus Ioannes Hannavver miſerabili manuum ac brachiorum contractura laborans, poſt quatuordecim dierum balneationem Dei gratiâ, & Thermali aquâ mediante, ita reſtitutus ſit priſtinæ valetudini, vt totus vegetus ac robuſtus indidem exierit.

Quemadmodum & Igienſis aliquis Rhætus, nomine Petrus Ios adeo ſcabie deformis acceſſit, planè vt Thermarum famuli, leprâ infectum exiſtimârint, nonniſi quintiduo balneis inſedit, ac poſt diem quintum ita mundatus fuit, vt nouâ in cute nitens, ſanus omnino exceſſerit. Et

Mel-

Melchior Merz Pilſnenſis Boëmus cum in dextro coxendice totoque pede trimeſtri iam ſpacio in tantum ægrotaret vt claudus effectus nonniſi baculi ſuſtentatione, & quidem ægerrimè ambularet, poſteaquam dies duodecim nouo in balneo lauiſſet, abſque baculi vſu incedere potuit, reſtituendus vtiq; in integram ſanitatem, vbi lotionem, qua adhuc detinetur, abſoluerit.

Caput XVIII.

NOBILIS ET CLARISSIMI Med. Doct. Domini Hippolyti Guarinonij ab Hofberg & Volderturn, Glorioſiſſimi &c. Ferdinandi Secundi, Rom. Imperatoris, & Sereniſs. Leopoldi Archiducis Auſtriæ &c. Medici, Cubicularij, Regiæq; Auſtriacæ, illuſtrium Virginum Congregationis Halæ ad Oenum Phyſici & Conſiliarij.

Diſcurſus, Documentum, & Opinio; Ex Teudiſca, in latinam opera noſtra.

AN plurimùm inclyta, mite calida, salubris & medicabilissima Fabariensium Thermarum scatebra, ex stupendùm formidolosa, immani cacuminata, & vasto hiatu, terque terribili Rupium cauerna, vbi originaliter erumpit, & antiquitus haud sine animi & corporis periculo inuisebatur absq; vllo suiipsius, tam per accepti & temperati caloris, quàm ingentium & miraculosè efficacium virtutum, detrimento, in spem vero similis emolumenti, illic in eadem abominabili & tenebricosa faucium abysso concepta & hausta, eleuari, colligi & foras in liberũ, peramænum Cæli, luminis, aëris, Solis & Lunæ capacem locum deriuari, & ibidem seu æquali, vel minori, seu & maiori fructu commodouè frequentari, adhiberi & vsurpari queat aut debeat? Quiuerit, aut debuerit?

Ad Ill.mum Fabariæ Abbatem, Anno 1631. intra mensem Martiũ.

Illu-

Illustrissime Princeps, Beneficentiss.me Domine.

AD Ill.mæ Cels.dis tuæ præsenti hora allatas, & debito honore a me perlectas, non immeritò multum obstupui, conspicans meas, ad se, irretardatè alioquin expeditas, nondum peruenisse, etsi interea temporis rectè tandem traditas confidam. Ad quas iteratò meipsum retulerim. Et præcipuè toti huic vrbi perspectam negotiorum, impedimentorumue molem vna coallego; ob quam pro parata ceteroquin mea voluntate & prompto animi desiderio respondere nequibam. Equidem noctis beneficio commode interdum vsus, rem omnem faciliùs & citiùs absoluissem, nisi & minusculus, ac inæqualior illius scripturæ character, oculos in hoc senio meos, aliquantum obtenebrantes, præter mentem tenuisset diutius. Quod

porro

porrò tali Thermarum ſuarum elucubrationi, diciplinæ, inſtructioni hiſtoriȩ & memoriæ cauſâ, alias prȩcellenter recens cōſcriptȩ, Ill.ma V.ra Pat.as vnà & meos diſcurſus circa celeberrimas & paſſim gloriâ inclytas eaſdem Piperinas Thermas iuxtim apponi, atque interſeri peroptauit, id me, ita me Deus, omnino latuit, & quantum reminiſcor, niſi in epiſtola ante binas vltimas poſtremâ, à nemine vnquam prænoui.

Quamobrem conſtanter originali narrationi, quoad verſionem Germanicam inhȩſi. Neque quidem inficior etiam me, pacem præoro, gratioſiſſimum ſuum imperium hac vice ob dignas admodũ conſiderationes demiſſius recuſaturum fuiſſe, quanquam innotuiſſet mens ſua. Præcellentes enim hæ Thermæ eius ingenij & tam inſolitarum exiſtunt conditionum, vt ſuper ſola earundem originali & ingenita virtute perueſti-

uestiganda præstantissimi veteres & hoderni Medici non duntaxat diuersas, se & inter se pugnacissimas reliquerint opiniones. Quod de Thermarum alijs auditum vix commemini. Atqui Antilogiæ eiusmodi repugnantes apud peritos (vt Ill.mæ V.ræ D.oni, nimirum ab Philosophia, cæterarumuè omnigenarum artium disciplina instructissimo Principi cōprimis liquet) insimul veræ aut falsæ, sed alterutra solum aut vera, aut falsa, esse quibunt. Hinc negotium tale absq; sufficiente, deliberata, matura profundiori & vndequaque efficaci expensione definire, res modo non patitur.

Ex me omnino existimârim Nobilissimis hisce Thermis haudquaquam gratis, ab fragrante, mordaci & conditissimo Pipere gloriosum inditum hoc agnomen; tum ob præstabiles eius operationes, aromatum virtutibus non absimiles, tum multo

magis

Difficillimæ indagationis Fabarienſes Thermæ.

magis propter naturæ abditiſſimas opes, ſeu conditiones, & admirabilium qualitatum præſtantiam. Quod doctis ſane & profundiſſimis Philoſophorum inſtar acerrimi & ſuaueolentis piperis; neque enim vel hodie illud diſcernere nedum deglutire queunt; ſemper hactenus ſapuit. Thermas è mineralibus, ære vel peculiari terra recens erumpentes, ex calore, odore, colore, duritie, mollitie, acrimonia, lenitudine vel lentitudine, alijſue exteriorum ſenſuum organis, obiectis, qualitatibus diſpicere, diſputare, diſcrutari perquã doctis facillimum eſt. Enimuerò Thermas, abſque omni eiuſmodi nota & indice ſcaturientes, quæque tum interim virtute & efficacia præpollente ſeſe manifeſtent quam manifeſtiſſimè, ſigillum verò abdant occultius; à priori dijudicare velle, nemo citra per magni erroris periculum, noſtrô efficiet arbitratu.

Admo-

Admodum iucunda, hilaris & Philosophiæ codigna res est Fabariensium Balnearum meditatio, quæ tum iuuẽculum Sopihstam, à fundamentis Philosophiæ ritè & benè instructum scrutatu sui, maguo operè condelectet, tum & ætate grandæuum, mihi non absimilem, pluribus reddat, vt loquimur Teutones, annis iuniorem, seu velut *Medæa* Æsonem recoquat. Id vero ab meo instituto (siquidem nullus interim præsidat iunior, sed enim potius Thermarum stupendas fauces, montiumque hiatus exhorrescat) haudquaquam dimouerim ad temporum occasionem interea maximè attentus. Earum sanè Thermarum firmissimè impressa imago tenaciter nobis adheret & imprimis Ill.^mæ Suę Par.^is singularis beneficentia è sensibus & animo nostro nunquam effluet.

Quoniam verò quantum resciui, Ther-

gliſcebat dubium, quod & hiſce meis inaudij auribus, è grauium Virorum ore, Num Thermarum Fons citra ſui defectum foras Antrum ad commodiora prouehatur, aut verius hoc ipſo vim deperdat ſuam? Ad quam inſignem controuerſiam, vt apertam & ſimplicem, quam rationis ductu condidici, opinionem meam paucis adiungerem, exoratus ſuperſedere non debui, humiliter obteſtans, quâ in tanta anxia feſtinatione; ob quam Autographum vix relectum, ne dum vt par erat, puriùs tranſcriptum; errores commiſſos benigno affectu, pro ſui ingenij felicitate & altitudine; condonet, & ſcriptiunculam beneuolente manu; gratioſo & ſereno vultu prehendat: ſpe optimâ nitor modò intermiſſa, olim fore vberius compenſanda. Tibi demum Ill.^me & R.^me D.^ne tuoque Conuentui velut fidum perpetuo clientem & perennem ſui cultorem meipſum ſubmiſſè permitto.

Cæterùm temporis penuria pressus, super ingenita vi & acceptabilissima huius Balnei tepela; & vnde demum illi suus originalis calor & efficax Virtus inexistat, vt planiùs disputem, sane mihi, hac vice, non concedo; omnes quippè meos penitiores reformido cogitatus, quorum gratiâ ab vniuersorum opinionibus me penitus abscessurum & è documentis rationabilibus longè aliud, quam cæteri omnes, & fassurum & professurum esse necessariò, verè vereor & prævideo. Vtque notatu facilè, nemo antehac, vel ante nos seriò aut fundamentaliter, sed cursim tantum & obiter hanc Scatebram sub Examen & ad incudem traxerunt.

Quod ad Thermarum procul à petrosâ suâ scaturigine, extra formidolosam & abominabilem Speluncam, ad amœniorem vsque & commodum, necnon periculis liberum locum;

locum; nuperam deductionem attinet; Vtrum illuc absque suarum virium præiudicio prædictæ Thermæ tutò queant aut quiuerint abduci; mea simplicissima, ingenua & ex ratione naturali elicita opinio est præsens:

Primitùs velut in confesso apud omnes præstituo, scatebram illic in faucium ostio, quà hactenus proruperat, minimè exoriri, neque inolitam suam vim, aut calorem adipisci, verum procul intra montium intima viscera, & longinquius quam vllus retrò forsan mortalium vnquã autumauerit, huc tandem locorum dimanare. Tacito, quod vti è Physicorum loquuntur cathedrâ, nullus in instanti habitus, sed temporum interuallo, siue naturam, siue mores attendamus, vnquam producatur. Quare cùm eiusmodi Thermarum Fons sit odoris saporisuè expers, & absq; vllo prors⁹ aut mineræ aut me-

Aristot. præd. Tex. 7. VI Princip. Tex. 7. 1. Mag. Moral. Tex. 7.

talli veſtigio profluat, hoc elementaliter, & prout Philoſophi clamant, ſimplicior atque inde porrò in ſua ſubſtantia præcellentior exiſtat neceſſum eſt.

Hinc eiuſdem Fontis, tum ſalutares Virtutes, tum ſenſibilem calorem, velut comitatrices qualitates non breui, & quodam puſillo, ſed prolixo & tardiori tempore tam videlicet ſyncero, puto, puro, humori imprimi, nec tantum imprimi, verum ſtabiliter, radicitus immergi, incorporari verbo dicam, inhabituari qualitates & inſeparabiliter immiſceri, euidenter conſequitur. Quemadmodũ vniuerſim potabiles æquæ ex ſuæ ſubtilitate & puritate ſubſtantiæ, quo propiùs elementorum propinquant ſimplicitati nobiliores, pretioſiores & ſalubriores meritò perhibentur. Siquidem deinde huius puræ ſinceræque Elementalis aquæ funditùs immixtæ con-

5. Metaph. Tex. 3. 31. Problem. Tex. 30. Sect. 23. Tex. 19. 1. Sanitat. tuendæ Tex. 11.

conditiones, nonnisi intra longam & iustam admodum temporis moram, tam simplici præsertim fluenti & instabili aquarum corpori incorporari queunt, rursum necessariò ex ineuitabili, naturæ cursu consequitur Tempus, motum seu operationem consimili sibi semper correspondere mensuram. Etenim indubiè, quemadmodũ pediti plus temporis & moræ ad viginti milliariorũ, quam ad vnius alteriusuè tãtum iter æquali gressu conficiendum, opus est: ita inquam, consequitur talem Fontem longissimo districtu & forsitan ab incredibili distantia ad præsentem promanare locum, quod itineris & meatus spatium ad fundamentales eiusmodi & radicales concipiendas virtutes adfatim sit sufficiens & commensuratum: Si namque vel ipsa vnica caliditas aquæ huius à nobis prudenter matureque attendatur, & experientiam ipsam consula-

4. Physicor. Tex. 130. 98. 97.

ſulamus, quid videlicet quotidie cũ olla ſeu lebete aquis plena ad viuaciſſimam flammam appoſita fiat? quamdiu igni collaborandum, donec ardor ſuus intimam aquæ permeet ſubſtantiam, quo vel illum tandem caloris gradũ huius Fabarienſis ſcatebræ genuinũ obtineat, & iuxta tecum perpende ſis, quãtum interea viæ, dum in coquina eiuſmodi incaleſcit lebetis aqua, velociſſim⁹ Fabarienſium Thermarum Fons profundiſſimarum rupium cauitates prorumpendo confecerit; addito inſuper rem quampiam continuò fluidam, motu, lapſuuè perenni inſtabilem ad imbuendas peregrinas qualitates, in comparatione rei ſtabilis & quietæ, tàm parum eſſe idoneam quàm ſit eadem àquis olla plena, igni appoſita ac ſæpe ſæpius iterata ſuſq; deque mota vel circumagitata, quæ diuturniori proinde mora ad contrahendum calorem indigere aſſolet.

Quis,

Quis, inquam, hæc prudenter secum arbitratus non facile æſtimabit, quàm longinquo & diſſito viarum itinere eadem ſcatebra adfluat? Si cui porrò & iſtud comprehenſu grauius, is Thermarum calore, per me licet, tantillum ſepoſito, comitantes earundẽ duntaxat ſaluberrimas virtutes mecum diſcutiat vtrum tam breuiculo tempore ab tam rapido curſu, præterfluente aquâ imbibi intimè in tanta copia & numero adſumi, implantari, inſeri ibidemque (vt Philoſophorum dilecta loquitur barbaries) habituari queant. Si enim quandoque ad viliuſculi alicuius medicaminis macerationem, cuius vim pauxillo aquæ introducere & imprimere volumus, modiciſſimum aquæ, quod ad ſcatebrã Thermarum, velut Riuulus ad ampliſſimum Rheni flumen ſe habet, ſæpe longiſſimam noctem, ſæpius in durioribus materijs quoad virtus benè &

altè inſederit, quamplurimos deſiderabit dies; Quantum & interualli & moræ, putas mi homo, præſens inſumet ſcatebra & effectu ipſo, quoadusque ſub tam celeri ſuo decurſu non planè ab molli quadam, ſed enim nimis nimium dura materie (quę nos quanquam modo ſubſileamus, neutiquam latet) elicitarum & in ſe immerſarum & per totam ſubſtantiam intimè combibitarum cōpos fiat & particeps virtutum?

Itemque iterum Naturæ commonſtrat lumen taliuſmodi aquam aut prius, quam calorem concipiat, aut poſtmodum, vel tàm ante, quàm poſt conceptum calorem, ſuas ingenitas participare, ſeu nanciſci virtutes & efficacias. Quod ſi ante participet, tum Elemẽtalis ipſius ſcaturigo ſeu affluxus multò adhuc remotior ſit neceſſum erat, vtpote quum prius & tam procul ante ſalutarium & medicarum ſuarum virium conceptionem,

nem, dimanet, quam ad fornacem calidamue sui prorumpat officinam; Quinimo quo aqua caloris etiamum expers & idcirco virtutum & virium concipiendarum minus idonea quanto frigidior, tanto remotius admeabit. Sicut & vniuersæ frigidæ infusiones, vt Medicorum vocat calam⁹, tardius pigriusuè, quam calidæ perficiuntur. At posito, huiusmodi Aquam prius calorem & deinceps primum Montium virtutes adipisci & imbibere (quod non facile præsumpseris siquidem talis fundamentalis calor haud procul à terrarum superficie extima cõceptus ob quam plurimas in vicino causas necessariò infringeretur & remitteret) tum continget equidem istud ita citius & expeditius, velut & cæteræ Medicorum Infusiones seu macerationes medica inum in calida facilius & maturius, quam in frigida finiuntur.

Quidquid ſit, vi omnis rationis apparet, pro fundamentali præſcientia & præcognitione eius, quod reſcire hauemus, & nondum dignouimus, Scatebram Fabarienſem ſuas conſecutrices, inhabituatas (parce Lector Medicorum verbis) & in totam ſuam ſubſtantiam penitiſſimè imbibitas & incorporatas Virtutes, efficacias & operationes; Item ſigillatim acceptabilem ſuam tepelâm haud aliter & imo haudquaquā aliter, quam valde diuturno tempore & mora è tam duro obiecto, tam ſolidorum montium ſibimet infugere, & propriè in ſuam alioquin ſimplicē & Elementalem naturam implantare & inſeparabiliter adpropriare & vnire poſſe: Dumque idipſū nonniſi admodum prolixa mora fieri contingit palpabiliter deducitur, quod Agens & Patiens, Fons & Mons valdè longo inuicem ſimulque commanere debant tempore. Quod ſi am-

amborum, Rupium videlicet & aquarum combinatio & vnio, quam Physici immediatum contactum agnominant, neutiquam velut Medicæ Infusiones in quieta & stabili materia, sed in celeri præterfluenti accidit, tum rursum ex eo clarè & ad oculum & ad manum patet: Talem Scatebram longè longius & nimium longinquè ab scaturigine sua adfluere: Et meo quidem iudicio trium aut quatuor dierum & noctium itinere allabi & perlabi, velut ex sequẽtibus manifestius comprobabo.

1. Gen. & corrupt. Tex. 78.

Quam remote adfluant Fabarienses Thermæ.

Et quanquam hic subtilius forsan aliquod ingenium occurrat: hãce Aquam ad montanarum conceptionem qualitatum fortassis in vicina quadam & admodum immensa Rupium Lacuna, forte vbi locorum caloris sui officinam seu receptaculum habet, copiose & aceruatim influere, illicque aliquamdiu tam ad virtutem quàm calorem concipiendum

Num DEVS Fabarij congregat sicut in vtre aquas Thermarum: Et ponit in thesauris abyssos Psalm. 37. v. 7.

dum demorari posse. Atqui istud nequaquam accidit, illo argumēto, quod hæ Thermæ sub Autumnum & Hyemem sistantur & deficiant, quo casu taliusmodi amplissima aquarum colluuies seu prægrande Caldarium in visceribus, & petrarum sinu nihilominus propter necessariam sui tum cauitatem, tum capacitatem exhauriri, & euacuari nequibit; verum quidpiam interius in lacuna (subter transfluentem aquarum Thermalium decursum) per totam detinebitur hyemem, quo tanto temporis fluxu, & cæteræ præterlabentis Aquæ raptui inæquali montium Virtus quamplurimum acerrimè ac intimissimè attrahetur, vnde necessariò alteri Aquæ per æstatem iam adultam prorumpenti in omnibus multum antecellet & dissimilitudinem causabit notabilem. Quandoquidem autem id hactenus nunquam animaduersum vel experiētiâ cogni-

cognitum, aut in eiusdem tempera-tissimis exploratum est qualitatibus, haud quaquàm istud præsumendum erit; Ne dicam quod tamdiu quiescens & stabilis Aqua, vt cæteræ vniuersim assolent, sese immutaret & infallibilem quandam magni discriminis notam proderet.

Quòd si quis insuper sciscitetur, ergo igitur quam longinquo & quonam locorum Fons Fabariensis, natiuum suum imbuit calorem? Huic superiùs Naturali documento responsum est: Talem videlicet calorem in tam multam magnamúe aquam æquè difficulter atque ipsasmet medicatas vires, idque nonnisi sufficiente & diuturniori mora vnquam introduci; Quin & eò tardius, quò velocior & mobilior Aqua in fluxu suo proccurrit. Res ab exemplo elucebit. Fistulam ferream animo confinge, interius admodum duplicis bombardę capacem, decem

septem-

magis propter naturæ abditiſſimas opes, ſeu conditiones; & admirabilium qualitatum præſtantiam. Quod doctis ſane & profundiſſimis Philoſophorum inſtar acerrimi & ſuaueolentis piperis; neque enim vel hodie illud diſcernere nedum deglutire queunt; ſemper hactenus ſapuit. Thermas è mineralibus, ære vel peculiari terrâ recens erumpentes, ex calore, odore, colore, duritie, mollitie, acrimonia, lenitudine vel lentitudine, alijſue exteriorum ſenſuum organis, obiectis, qualitatibus diſpicere, diſputare, diſcrutari perquā doctis facillimum eſt. Enimuerò Thermas, abſque omni eiuſmodi nota & indice ſcaturientes, quæque cum interim virtute & efficacia præpollente ſeſe manifeſtent quam manifeſtiſſimè, ſigillum verò abdant occultius; à priori dijudicare velle, nemo citra per magni erroris periculum, noſtro efficiet arbitratu.

Difficillimæ indagationis Fabarienſes Thermæ.

Admo-

Admodum iucunda, hilaris & Philoſophiæ codigna res eſt Fabarienſium Balnearum meditatio, quæ tum iuuẽculum Sopihſtam, à fundamentis Philoſophiæ ritè & benè inſtructum ſcrutatu ſui, magno operè condelectet, tum & ætate grandæuum, mihi non abſimilem, pluribus reddat, vt loquimur Teutones, annis iuniorem, ſeu velut *Medæa* Æſonem recoquat. Id vero ab meo inſtituto (ſiquidem nullus interim præſidat iunior, ſed enim potius Thermarum ſtupendas fauces, montiumque hiatus exhorreſcat) haudquaquam dimouerim ad temporum occaſionem interea maximè attentus. Earum ſanè Thermarum firmiſſimè impreſſa imago tenaciter nobis adhęret & imprimis Ill.[mæ] Suę Par.[is] ſingularis beneficentia è ſenſibus & animo noſtro nunquam effluet.

Quoniam verò quantum ręſciui, Ther-

gliſcebat dubium, quod & hiſce meis inaudij auribus, è grauium Virorum ore, Num Thermarum Fons citra ſui defectum foras Antrum ad commodiora prouehatur, aut verius hoc ipſo vim deperdat ſuam? Ad quam inſignem controuerſiam, vt apertam & ſimplicem, quam rationis ductu condidici, opinionem meam paucis adiungerem, exoratus ſuperſedere non debui, humiliter obteſtans, quâ in tanta anxia feſtinatione; ob quam Autographum vix relectum, ne dum vt par erat, purius tranſcriptum, errores commiſſos benigno affectu, pro ſui ingenij felicitate & altitudine, condonet, & ſcriptiunculam beneuolente manu, gratioſo & ſereno vultu prehendat: ſpe optimâ nitor modò intermiſſa, olim fore vberius compenſanda. Tibi demum Ill.^me & R.^me D.^ne tuoque Conuentui velut fidum perpetuo clientem & perennem ſui cultorem meipſum ſubmiſſè permitto.

Q Ca-

Cæterùm temporis penuria preſſus, ſuper ingenita vi & acceptabiliſſima huius Balnei tepela; & vnde demum illi ſuus originalis calor & efficax Virtus inexiſtat, vt planiùs diſputem, ſane mihi, hac vice, non concedo; omnes quippè meos penitiores reformido cogitatus, quorum gratiâ ab vniuerſorum opinionibus me penitus abſceſſurum & è documentis rationabilibus longè aliud, quam cæteri omnes, & faſſurum & profeſſurum eſſe neceſſariò, verè vereor & præuideo. Vtque notatu facilè, nemo antehac, vel ante nos feriò aut fundamentaliter, ſed curſim tantum & obiter hanc Scatebram ſub Examen & ad incudem traxerunt.

Quod ad Thermarum procul à petroſã ſuâ ſcaturigine, extra formidoloſam & abominabilem Speluncam, ad amœniorem vſque & commodum, necnon periculis liberum locum;

locum; nuperam deductionem attinet; Vtrum illuc absque suarum virium præiudicio prædictæ Thermæ tutò queant aut quiuerint abduci; mea simplicissima, ingenua & ex ratione naturali elicita opinio est præsens:

Primitùs velut in confessio apud omnes præstituo, scatebram illic in faucium ostio, quà hactenus proruperat, minimè exoriri, neque insolitam suam vim, aut calorem adipisci, verum procul intra montium intima viscera, & longinquius quam vllus retrò forsan mortalium vnquã autumauerit, huc tandem locorum dimanare. Tacito, quod vti è Physicorum loquuntur cathedrâ, nullus in instanti habitus, sed temporum interuallo, siue naturam, siue mores attendamus, vnquam producatur. Quare cùm eiusmodi Thermarum Fons sit odoris saporisuè expers, & absq; vllo prors⁹ aut mineræ aut me-

Aristot. præd. Tex. 7. VI Princip. Tex. 7. 1. Mag. Moral. Tex. 7.

 talli

talli veſtigio profluat, hoc elementaliter, & prout Philoſophi clamant, ſimplicior atque inde porrò in ſua ſubſtantia præcellentior exiſtat neceſſum eſt.

Hinc eiuſdem Fontis, tum ſalutares Virtutes, tùm ſenſibilem calorem, velut comitatrices qualitates non breui, & quodam puſillo, ſed prolixo & tardiori tempore tam videlicet ſyncero, puto, puro, humori imprimi, nec tantum imprimi, verum ſtabiliter, radicitus immergi, incorporari verbo dicam, inhabituari qualitates & inſeparabiliter immiſceri, euidenter conſequitur. Quemadmodũ vniuerſim potabiles æquæ ex ſuæ ſubtilitate & puritate ſubſtantiæ, quo propius elementorum propinquant ſimplicitati nobiliores, pretioſiores & ſalubriores meritò perhibentur. Siquidem deinde huius puræ ſinceræque Elementalis aquæ funditus immixta con-

5. Metaph. Tex. 3. 31. Problem. Tex. 30. Sect. 23. Tex. 19. 1. Sanitat. tuendæ Tex. 11.

conditiones, nonnisi intra longam & iustam admodum temporis moram, tam simplici præsertim fluenti & instabili aquarum corpori incorporari queunt, rursum necessariò ex ineuitabili, naturæ cursu consequitur Tempus, motum seu operationem consimili sibi semper correspondere mensura. Etenim indubiè, quemadmodū pediti plus temporis & moræ ad viginti milliariorū, quam ad vnius alteriusuè tātum iter æquali gressu conficiendum, opus est: ita inquam, consequitur talem Fontem longissimo districtu & forsitan ab incredibili distantia ad presentem promanare locum, quod itineris & meatus spatium ad fundamentales eiusmodi & radicales concipiendas virtutes adfatim sit sufficiens & commensuratum: Si namque vel ipsa vnica caliditas aquæ huius à nobis prudenter matureque attendatur & experientiam ipsam consula-

4. Physicor. Tex. 130. 98, 97.

ſulamus, quid videlicet quotidie cū olla ſeu lebete aquis plena ad viuaciſſimam flammam appoſita fiat? quamdiu igni collaborandum, donec ardor ſuus intimam aquæ permeet ſubſtantiam, quo vel illum tandem caloris gradū huius Fabarienſis ſcatebræ genuinū obtineat, & iuxta tecum perpende ſis, quātum interea viæ, dum in coquina eiuſmodi incaleſcit lebetis aqua, velociſſim⁹ Fabarienſium Thermarum Fons profundiſſimarum rupium cauitates prorumpendo confecerit; addito inſuper rem quampiam continuò fluidam, motu, lapſuuè perenni inſtabilem ad imbuendas peregrinas qualitates, in comparatione rei ſtabilis & quietæ, tàm parum eſſe idoneam quàm ſit eadem àquis olla plena, igni appoſita ac ſæpe ſæpius iterata ſurſq; deque mota vel circumagitata, quæ diuturniori proinde mora ad contrahendum calorem indigere aſſolet. Quis,

Quis,inquam,hæc prudenter secum arbitratus non facile æstimabit, quàm longinquo & dissito viarum itinere eadem scatebra adfluat? Si cui porrò & istud comprehensu grauius, is Thermarum calore, per me licet,tantillum seposito,comitantes earundē duntaxat saluberrimas virtutes mecum discutiat vtrum tam breuiculo tempore ab tam rapido cursu,præterfluente aquâ imbibi intimè in tanta copia & numero adsumi,implantari,inseri ibidemque (vt Philosophorum dilecta loquitur barbaries) habituari queant. Si enim quandoque ad viliusculi alicuius medicaminis macerationem,cuius vim pauxillo aquæ introducere & imprimere volumus, modicissimum aquæ, quod ad scatebrā Thermarum, velut Riuulus ad amplissimum Rheni flumen se habet, sæpe longissimam noctem,sæpius in durioribus materijs quoad virtus benè &

nem, dimanet, quam ad fornacem calidamue sui prorumpat officinam; Quinimo quo aqua caloris etiamum expers & idcirco virtutum & virium concipiendarum minus idonea quanto frigidior, tanto remotius admeabit. Sicut & vniuersæ frigidæ infusiones, vt Medicorum vocat calam⁹, tardius pigriusuè, quam calidæ perficiuntur. At posito, huiusmodi Aquam prius calorem & deinceps primum Montium virtutes adipisci & imbibere (quod non facile præsumpseris siquidem talis fundamentalis calor haud procul à terrarum superficie extima cõceptus ob quam plurimas in vicino causas necessariò infringeretur & remitteret) tum continget equidem istud ita citius & expeditius, velut & cæteræ Medicorum Infusiones seu macerationes medica inum in calida facilius & maturius, quam in frigida finiuntur.

Quidquid ſit, vi omnis rationis apparet, pro fundamentali præſcientia & præcognitione eius, quod reſcire hauemus, & nondum dignouimus, Scatebram Fabarienſem ſuas conſecutrices, inhabituatas (parce Lector Medicorum verbis) & in totam ſuam ſubſtantiam penitiſſimè imbibitas & incorporatas Virtutes, efficacias & operationes; Item ſigillatim acceptabilem ſuam tepelâm haud aliter & imo haudquaquā aliter, quam valde diuturno tempore & mora è tam duro obiecto, tam ſolidorum montium ſibimet infugere, & propriè in ſuam alioquin ſimplicē & Elementalem naturam implantare & inſeparabiliter adpropriare & vnire poſſe: Dumque idipſū nonniſi admodum prolixa mora fieri contingit palpabiliter deducitur, quod Agens & Patiens, Fons & Mons valdè longo inuicem ſimulque commanere debant tempore. Quod ſi am-

amborum, Rupium videlicet & aquarum combinatio & vnio, quam Physici immediatum contactum agnominant, neutiquam velut Medicæ Infusiones in quieta & stabili materia, sed in celeri præterfluenti accidit, tum rursum ex eo clarè & ad oculum & ad manum patet: Talem Scatebram longè longius & nimium longinquè ab scaturigine sua adfluere: Et meo quidem iudicio trium aut quatuor dierum & noctium itinere allabi & perlabi, velut ex sequẽtibus manifestius comprobabo.

1. Gen & corrupt. Tex. 78.

Quam remote adfluant Fabarienses Thermæ.

Et quanquam hic subtilius forsan aliquod ingenium occurrat: hãce Aquam ad montanarum conceptionem qualitatum fortassis in vicina quadam & admodum immensa Rupium Lacuna, forte vbi locorum caloris sui officinam seu receptaculum habet, copiose & aceruatim influere, illicque aliquamdiu tam ad virtutem quàm calorem concipiendum

Num DEVS Fabarij congregat sicut in vtre aquas Thermarum: Et ponit in thesauris abyssos Psalm. 37. v. 7.

dum demorari poſſe. Atqui iſtud nequaquam accidit, illo arguměto, quod hæ Thermæ ſub Autumnum & Hyemem ſiſtantur & deficiant, quo caſu taliuſmodi ampliſſima aquarum colluuies ſeu prægrande Caldarium in viſceribus,& petrarum ſinu nihilominus propter neceſſariam ſui tum cauitatem, tum capacitatem exhauriri, & euacuari nequibit; verum quidpiam interius in lacuna (ſubter transfluentem aquarum Thermalium decurſum) per totam detinebitur hyemem, quo tanto temporis fluxu, & cæteræ præterlabentis Aquæ raptui inæquali montium Virtus quamplurimum acerrimè ac intimiſſimè attrahetur, vnde neceſſariò alteri Aquæ per æſtatem iam adultam prorumpenti in omnibus multum antecellet & diſſimilitudinem cauſabit notabilem. Quandoquidem autem id hactenus nunquam animaduerſum vel experiētiâ cogni-

cognitum, aut in eiusdem temperatissimis exploratum est qualitatibus, haud quàquàm istud præsumendum erit; Ne dicam quod tamdiu quiescens & stabilis Aqua, vt cæteræ vniuersim assolent, sese immutaret & infallibilem quandam magni discriminis notam proderet.

Quod si quis insuper sciscitetur, ergo igitur quam longinquo & quonam locorum Fons Fabariensis, natiuum suum imbuit calorem? Huic superiùs Naturali documentò responsum est: Talem videlicet calorem in tam multam magnamúe aquam æquè difficulter atque ipsasmet medicatas vires, idque nonnisi sufficiente & diuturniori mora vnquam introduci; Quin & eò tardius, quò velocior & mobilior Aqua in fluxu suo proccurrit. Res ab exemplo elucebit. Fistulam ferream animo confinge, interius admodum duplicis bombardę capacem, decem septem-

ſeptempedas oblongam, foris vtrinque copioſo igne & carbonibus circundatam, ipſum verò fiſtulæ tubum digitali craſſitudine admodũ adeoq; præcalidum, vt manum citra offenſam & vſtelã inferre nequeas. I modò & glacie frigidiorẽ tanta copia, quãtam fiſtulę interior cauitas admittit, quantocyus ſupra intromitte & infra rurſum effluere ſinito, tum perſcrutare; Num eiuſdem tam copioſæ & velociſſimè transmiſſæ Aquę calor intra tantillum moræ conceptus Calori Scatebræ noſtræ reſpondeat aſſimileturque? Enimuerò neabs me præoccuperis, vna excutiendi & perueſtigandi liberalem tibi cedo motam. Sin mauis, & in tua illa obſtinaueris opinione vltro etiam eandem concedo, idemuè vtriusque noſtrum ſenſus erit. Dummodo in id conſenti mecumque comitare per Fiſtulam ſeu meatum altiſſimarum Rupium (quantumque caloris officina

cina retrò disiaceat, quæ necessariò toto differet Cælo naturali sua conditione ab ipsis, queis prorumpit; Rupibus) seu eminus seu cominus distet locus, ex vtrouis alterutrum rursus necessariò conficitur, si enim breuiusculè, solum, inquam, decem septempedas vt ante commemini, aberit, tum aqua non minus quam candens ferrum, vnde tam larga velocissimo raptu profluit, non solum cum eo calore, quo scaturit, sed multo & maiori & intolerabiliori præferuido & vrente quodam æstu foras prorumpet; & deinde demum tanto itinere reliquarum Rupium reactione & gelido earundem affrictu & attritu ad eum nobis tolerabilem defrigescet & subtepefiet calorem. 4. Gen. Ag. Tex. 5.
Aut necessum est totum fermè Rupium quam longissimum canalem seu meatum non modo tanto efferuere æstu, quo copiosa adeò Scatebra incalescat; sed vt continenter toto sui

tractu

tractu æquabilem conſeruet feruorem. Quod præ argumentorum nimietate vero abſimile aliarumque Thermarum ingenio diſſonum eſt.

Fabarienſis ſcatebræ feruor, ad primariam ſui originem intolerabilis.

Stat igitur & ratio docet hanc Fabarienſem Scatebram procul nimium retrò ab effluxu non ſolum conſecutricem hanc ſuam tepelam; verum ſupereminēter feruidam, extremam intolerabilem & vrentem nimium concipere calorem, Dehinc tandem longiori itinere per gelidiſſimos Montes adúſque hodiernam ſcaturiginem, moderatam gratamque hanc ſuam adipiſci caliditatem. Rem ità ſeſe habere tum Germaniæ, tum aliarum Nationum feruidi Fontes condocent, ij quippe eo ferventiores ſeu calidiores erumpunt, quo propius, aut remotius Caldarium ſeu Officina Caloris ab ipſa diſtiacet ſcaturigine.

Haud ſecus ferme, quam in politicis

ticis occupauit, cum male moratus agreſtis, barbarus, excors, ferusque iuuenis domi ſuæ, ab ſui ſimilibus initio parentibus à crepundijs vſque educatus eſt, nunquam fatuitatem dediſcit inolitam, tametſi vnum alterumue milliare paternis excedat laribus, ſed tum primum cum plurium dierum viam, natali ſolo & agreſti barbaraque domo in alienam tranſmigrarit terram, in itinere ac procinctu plurima (veluti & hæc Thermarum Scatebra ab gelidis, & acerrimis ſuſtinet Rupibus) perſentiſcat quæque obuiam mala aliosque mores & exempla experiatur, aliam honeſtiorem comperiat diſciplinam, qua cum diutius conflictetur & adſueſcat. Tum tandem, inquam, prægrandis hæc hyemalis Noctua in generoſum accipitrem & fatuus ſtipes & plumbeus ſtolo, ita etiam Thermarum Fabarienſium Fons, in Nobilem, tractabilem, politicum,

ticum, frugi, amabilemque euadet virum.

Conficitur rursum, Fabariensem scatebram si vnico duntaxat retrorsum die & hoc ipso propinquior à Caldario fluat, Certo certiùs item nunquam adeo tolerabilem & acceptam sed multò admodum ferventiorem fore, quàm Thermæ S. Martini propè Bormium ad montis Brachij initium in Rhetijs, reperiantur & vsurpentur. Sin è contra sua ab scaturigine altero adhuc die retro Speluncam Thermalem promanet, perque gelidos montium sinus longinquius allabatur necessario quiuis ambigere possit aut velit, eandemScatebram tum à contrario nullatenus in eo caloris gradu, verum multum remissiori & frigidiori effluxuram? Clarum euidens & manifestum huius rei indicium deprehendes in persimili lympida pulcherrima & ex æquali copia liberaliter

Thermæ S. Martini in Comitatu Bormiensi apud Rhætos.

pro-

promanante Scatebra apud celebres & vastissimos, intra Tyrolim, Pyræ-nei saltus Brennerum montem appellant accolæ.

Caionæ siue Caminæ scatebra Thermalis vastissimi Montis dicti Brenner in Tyroli.

Cui niue tincta coma est, glacie riget aspera barba; quà regia via ex Italia in Germaniam mittit, quaque prisci Romanorum, vt etiamnum illic extantia monent monumenta, militares suas olim traiecerunt copias*. Ea scatebra sexaginta circiter passus à publica via ad dexteram quando ex Italia mouemus, prope in medio Pyrenei (quo celebres balneas, quanquam infrequentiores Domini Geitzenkofler magnificè posuerunt) è durissima rupe calida, atqui adeo subtepida profluit, vt humanis viribus absque vlteriori ad ignes calefactione, præterquam in æstate sit intoleranda. Non aliam ob rem, quam quod Scatebra nimium procul à Caldario & Fonte suo, idque diuturniori via perfrigidos Mõ-

Steph. Vinandus in Hercule prodicio.

 tium

tium anfractus adfluens vltra humanæ complexioni debitum & congruum refrigeſcat modum. Vt illud prætereatur: Brumali tempore Scatebram grauiſſimos fumos eminus conſpicuos euaporare & longiſſimo itinere glacies & niues funditus præ calore colliquefacere.

Opus tandem, vt ad propoſitam nobis principalem Cauſam, præmiſſis, ſpe bonâ, fundamentalibus, vt aiunt, à priori & poſteriori rationibus, aliquando accedamus. Vtrum videlicet in Cauerna & horribili Montium ſpelunca ad Originem ſuam concepta & accuratè hauſta, perque ligneos Canales foras deducta Fabarienſis Scatebra vllum aut nocumentum, aut iacturam ſui tam perpetiatur in natiuis & medicatiſſimis Virtutibus, quam in calore ſuo infringi & debilitari queat? Ad quod modo quæſitum, ex præeuntibus quotuſquiſque prudens facile ſibi

sibi respondebit; prætereà fundamentali hac & irretorquibili assertione instructus pace optima cordicitus assentiet; non modo Fabariensem scatebram sua extrorsum deriuatione & Aquæductu ex millies horribili barathro ad Ætheris & Aëris habilimum locum, de suis capitalibus vtrisque qualitatibus quà salubrium & medicatarum Virtutum, quà gratissimæ tepelæ ne minimum quidem remittere, sed enim ipsammet Scatebram præter hæc, tali sub effluxu & mora, semel quoad vtramuis qualitatem multùm corroborare, quin & necessariò emendari.

Hoc rudioribus (sapientes ex ijs, quæ pauxillum antè præfamur à longe præsipiunt) cùm Idiotarum, quam Doctorum grandior sit numerus, simplicius aliquanto & dissertius edisserere conabimur.

Primo ambæ ipsius principales qualitates, vt demonstratum iam A-

quæ formaliter & specificè in intimam se immerserunt substantiã, vnde absque totius subiecti corruptione disseparari nequeunt. Exempli causa. Quemadmodum ex Aqua melle mista tertium quod nec mel nec aquam sed Hydromeli vocant, progenitum, nunquam sine ipsius Hydromeli interitu & pernicie secerni potest, etsi illud non ducentas solum septempedas ab Officina, vbi coquitur, verum vltra ducenta Germanica milliaria fortè ex maritimis Teutonum oppidis terrâ marique Venetias aut Romam exportemus, non modo, nequaquam deterius sed & multo generosius euadit plerumque.

Casu, quo astutum redarguas; scatebram Fabariensem in montium visceribus suas tam virtutes medicas quam tepelam imbuere, sin postmodum Rupibus proruperit iam destitutam & spoliatam fore, causa sibi

efficа-

efficaciam causantem. Tum suscipio ex te sciscitans; num Hydromeli & cereuisia in ligneis vasis peregrè auecta saporem virtutemque suam, an potius in cupreis lebetibus, vbi coquuntur & infunduntur, contrahant? Si hæc extra ollas genitales, dolijs conclusa ligneis immersas sibi vires & virtutes mordicus retinent: Eccur non tenacius hæreat prædura, inquam, & lapidea Thermarum vis, ex Rupium cauerna, ligneo canali collecta & perdiligenter communita, arctius inclusa & foras abducta? Aut quæ tibi mens? Annè duntaxat tum verus homuncio fueras, quando in maternis visceribus hominis & formam, & speciem indueras? Deinceps verò à partu, ex matris vtero putabisne teipsum minus hominem quàm ante ortum extiteris? Tantum abest, quin & indies magis in eis, quæ ad hominis statum, decorem & incrementum valent, & præcipue

ſin aliàs ſyncera tibi ſapientia, quæ præter Deum eiuſue gloriam, vniuerſa vt reapſe ſunt, puram putam fatuitatem æſtimat, ſaltem innotuit, humana proficis & promoues ſapientia. Simile quid non modo in artefactis, ſed æque porro in naturæ ſpectatur operibus. Inter quæ iſtud notiſſimum & deſideratiſſimum Vinum, quod vites è terra & puriſſimo Cæli rore, vt Tertium aliquod mixtum, progenerant, quod interim nec pluuialis humor neque terra exiſtit.

Ergonè auſint affirmare vinum maturrimum, dolijs incluſum & defæcatiſſimum, quando natiuas ſuas iam obtinuit virtutes, ſi quo caſu forſan elutrietur ac de vaſe in vas transfundatur, deperdere vires? optandum ſanè vt ita quandoque apud vini abominandos, dicamne bibones an gurgites? ingenitam vim deperderet, quantum & qualiter, eandem

dem ferè non modo conseruat, sed & magis magisque coauget & perficit. Imo vero de nostris generosioribus in Terioli vinis in omnes notum est, quod longius per Regionem transportata viribus & fortitudine augescant.

Adesdum modo tuasque ambas huc exporgito, si molliori cerebello forsan nescies nostra rimari, & palpato. Amabò Sodes, aj. Nunquid olim in florentissimis illis Fabariæ Thermis lauisti vnquam? forsitan, Si dijs placet, tum intra montis abditissimam Cauernam vbi Thermalis Fons longe efficacissimus, scatet, penetrasti, atque ibidem, aut foris verius vna cum cæteris sensatis Viris in præampla & profunda Thermarum natatoria balneasti? Introrsum neutiquam mihi penetraueris, sed extrorsum necessariò colluisti cum alijs? Atqui credidisti in amplissimam illam exteriorem balnei pisci-

 nam

nam retinere suas in profundissimis Montibus congenitas virtutes?

I. ECTOR. Vtique mihi illud, & meritò & necessariò persuasi, cum beneficia & præcellentes balnei operationes non ego solus, verum vniuersi mei mecum collotores euentu ipso senserint.

DOCTOR. Amabò te nunquid ex rupibus elapsa aquarum piscina latè dilatatur? Itemque an non foris nudo & frigido sub dio & æthere intecta circumnatat? Annon intro prægelida montium corpora, quo sol rarius breuiori horæ morula alluceet, cæteroqui summè frigidæ, & præhumidæ Rupes? Annon ingens & gelidus vapor seu nebula infra ex profunda prætercurrentis Taminnæ fossa sursum commeat, ob quas coniunctim rationes præampla & latissima Thermarum piscina alterari, infirmari & à sua naturali virtute & gratijs dimoueri & spoliari necessa-

riò

rio deberet? Quod cum minimè eueniat, qui fiet illud, cum Aquæ neutiquam sub Dio patentes & apertæ, sed coopertæ & intectæ; nullatenus diuisæ & dilatatæ, verùm in suis angustijs intra ligneos Canales conclusæ & cohibitæ foras festinant rapidissimo cursu.

LECTOR. Hæc quidem palpabilis est demonstratio & per me nihil subambigo, solummodo alij quidã ligneos forsan Aquæductus in suspicionem ciebunt, siquidem ligna & lapides vehementi discernuntur discrimine.

Etenim prorumpens Thermarum Aqua in piscina super lapideo & petroso alioqui natitat pauimento.

DOCTOR. Mihi heri, cum obuius ires, quid amabo te in grandi tuo ligneo flascone? LECTOR. Aliud nihil quam meis ruri frugiferis aquam epotandam baiulans attuli.

tuli. DOCTOR. Vbinam Terrarum, quæſo mi homo hauſeras lympham? LECTOR. Oppido procul ſupra viculum Valens ex illa præfrigida de rupibus ſaliente ſcatebra.

DOCTOR. Nunc ageſis quid factum? Num meſſores tui ſitim inde expleuerũt, aut vim fortè ſuam amiſit aqua in ligneo flaſcone tanto itinere delata & dorſo impoſita? aut deſijt eſſe forſan humida?

LECTOR. Nequaquam vllam illi querelam, quam quod inſufficiens & parcior fuerit, habuêre, & quod in ligneo vaſe aliquantillum tepidiorem, quam ſi eandem apud ſcaturiginem bibiſſent, perceperint.

DOCTOR. Age enim Aqua in ligneis tepeſcit vaſculis & nonnihil ſub calefit; Eccur Fabarienſis Scatebra in ligneis infringatur & frigeſiat canalibus?

LECTOR. Hoc verè verum eſt. Porro nos e rudiori plebium globo

num-

numquam tantum diſpicimus. Sed ex opulentis mercatoribus inaudiebamus, enimuero cum & æquè parũ ij nobiſcum ſapiunt, minus indignè in nobis cæteri ferent.

DOCTOR. Mi LECTOR ſingula diduc, & vlterius conſidera eiuſmodi Thermarũ Scatebram non modò, vt manibus contrectas nullam virium ſuarum perpeti iacturam ſed & ſeipſâ meliorem effici. Quod enim ad ſæpe dictas ſalubres & montanas Thermarum attinet virtutes, indubium eſt, eas lignorum transcurſu & fluxu tantiſper quoad aſpredinem & alpeſtre ingenium mitigari & emolliri. Velut hic in noſtrate ſalis Fonte, quem iuſto Germanico milliari ex altiſſimis montibus Halam deriuant, intueri licet, cuius Aqua inter defluxum canalium ſe maiori ex parte ſua adhærente liberat agreſtiori qualitate.

Ita quidem Fabarienſis Scatebra dein-

deinceps aliquanto mitior, tenerior & humano corpori acceptabilior, imo falubrior effecta felicius curabit, quod & experimentum in tempore condocefaciet. Quod ad calorem præter iam memoratam spectat demonstrationem; doctioribus aliud pro responso affertur argumentum eisque Thermarum Fontem ab Scaturigine sua adusque extra Rupium Cauernam in sua caliditate potius augeri, quam minui euidenter ex præstructo ostenditur fundamento. Quandoquidem & suus originalis Scatebræ calor haudquaquam illic locorum, vbi Balnei natatoria posilit, verum, vt probatum initio multo feruentior maiorue retro & longinquius coexistit; ob Rupium autem gelliditatem quas tanto viarum interuallo perlabitur ad hanc demum acceptissimam caloris temperiem peruenit; quod si adhuc longiori itinere perfrigida

Ru-

Rupium, commeandum esset Fonti, magis magisue & vltra, defrigescere. Ita prudentiores quique mecum iam subolfaciunt Thermali semel Aqua è frigidis illis Rupibus in ligneos hosce canales transfusâ, quamprimum & Reactionem seu montium frigefactionem hoc ipso desinere & vna tum allatum colorem à contrario suo frigore iam securum ac velut ab aduersario moxque in ligna transmissum, quæ suopte ingenio siccitati & calori aptius congruunt, sese tueri, fortificare & in seipsa intendi additione gradus ad gradum: Non secus ac quando sub hyemem vrente & obstinato gelu viatori quaquà longius prodeunti suus sibi natiuus calor, ob externum frigus, in manibus, pedibus, vultu & corpore adeo est debilitatus, vt cum velut minime amplius persentiat; is cum se forsan in subtepidum receperit hypocaustum, non tantum priori

infen=

infenſiſſimo liberatur gelu, ſed inſit° naturæ calor longe prodit in corpore validior ſeſe intra ſe intẽdit, acuit, atq; artus ante ab frigore delaſſatos plurimum calefacit. Tacito, quod omnis generis calida ligneis clauſa vaſculis diutius, quam in cæteris ſuum perſeuerent calorem. Quod ſi allubeſcat, (ad vſum prouoco) experire & infundito binis vndequaque capacitate & amplitudine ſimilibus vaſis, alteri autem ſaxeo, alteri ligneo paris menſuræ Thermalem Fabarienſem Aquam; eademque ambo, donec refrigerentur dimitte. Tum Horologioli Viatorij conſule gnomonem, quantò tardius in ligneo, quam lapideo vaſe refrixerit Aqua. Quin & in vulgus æquè innotuit ad brumalem auram, fortè ſuccenſum ignem parcius ardere, multoque parciùs calefacere, quam eum quem in æſtate aliquando ſuſcitamus.

Stat

Stat igitur euidenter fixum, firmum, ratum & vndequaque vi naturæ & rationis ductu compertum; Thermarum Fabariensium scatebram ex Rupibus idque solum ducentis septempedis foras deriuatam non modo citra omnem silarum virium & caloris iacturam, sed & vtroque illo ex capite necessariò salubriorem, præstabiliorem; efficacioremué & Esse & Manere.

Hæc hactenus, quantum ad prænobilem & saluberrimum Fontem, tanquam agens attinet, dicta sunto. Quod alteram dein concernit partem; videlicet passum seu humana corpora, num eadem pro huiusmodi Balneis extra Rupium Cauernam ad nobiles adeò Thermarum virtutes participādas habiliora & magis idonea existāt: siquidem plurimùm refert, vt passiua cum actiuis, ita scholæ clamant, perquā legitimè & optimè applicentur, id vero celebrem & per-

amænum simulque per necessarium postularet discursum. Quem quidem, tum breuitas temporis, tum repentinæ accumulatæ occupationes, præter mentem à me prohibent, cæteroqui sanè libentius, tam ingenioso incubiturum negotio, idque in aliam occasionem differre & solum ex Syllogismo, omissis modo præmissis conclusionem inferre compellor.

Videlicet: quemadmodum Agens huius balnei, idest, Scatebra magno sui emolumento foras id locorum adducitur, ita Balneantes illic extrà longè potiori fructu eiusdem Scatebræ, sic emendatarum & auctarum Virtutum, perfruentur. Sin aliàs summè necessaria ibidem morum integritas, disciplinæ rigor feruorque, Numinis obseruantia, timor, & tremor insimul seriò & seuerè inuiolabili immota & incōniua tractētur cura & vigilantia, sine quibus nullibi

nullibi nulla res, siue in Cælis, siue multoque minus in terris diutius incolumis perstabit. Quare iure meritò disciplinæ studium veraci verbo, Balsamum vniuersarum rerum ob sui & pretium & bonitatem rectè agnominabis. Qualiter autem super hæc exterior abducti Fontis locus nobili Nymphæó quoad suas qualitates sit responsurus, quomodo idem locus, situs, Area, aura, Lumen, Sol, Luna, Sydera & Cælum fauantes recreatura, animos & sensus pristina formidine & edaci cura liberos omnino, ad Balneum habiliores & aptiores effectura. Hoc, præstolare, vsus docebit.

Omnipotens, qui illustre præsens opus ab sui principio huic Reu.mo & Ill.mo Principi reseruauit, quo homines velut ex horribili & tenebricoso Rupium carcere seu Inferno, è horario & momentaneo corporis discrimine erepti sunt (siqui-

dem istud inter alia maxime stupenda naturæ opera fere & sane vnum est & merito visitatu & visu perinde dignissimum, atque vllum in orbe terrarum aliud) concedat vberem gratiam, vt ij memorato modo; quasi ex stupendo & abominabili Tartaro (vnde alioquin nulla in omne æuiternum redemptio) auspicijs hodierni sedentis Principis & Abbatis ad amænum; salubre; clarum & illustre cęlum translati, tali in loco nunquam deinceps execrabili Inferno, sed purissimis & serenissimis Cælis conformiter, præclaris item pellucidis de Empyreo cœlo & Dei conspectu, ob tam splendidum beneficium, dignis cogitatibus, effatis & effectis Christiana, decente, decora; & amabili honestate Balneivsum absoluant: Et nequaquam dum mortalia, corruptibilia & lutea corporum suorum vasa ob leuiusculos subinde affectus; balneo colluunt; interea

immor-

immortales animas degenere, conuersatione, illicito cogitatu, dicto aut facto turpius longe, quā sit vllus deterrimorum Cacodæmonum forsan denigrent, & è numero piorum Christi fidelium exclusi in perditissimorum & reproborum Dœmonum castra transeant. Quibus nunquam benè aut volupe, nisi, sicut & huiusmodi malesana hominum fæx insueuit cum quippiam flagitiose in odium contemtumuè Domini Creatoris gesserint ergo igitur.

Vin tu mi lector scire,
Quis mage queat insanire?
Qui mentem intro maculat,
Et foris corpus balneat:
Post longam lotionem, vt Corui,
Et velut Æthiopes torui,
Manent hi stolidi stolones
Plus post, quam ante Moriones.
Vin contra nosse, Lector, tumet,
Cui Deus Balneum suum fortunet?
Qui studet morum Sanctimoniæ,
Et Numen Cœli portat pectore!

Ad maiorem Dei, Opt: Max: Augustissimæque Virginis, Sanctique Benedicti (ah ! audiam, Venite Benedicti) gloriam. Amen..

Hæc piè, grauiter, neruosè, D. Guarinonius. Fides & fas auscultastis ? Stoa & Lycæum iudicate. Ego foueo faueo. Tu Deus, cui viuam seruiam, Virum nobis serua, plura de hoc forte propediem Orbi lucubraturum. Vtinam bis vtinam ? Breui.

His omnibus adiungemus eruditissimam atque vtilissimam Doctoris Belini Epistolam, quam de industriâ veluti vinum optimum vsque huc ipsi fini, vt totum opus splēdidè coronaret, non sine consilio merito reseruauimus; plerumq; enim rerum omnium finem qui in practicis alioqui principium est, studiosius & inquirimus & attendimus, eo videlicet fine, vt hæc ipsa Epistola sæpè sæpius à Balneantibus hominibus & Legatur,

tur, relegatur & probè obseruetur, id quod magno cum Patientis commodo saluberrimè certo fiet.

Caput XIX.

CONSILIVM DE VSV THERmarum Fabariensium.

Doctoris Zachariæ Belli à Bellfort, Nobilis Rhæti Viri Consularis, Ad Fabariensem Abbatem de Anno 1630. Ex linguâ Germanicâ in latinam opera nostra Conuersum.

Auctoris Licentiâ.

Reu.^me^ Princeps Col.^me^ D.^ne^

VNICVIQVE Principum; seu sæcularis, seu Ecclesiastici existat status, publicæ vtilitatis cura incumbit quam, vt promoueant,

sartam tectam tueantur omnibus ad nitendum viribus. Idque non modo in administranda iustitia, cōdendis legibus ac statutis situm, verum vt & exoptatæ atque desiderabili sanitati, quæ tam breui temporum curriculo circumscribitur, præcipuè consulatur necessum est. Nam vbi incolumitas ea corporum exulābit illicò dolores sempiterni, ægritudo continua adeoq;, bonum commune parum attendetur negligenter promouebitur malè defendetur & vix iustè conseruabitur.

Quod Reu.ma V.ra Pat.tas, maturrimè aduertens prænobiles, salubres, pretiosas, medicas & longè famosissimas Thermas suas ex horribili, abominanda & valdè periculosa specu ad congruentem, amænum securum abducere locum magnificè pertentauit & modo ingenti sumptu rem in effectum perduxit.

Id verò non solū R.ma V.ra Cels.di lau-

laudem memoriamque gignit percelebrem; ſed enim ipſimet Monaſterio accidit perquam vtiliſſime, commune iſtud patriæ magis commodum, altioris, medij & infimi ordinis hominibus acceptius, opulentis & inopibus, exteris & indigenis gratius eſt. Summa. Omnibus Thermarum vſu indigis ad corporum defectus perſanandos, artus confortandos, optatamque valetudinem recuperandam aptiſſimum deinceps erit.

Ego igitur ad Reu.mæ V.ræ Celſ.dis literas & votum, quo vnuſquiſque huius pretioſi balnei vſu indigens, maiori fructu & vtilitate ijſdem lauari poſſit, demiſſe obſequenter pro tenui mea viginti duorum annorum experimentali obſeruatione, paucis id perſcribere debui, volui. Vt autem lægitima & breui id præſtem methodo, obiter duntaxat perſtringam: Ex quo minerali nobilis iſthæc

hæc Aqua scaturiat: vnde sibi suus
feruor, quænam eius conditio, temperies,
qualiter ad eam præparentur
balneaturi, quomodo ea lauandum,
contra quas præcipuè valeat aduersas
valetudines.

Ad ipsam nobilissimam, quod
spectat, aquam, exoritur illa purissima
durissimâ de rupe naturaliter &
suoptè genio calida, crystallina, pellucida,
absque vlla sordium fece aut
reliquiarum adhærente spurcitia, etiamsi
forsan alicubi immobilis & pigra
persistat aut perenni meatu trāsfluat;
idem sibi assimilis semper calor
ac tepela longè temperatissima,
neque præferuida, neque perfrigida,
nobiles continenter afflat vapores
& halitus; potu, gustu, sapore pergrata,
delectabilis, suauis citra vllum
defectum, absque contrario seu
sapore, seu odore. Etsi hæc Thermalis
Aqua decoquatur igni, nullum
sedimentum in fundo comparet, neque

que porro spumam instar aliarum mineralium aquarum euomit, confestim quoque refrigescit, minimi est ponderis & summæ leuitatis. Quod in ipsa cū insidemus animaduertere, hactenus collicuit. Etenim ipsum hominem emergit, eleuat, neque facilè quempiam exceptat. Vnde argumentum est, hanc salutarem & efficacem aquam ob summam symmetriam ex auro, ferro, ære, cupro ac terra sigillata & exiguo sale Nitro effluere, verum minimè ex sulphure vt nonnullis perplacet, alioquin in ipsamet calor, saporue sulphuris persentiretur, quod vel in minimo subintelligimus. Mineralia Fabariensis aquæ.

Cæterum vndenam Thermales Aquæ calorem imbibant attrahantque multi multifariam. Alij ex calce viuâ, alij ex sulphure, alij alijs ex rebus, nōnulli ex igne subterraneo in petrarum visceribus abdito. quod

quod omnium longè verisimillimũ, vt manifesta aliarum Thermarum exempla, historiæ, testimonia & experientiæ irrefragabiles.

Quæ fusius prosequi non vacat, atque id solum in medium afferemus quod Nicolaus Zenus Venetus de Monasterio quodam D. Thomæ, sub instituto S. Dominici in Insula Groenlandia sito, scriptis prodit. Esse nimirum procul ab eo, montem, Ætnæ instar ignivomum, ibidemque ignitarum aquarum fontem, queis aquis non solum omnia illius Monasterij Monachorumque habitacula calefieri, sed etiam quoduis ciborum genus panemque nullo alio adhibito igne coqui. Tota Monasterij fabrica ex tophis constat, quos idem mons inter ebullientes flammas eructat; ardentes isti tophi cum naturâ habeant aliquid pingue, & sint solidi, hâc aquâ superinfusâ, extinguuntur, aridique & foramini-

bus

bus rari atque leues relinquuntur; Aqua vero in bitumen tenacissimum mutatur; quo postea tophi in structuram conpositi, conglutinantur, solidissimumque opus contra omnem temporis iniuriam constituunt. Quin & horti quoque aquâ hac irrigati vario florum frugumque genere ferè semper ridentꝰ. Situm est præfatum Monasterium in Oceani littore, portumque habet satis capacem: quem fons iste flammeus influxu suo adeo tepidum efficit, vt nunquam, etsi plaga sit frigidissima, congeletur. Inde in portum tantus aquatilium pisciumque ex frigidioribus locis concursus, vt non modò Monachi, sed circumuicini etiam accolæ commodè vnde viuant, habeant. Hoc è Zeno loco exempli adduxisse sufficiat, pro ignibus subterraneis asserendis; nunc ad institutum.

Qui autem pretiosis his thermis legi-

legitimè & vtiliter balneari deside-
rat, Is initio periti & excellentis Me-
dici consilio rem aggrediatur, cui
patefiant affectus quique, patienti
necessaria quælibet; videlicet vnā al-
terāmuè mediocrē præparationem;
Laxationem vel etiam fortiorē exi-
nanitionem, venæ incisionem præfi-
gat, cordis confortationem procu-
ret, tabulas roboratrices præparet
naturali siti vitandæ, oppilatum
corpus euacuet & si opus efficacio-
ribus quandoque remedijs, prout
ægritudo, natura & temperamentum
exegerint; maturè in tempore sup-
peditet, ne corpus viscoso oppletū
humore, balneis vnquam insideat.

[...]ula bal-
[...]turi.

Quemadmodum enim vitrum,
ampulla seu vasculum intrò macula-
ta & sordida diu foris frustra collu-
untur, antequam internæ sordes aut
exeant aut euanescant: ita consimi-
liter res in homine habent, si interius
putridis scateat humoribus; gratis
tam-

tamdiu balneabit fine ſuo fruſtratus, niſi prius ritè expurgetur. Ea propter corpus continuò ante Thermarum vſum præuia alleuietur purgatione & ſanguis exactè purificetur. Durante balnei curâ patiens ordinatam viuat vitam; neque interim conſultum tot leges & lotionum horas principio obſeruare, quemadmodũ quidam crebrò infirmis ſuis inculcant. Legi complures ordinationes & regulas Patientibus abſque prolixiori & imperfecto Thermarum vſu impoſſibiles obſeruatu. Nam ſinguli tãtũ vtiq; valẽt iudicio vt ſui corporis vires & cõditiones nórint quidque cuiuſuis ferat natura, perſpiciant; Et verò ſingulis ſingulas balneandi regulas pro cuiuslibet tẽperamento accomodatas tradere, erit inſani laboris. Quamobrem ſibi vnuſquiſq; lex, norma & Medic⁹ hîc eſto.

Ad experiendum poſteà, quibus Thermæ profuturæ; exploratum habeo,

habeo, iis initio ventrem ad dorsum retrotrahi, pedes manusque furtim vellicari, insolitam alacritatem & hilarimoniam tum in ipsis Thermis tum foris à balneo sentiri. At quibus contraria & minus vtiles futuræ sunt, illis venter statim tumescit, inflatur, turgescit tantæq; oboriuntur angustiæ, vt rumpendus existimetur.

Balneantis Regula.

Postquam paratus quis ad hanc balnei Curam sese contulerit, summe opere præcauebit ne principio vel vllo vnquam temporis successu infarto ventriculo Thermis insideat, neque diutius quam vires naturæ commode perferant, eisdem immoretur, ne qua sibi incommoditas obueniat. Itaque naturæ suæ, affectui & appetitui conuenienter per horas gradatim & dietim ascendens lotiones extendat donec ad Balnei vigorem deuenerit, tum per tres, quatuor, quinque, sex vel quotquot dies necessitas poposcerit, easdem balnei sessio-

sessiones æqualiter continuare poterit, Tandem vti gradatim ascendit; ita descendet.

Inter balneandum, pax auditui, aluus continuò ad legem suam respondeat; sin autem casu abnueret, leuioribus pharmacis*. E: G. prunis damascenis, passis vuulis, syrupo, pillulis laxantibus alijsuè eiusmodi nixta necessitatis qualitatem ad obediendum prouocetur. Scarificationi assuetus principio statim quarto aut quinto die ac demum sub finem lotionis, cum Epidermia disparuerit ad solitas partes cucurbitulas apponet, hoc enim per quam maximè lotioni conducit. In eadem, Thermali Cura circa cibum, potum, laborem aut Venerem omnis vitetur excessus; quippè corpus ea vniuersim notabiliter debilitant. Ante primam quoque ab epulis digestionem nemo Thermas introeat (nisi excoriatio corporis illum eò

compellat) siquidem hoc potissimum, concoctionem impedit & indigeriem causat.

Quia vero prænobilis hæc Aqua suapte sponte appetitum cibi prouocat, ijs præsertim, qui medice viuunt, vt stomachum perpetuo in calore conseruent debito, opimis & opiparis subinde vescantur ferculis; Tragæa, tabellis Electuarijs, conditis & similibus ad vespertinam collationem, & cum sub noctem Thermas frequentabunt, perquam moderatissimè fruantur. Qui secus in Balnei vsu faxit, nimium edendo, aut potitando modum transiliens excesserit, præter alias quamplures molestias insignem, atque intolerandam incurret sitim, quæ sub tepido Thermalis Aquæ haustu potissimum restinguetur. Si qua deinde balneantibus ex aliqua hepatis forsan alteratione illegitima oboriatur sitis, tum conseruatiuum Acetosæ,

Fabariensis aqua ad sitim sedandā aptissima.

toſæ, Nymphæa, Boraginis, Buglosſæ, violarum, Roſarum, radix cichoreæ condita, rob ribum, rob berberorum, Cytreorum & Aurantiorum expreſſus præparatuſque humor conducent.

Tempore Epidermiæ ſeu excoriationis æger nunquam in apertum & liberum prodeat aëra, ſed in calido ſeſe contineat conclaui; frigus namque poris toto corpore patefactis, miram affert valetudini perniciem. Vigente Epidermiâ deliquia & defectus animi à balnei egreſſu, dolores autem ad ingreſſum potiſſimi cooriuntur & quoad cutis denuo aquis emolliatur inſtar ignis aduritur. Quocirca Patiens ſibi de conſeruatiuis prouideat interim parciori, faciliori, at efficaciori vtatur cibo.

Poſt peractam verò lotionem quiſque caueat intemperiem in cibo, potuque & Veneris vſu prouide-

atque sibi de esculentis, quæ sint facilis digestionis, abijciat pariter & omnino ab se ableget iracundiam, auaritiam, solicitudinem, curas, tristitiam, angores Melancholicos, nec non & alias animi perturbationes ac passiones demumque moderatè corpus exerceat & à frigidis studiosè declinet ventis. Quod si quispiam sibi videatur, Curæ suæ in Thermis non ex omni parte satis fecisse, poterit is domi iam constitutus prout temperamentum, ætas & ipsa valetudinis ratio poposcerit aliquantum optimæ Therlacæ in aqua aliqua artificiali commodà deluere, & tribus horis ante prandium vel cęnam haurire, ac post vnam siue mediam horam dein, mediante sudorifico balneo, superfluos humores per sudorem eijcere. Deinde verò, albo vino sese lauet ac statim tergat, & per aliquantam moram in lecto quiescat. Vices iterari poterunt

& mul-

& multiplicari, si singulæ non sufficiant.

Aduertendum porrò quod Thermalis Aqua Artubus,coxendicibus, capiti ægrotanti, ossifragijs perperam curatis, contusis membris omnis speciei inueteratis morbis vlceribus & innumeris alijs affectibus. E. G. podagræ, gonagræ, chiragræ (si cum fructu curare intendat) intolerabilem & acutissimum afferat dolorem, præcipuè delicatis & imbecillibus. Verùm triduo, quatriduo, quintiduo aut pluribus diebus prout in partibus affectis maior minorue materia dissipanda insederit, dolor omnis absistit. Hisce in Thermis perrarò excoriationem patiuntur, qui profundiora gerunt vlcera, vt puta qui mariscis, cancro & similibus ægrotant, nisi indefatigabilis violentia accedat, quod sæpenumero datâ operâ ex proposito animaduerti. Balneum Fabariense istis

contrariatur ægritudinibus Asthmati seu respirationis difficultati, pulmonum vlceribus, Lethargo, Cordis tremori, & vt aliqui tradunt, lui Venereæ, Econtrà medetur grauitati aurium, oculorum obscuritati, memoriam fidelem & viuacem reddit, & vniuersos sensus instaurat, obstructiones omnes dissipat, cerebri, renum & neruorum. Suauissimis item suis vaporibus & halitibus subfrigidos dissoluit capitis humores: Itemque naturali suo gratissimo calore singulos frigidos & siccos capitis similiter submouet dolores. Quare prudenter & constanter affirmandum omnes morbos quorum origo ex capite & neruis est, hac nobilissimâ Thermarum Aqua persanari: videlicet Caducum siue Comitialem morbum, quem alij Herculeum & Deificum, quo horribili malo tres afflictos premissis premittēdis ad Fabarienses Thermas ablegaui

legaui & Opitulantib⁹ post Deũ hisce Balneis curatos recordor. Paralysim non modo totius sed & semicorporis & vnicè vnius mẽbri, videlicet Linguæ, brachij, pedis, oris, vesicæ & similia curat. Tollit insuper pedum, crurum & membrorum spasmos seu conuulsiones, artuum & neruorum resolutiones, ictus, plagas, contusiones, distentiones. Proficit ossifragrijs, luxatis dimotisque pedibus, tibijs, brachijs, manibus, dorso, Oculorum suffusioni & vniuersis succurit doloribus eorũdem, ipsos elucidat, mundificat & exsiccat, Rursus articulorum dolores amouet scilicet Podagræ, gonagræ, chiragræ, Ischiaticos, humerorum & crucis dorsalis. Auffert ossium, carnis & Arteriarum dolores, eorumque sicut manuum, & pedum tremorem. Conducit delassatis & frigefactis membris perpetuo insomnio, delirio, insaniæ & maniæ. Valet contra calculum, renum affe-

ctus, nam in quadam Nobili matrona mira perspexi, quemadmodum lapillos minutatim commolitos expulerit. Similiter in spectabili Domino quodam cui diuturnus renum frigefactorum dolor eximius & vrinæ guttatim soluendæ ingens difficultas, perquam optimè profuisse commemini.

Ex diuturna ægritudine conualescenti summoperè adiumento esse explorauimus, Iecoris oppilationes, & lienis, ante omnia dissoluit, Menses Mulierum sine lege fluentes ad normam reuocat, lenit dolores, reducit fœcunditatem sicut & viris virilitatem. Matrici eiusque nimiæ seu frigiditati seu humiditati medetur. Ictero resistit, hydropi, febribus etiam quotidianæ, tertianæ & quartanæ &c. Potissimum in eo huius balnei virtus latissimè celebratur, quod omnis generis vlcera, vulnera & patētia apostemata brachiorum, crurum, mammillarum, hone-

starum

ſtarum partium & toto corpore ſparſim conſtituta mala corrigat, etiam ex peſte reliquias, cancri Voracitatem: quemadmodum in honeſtiori matrona memorabile & euidens expertus fui exemplum. Scabiem pariter auertit & recentem lepram, macredinẽ & vniuerſos ſiniſtrè perſanatos defectus vetuſtos, ſclopetorum ictus, & plumbeos in corpore globos eientes dolorem euellit.

Tabem ſeu defectum membrorum emendat, dentes mundificat, albefacit & gingiuas roborat. Alia poſtremum innumera hominis quà foris, quà intro mala hic Fons percurat. Quamobrem ob multiplicia ſua dona DEO ſingulis horis gratiæ meritò referendæ; Illma verò D.^nao V.^ra quæ tam ſalubrem & celebrem Fontem ad commodiora deriuauit loca, æternum celebrandæ.

Hæc Zacharias Belli à Bellfort D. Medicinæ.

Caput XX.

LEGES THERMARVM.

IODOCVS DEI gratia Abbas liberi Monaſterij B. Mariæ Virg. apud Fabarias, Ord. S. Benedicti; vniuerſis qui noſtras haſce liberas Fabarienſes Thermas, ſeu prope ſeu peregrè inuiſerint, Eccleſiaſticis, & ſecularibus, diuitibus ac pauperibus temporariam & æternam cum ſequentium notitia ſalutem & à Deo felicitatem. Siquidem nobis Thermarum Fabarienſium Iudici ac Domino, iudicare, præcipere & prohibere, leges ferre, edicta condere, & variare, eorumque tranſgreſſores plectere ab Officio incumbit. Et vt inter hoſpites, qui has noſtras Thermas frequentant, quies, tranquillitas, & concordia, omniſq; honeſtas decorũ ac pudicitia obſeruentur, malitiæ, petulantiæ, diſſolutioni & mo-

& morũ corruptelę occurratur, omnesq; & singuli ab eiusmodi sese prudenter vitijs abstineant, nostrarum esse partium arbitrati, maiorumque nostrorum laudabili inhærẽdo consuetudini, quemadmodum & in alijs Thermis, fieri assolet, Thermarum statuta & leges litteris mandari ac palam in acta referri iussimus, Quæ omnia, citra veniam, sub infra scriptis mulctis obseruari, ab immorigeris autem & violatoribus ob excessus & transgressiones per nostros Thermarum Magistros & alios Officiales mulctas exigi & pœnas irrogari serio mandamus.

Primò ne alter alterum pugnis vel colaphis inuadat vnquam, grauiter prohibemus, qui secus aut intra aut extra Thermas temerè fecerit, mulctâ decem pondo denariorum luet. Item si quis alium ense, pugione aut cultro præter contraque Thermarum immunitatem petierit,

rit, iuxta Iuris ordinem & exceſſus conditionem Capitis & bonorum omnium accuſabitur. Quiſque ſua arma, quæ ſecum affert confeſtim apud Cauponem, quoad Thermarum curam abſoluerit deponito ſub mulcta vnius libræ denariorum.

Deinde rurſum ſeriò præcipimus, ne quis alteri moleſtiam vllam, aſperſione, ſubmerſione, aut impudentiori balnearum inſultu inferat; Qui contra faxit, liberam vnam denariorum pendeto. Sin vlteriores inde forſan contentiones oriantur, Iure in ſcelus animaduertetur.

Tertiò ne vllus Thermas ſeu vomitione ſeu naturæ ſeceſſu aut alia qualibet re commaculet inhibemus. Porrò tranſgreſſor duabus denariorum libris cadeto. Eius rei delator ab lotionis pretio immunis erit. Similiter qui domicilia, ſcalas aut vias tali conſpurcauerit immunditiá, pondo denariorum luito.

Quartò

Quartò ſub duum pondo denariorum ſeriò inhibemus ne vlla vnquam erga fæminas procacitas exerceatur, ſeu inhoneſta contrectatione ſeu verborum aut geſtuum laſciuia, vt ſcandalorum & ſcelerum omnis amputetur occaſio.

Quintò itidem nefas eſto vnquam in balneis pudorem aperire, aut ſimili impudentia inſoleſcere ſub vnius libræ denariorum mulcta: Quin & grauiſſimè omnem illic ſcortationem prohibemus. Quod ſi eiuſmodi forſan malum deprehenderetur, Thermarum Præfectus delinquentem nobis reſeruata pœna deferet, & grauiſſimè ad noſtrum Arbitrium puniet, refractarios, & forſan huius delicti reos ad Monaſterium vinctos adducet.

Sextò prohibemus, ne alius alium poculis inſolenter poſcat, inebriet vel ad vomitum ingurgitet, ſecus factitans pondo denariorum in

mulctam

mulctam adnumerabitur. Qui in ebrietate malè precatus fuerit, Deũ blasphemauerit; alium in honore, bono nomine aut fama læserit, pænam subibit quatuor pondo denariorum. Et si ex memorata temulentia simultas nasceretur, iure in reum & auctorem agemus. Nec quisquam de vinolentia & crapula se excusabitur. Nemo insuper absque nostro exerto consensu aliunde vinum in Thermas inferet, aut inferri iubebit sub duum pondo denariorum.

Septimò Neofidei amantibus quamdiu in Thermis sub hærent vt suam Doctrinam opinionemque; ob vitanda scandala; nunquam exerceant præcipimus, nec Clericos neque Laicos ad dissertandum secum in fidei rebus vnquam prouocent; omnes quietos & pacatos sinant, nullos lacessant conuicijs sub pœna trium librarum denariorum; toties;

toties, quoties: quod si inito certamine & disceptatione quippiam exinde insolentiarum scaturiret & contumeliosè conuitiando quis insurgeret, in eum ius dicetur. Ad hæc ab Germanicis Rithmis cantandis, ipsi perperam Psalmos vocant, penitus sub prædicta mulcta, abstinebunto, ne veluti superioribus annis vsuuenit complures tricæ & animarum dissensiones subincidant; Præcipuè quando inconditæ tales cantilenæ in Catholicorum ludibrium canerentur, quo facto facillimè simultates & discordiæ succrescerent. Porro nimium cantabundis per nos licebit, pias aut alias honestas cantiones dūmodo id temperatè fiat, aliquando cantillare, neque præterea Thermas quisquam importuno clamore replebit: Ne inprimis senes & qui à capitis debilitudine laborant nauseabundi Thermis interesse vel excedere inuiti compellantur.

Octauò

Octauò cum manè, meridie & veſperi Thermarum Inſpector æs campanum ad ſolitas inſonuerit preces garritū, cantum & colloquia omnes interrumpunto, Deum non modo pro corporis incolumitate comprecantes ſed & pro ingenti hoc munere prænobilis aquæ altiſſimo Laudes grata mente recordantes. Inter pulſum immodeſtius & indecentius obſtrepens aut muſſitans tribus pondo denariorum mulctabitur.

Nonò tametſi hoc præcellens & imperſcrutabile magnum Dei donū calentium Thermarum Aquarum, ſit liberrimum Balneum, nec opulentis, nec inopibus domeſticis aut peregrinis vetitum, ſed vniuerſis qui Thermarum ſtatutis paritur i accedunt pateat, atque tantundem vnicuique illic ſibi deligere & occupare ſpatij, quātum neceſſitas expoſcit & locus patitur, liceat. Nolumus

tamen,

tamen, nec ratum gratumuè habebimus vnquam, vt minor seu dignitate seu ætate maiori quo ad sedem locumuè in Thermis præponatur, sed Thermarum Præfectus quàm diligentissimè curabit vnumquemque quantum locus feret pro honoris dignitatisuè suæ gradu, non vero pro suopte arbitrio in balneis collocari. Huius rei transgressor ad Præfecti Thermarum iudicium reapse mulctam sustinebit.

Decimò pariter indictum edictumque volumus; Quod si temeritates quædã petulantiæ, & indecentiæ etiã hisce legibus non conscriptę exerceantur, veluti hic adscriptæ forent minimè impunes transeant: Verum iuxta delicti mensuram erit & pœnarum cõditio rigorq;, sin', autẽ nostræ correctioni acquiescere quispiam abnueret, de eo iure cognoscendum est, qua vniuersi rem nobis maximè cordi esse experiantur.

Præfectus Thermarum Caupones eorumuè famuli, ſi fortaſſis impares eſſent virib⁹, tum Vicinos ſub feudorum & officiorum ſuorum amiſſione conuocabunto, qui tranſgreſſores nobis puniendos adducant tradantque.

Demum Præfectis & Thermarum Cauponibus mandamus ne alibi iniquè traducamur, perinde acſi neminem debito ordine & honore obſeruare cuperemus; vt iuxta iſthæc Thermarũ ſtatuta ſine vlla erga reos conniuentia accuratè inprimis & tenaciter procedant. Summatim in noſtris liberis Fabariæ Thermis omnem morum diſſolutionem, petulantiam, ſcandala, rixas, ſimultates, impudentias, impudicitias, Vinolentiam, præcipuè maledicta, diras, blaſphemias & adeò vniuerſa delicta & ſcelera, & quæ peregrinis hoſpitibus, Cauponibus, & Thermarum Præfectis moleſta eſſe vllo

modo

modò queant, penitus abesse volumus: Vicissim autem legitimam politiam honestatemuè illic obseruari mandamus, quo vnusquisque sua impensa ad animi votum, sine alterius impedimento, iucundè & commodè in Thermis perfruatur. Et nè altissima DEI Maiestas hic vel leuissimè offendatur, verùm de superexcellenti dono tam saluberrimi Fontis (cui in orbe vix quippiam simile) quem admirabili dono extenebrosa & formidabili specu ad infinitorum salutē liberalissimè eduxit, laudetur & prædicetur:

Permittimus porrò etiam vnicuique ac singulis hospitum vt si non satis amanter, ac pro loci conditione decenter à suo Caupone, ad quem primo ingressu diuerterunt, tractarentur, persoluto prius debito precio, ad alterum licitè transire atque apud illum alterum cœptam lotionē perficere possit, quos retinere, vel

impedire, nulli omnino hominum concedimus. Demum omnes ac ſingulos rogatos cupimus vt qui à notabili aliquo malo affectu hiſce in Thermis DEI munere liberantur, id Cauponi quiſque ſuo dum adhuc ſubſiſtunt, vel alibi fortè cōmorantur (ſolet enim aquæ Virtus magis ſe poſt peractam balneationem prodere) velint ſignificare, vt eo latius DEO Laus, ad aliorum etiam ægrorum ſalutem diſpergatur.

Omnipotens vniuerſis hoſpitibus quorum vnumquemque pro ſtatus & dignitatis ſuæ conditione cum honore affamur, exoptatam & cupitam Sanitatem gratioſè & liberaliter condonet, & cuiuis cæptam balnearum curam fæliciter fortunet; & ad maiores ſui glorias diutiſſime conſeruet incolumes ſingulos & vniuerſos. Mandatum & Datum, in Monaſterio Fabarienſi.

Die decimo Maij Anno à Seruatoris Natali M. DC. XXXI.

Caput

Caput XXI.

LEGES PRÆFECTI THERmarum, Cauponum Ac Famulorum.

INPRIMIS Præfecto Thermarum, vt hoſpites lauantes debito honore & beneuolentia colat & obſeruet, quà diuites quà pauperes, & ne vlla eiſdem inferatur, moleſtia, ſed in bona pace & quiete degant curet, præcipimus ſeriò. Idem vt quotidie mane, meridie & veſperi Angelicæ ſalutationis ſignum pulſet, lumen Thermarum, quod ſingulas ac totas noctes ardebit, ſtudioſè incendat, erga hoſpites vniuerſos comem ſe præbeat: Thermarum ſtatuta, ne de ignorantia quiſpiam conqueratur, bis hebdomodatim Mercurij & Sabbathi diebus palam legi faciat, ſub mulcta vnius pondo denariorum.

Secundò Thermarum Inspectori mandamus vt sana vegeta, validaque Mendicabula ex Thermarum loco exturbet ne cui hospitum res suæ vt crebrò factum meminimus, forte sublegantur. Et eiusmodi leues Mendiculos, ne qua hospites molestia afficiant, coercendi absolutam obtineat auctoritatem. Idemque vt domesticos omnes siue ij mercenarij famuli siue quicunque alij fuerint, in profestis & Sabbatho ad Thermas, si angustiæ hominum ita suadeant penitus nunquam admittat, sub mulcta vnius pondo denariorum.

Tertiò. Præcipimus quoq; Thermarum Inspectori & Cauponibus, vt famulos suos ad transitus, scalas intraque domos diligenter mundandas crebrius vrgeant: Thermarum Præfectus aream balnei & balneum ipsum debitè eluat, quo omnis fætor propellatur, sub mulcta duum

pondo

pondo denariorum. Porro neque hospites, neque famuli aut quisquã alius Fontem apud ædes turbabit vnquam, nec ibi carnes, intestina, aut immundas vestes lauabunt, sed aquã mundis vasis è fonte excipient ad lotionem quarumuis rerum, quò fons lympidus purusque ad culinæ potusque vsum semper deueniat. Sub pœna toties quoties trium librarum denariorum.

Quartò præcipimus ne vllus Thermarum vel Valensensis Caupo, hospites aut famuli sibi inuicẽ lenocinijs aut quouis astu auertant, hospites aduenas, sed quo quisque animum primo intendit diuertere sinatur, sub mulcta decẽ pondo denariorum. Ceterùm seriò tam Cauponibus quàm Thermarum Magistro mandamus, ne citra nostrum præscitum, penes mulctas aut similia ab vllis fraudulenter emulgeant, aut dolo malo lites componant, nobisque

mulctas ſubtrahant. Quod ſi præter opinionem noſtram id accideret, magna indignatione & pœna vindicandum intelligetur.

Poſtremo Cauponibus mandamus vt mundiſſimis lagenis vtantur, nam ſi fortaſſis vinum in earum vaſis, quod ante ipſis ſuaueolens & integrum dabatur aceſcat, aut corruptum eat, lagenæ fruſtatim confringantur: ſin autem Cauponi in Thermas mali odoris, aceſcens aut fugiens vinum afferetur, is errorem confeſtim Ragazenſi noſtro condopromo, vt vitium emendetur, indicabit.

Nullus porrò vnquam Caupo aut Thermarum Præfectus ſine noſtro aſſenſu & arbitrio in Antrum habitationis gratia immigrabit. Verum quot annis tempeſtiuè licentiam á nobis impetrabunt; in Thermis verò tamdiu hoſpitabuntur donec nobis viſũ fuerit vt ſi plures forſan balneaturi

turi superuenirent, tum eis esculenta, poculentaque alia necessaria Caupo prouidebit. Præfectus Thermarum sub mulcta vnius libræ denariorum, quoties iusserimus sese sine mora præsentem sistat: Nisi Dei dispositu aut vrgente de causa impediretur.

Caupones Thermarum hospitibus patrum loco erunt, omnesque modestè & honorificè, amanter, pro status natura tractabūt ac pro lectis, cubiculis & hypocaustis decentem exigent pecuniam.



SVPPLEX AVCTORIS suspirium.

Ad B. V. M. Assumptam, Fabariæ Patronam.

AVGVSTA DEI genitrix. Pia Fabariæ Mater. Fa-

 uc.

ue. Salue. Quamuis tua potestas nullis coarctetur finibus ac totum impleat orbem miraculis; quia tamen pro voluntate sæpius vno magis, quàm alio delectaris loco; & Fabarij placitam tibi sedem, à nongentis annis fixam, stupendo & continenti exornas patrocinio: Ego infelix peccator mente & animo ad te recurro: (nam & peccatores audis, & pluries pessimo das optima supplicanti nunquam Nouerca) te, supra quam nihil nisi Deus est, precibus imploro atque inuoco. Fabariæ tuæ, ita deinceps, vt clementissimè consuesti, fideliter patrocinare, medicatum Fontē

Orbi

Orbi potenter perennem conserua, beneuolẽter Nymphæo velis & facito, ęgros quotquot libenter admitte, balneantes feliciter restitue, incolas gratiosè respicito, montium vastissimorum molem stabiliter firmiter sustenta, accuratè salua vniuersos indigenas aduenas. Quæ omnia per te vis ô bona, per Filium autem potes, ô magna! ô admiranda in ęternum! Intertim hanc, ô Pia Fabariæ Mater, lucubratiunculam ante & post Ill.mum loci Abbatem, tibi cum primis debitam; dicatam, lucubratam accipito, meę seruitutis signũ. F. Augustinus Murensis. An. Hum. Sal. 1631. Die 1. Maij

no-

nostræ S. Walpurgi Virgini Sanctimoniali sacra.

AVGVSTA DEI GENITRIX

SALVE, FAVE.

HIc tandem iam saluberrimæ Fabariensium Nymphæ manum exosculans supremum valedico, & hoc opusculum claudam, in quo quæcunq; scripsi ea omnia libens lubens Maiorum arbitrio & Doctorum Virorum censuræ submitto; si quid ignaro elapsum, quod sapientum & piorum iudicio minus probetur, improbo, damno, & pro non scripto haberi volo, cupio, Voueo.

LAVS DEO AQVARVM CREATORI.

IN-

INDEX CAPITVM,
Proloquium & Auctores fol.

Partis Primæ.

Partis Posterioris.

XV. *Fon-*






INDEX RERUM MEMORABILIUM QUÆ HÎC TRACTANTUR.

Au-

Com-

F.

Hippo-

Mine-

Mam-

S.

T.

FINIS.



Errata corrige.

Fol. 27. 4. lin. biuium 89. 8. copiosissima. 98. 21. Symptomata. 142. 1. assensus. 159. 10. suemet. 165. 20. auribus.



